

Parada ponosa

i LGBT populacija

FOND ZA OTVORENO DRUŠTVO - SRBIJA
FUND FOR AN OPEN SOCIETY - SERBIA

S	1. PREDGOVOR	
		3
A	2. UVOD	
		5
D	3. ANALIZA KVANTITATIVNOG DELA	
R		11
Z	4. SUMMARY AND FINAL EXAMINATION	
		131
A	5. ANALIZA KVALITATIVNOG DELA	
J		145
	6. SUMMARY	
		181
	7. RECENZIJA	
		185
	8. UPITNIK	
		193

P
R
E
D
GOVOR

„Centar za kvir studije“ sproveo je početkom 2014. godine četvoromesečno istraživanje „Parada ponosa i LGBT populacija“, ispitujući stavove pripadnika/ca LGBT populacije o Paradi ponosa. Istraživanje je spovedeno preko upitnika (kvantitativni deo istraživanja) i fokus grupe (kvalitativni deo). Upitnik je bio dostupan preko interneta i u štampanoj formi, i sadržao je 52 pitanja. Održane su četiri fokus grupe: dve u Beogradu i po jedna u Novom Sadu i Nišu. Namena je bila da istraživanjem dobijemo jasniju sliku o tome koje su glavne tendencije u stavovima pripadnika/ca LGBT populacije u vezi sa Paradom ponosa kao oblikom političke borbe za prava LGBT populacije, ali i drugim pitanjima vezanim za aktivizam i svakodnevni život ove populacije u Srbiji. Krajnji cilj projekta jeste postizanje elementarnog konsenzusa LGBT aktivista i aktivistkinja u pogledu mogućnosti i alternativa organizovanja Parade ponosa; približavanje različitim politika LGBT organizacija civilnog sektora u vezi sa organizovanjem Parade ponosa.

Projektni tim – Aleksandar Stojaković, koordinator istraživanja, Marijana Stojčić, Marija Radoman, Tanja Marković i Sunčica Vučaj – zahvaljuje se svim učesnicima i učesnicama fokus grupa, svima koji su popunili anketu i na taj način učestvovali u istraživanju. Želimo da se zahvalimo i svim pojednicima i pojedinkama koji/e su nam tokom istraživanja pomogli: Kseniji Forca, Jeleni Vasiljević, Zoe Gudović, Milici Đorđević, Veri Kurtić, Remzi, Olji, Dušanu Maljkoviću i Vladimиру Veljković. Takođe, zahvalujemo se Kulturnom centru REX, Omladinskom centru CK13 i Ženskom prostoru. Istraživanje je podržala „Fondacija za otvoreno društvo Srbija“.

UVOD

Aleksandar Stojaković

Kratka istorija pokušaja i organizovanja Parade ponosa u Beogradu je kratka istorija fizičkog i verbalnog nasilja nad marginalizovanim LGBTIQ populacionom u Srbiji. Povećanje fizičkog i verbalnog nasilja na ulicama, govora mržnje u medijima i na internetu je naročito osetno od trenutka kada se Parade ponosa za tekuću godinu najavi i traje u danima posle Parade. To je jasan pokazatalj da je Parada ponosa najglasniji javni politički momenat u LGBT aktivizmu. Razlog za to je, rekli bismo, očigledan i leži kako u senzacionalističkom medijskom pristupu temi – tako i u senzacionalističkoj recipijenciji. To se ogleda i u strahu od, tobožnje, „sodome i gomore“ koja će se na ulicama tog dana odigrati.

Strah od nasilja i argument o „povećanju homofobije“ je upravo razlog zbog kojeg mnogi pripadnici/e LGBT populacije traže da se odustane od Parade kao političko-aktivističkog oblika borbe, te da se umesto nje pronađu druga rešanja kojima bi se poboljšala prava LGBT populacije u Srbiji.

Ipak, u protekloj deceniji dosta je urađeno na polju institucionalizacije ljudskih prava za lezbejke, gej, transrodne i kvir (queer) osobe. Taj ogroman uspeh pokreta u regionu formirao se tokom osamdesetih i devedesetih godina u Sloveniji, a zatim i u Hrvatskoj i u Srbiji. Danas je pokret raširen u Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Makedoniji. Njegovi otvoreni protivnici su, kao i u mnogim zemljama širom Evrope, ultranacionalisti, koji se suprostavljaju javnim i kulturnim događajima i akcijama koje organizuje LGBT zajednica.

Sa druge strane, desne političke partije i klerikalne organizacije podstiču miliarističke i nacionalističke vrednosti koje produbljuju homofobiju, seksizam i mizoginiju, imajući otvorenu podršku u delovima Srpske pravoslavne crkve.

Organizovano nasilje nad LGBT osobama u regionu dobija svoje alarmantne razmere 2001. godine prilikom prvog pokušaja organizovanja Parade ponosa u Beogradu. U nešto manjem obimu nastavilo se na prvom „Zagreb Pride-u“ 2002, na „Queer Sarajevo Festivalu“ 2008. godine. I dalje pamtimo nasilje koje se dešavalo oko povorke na jedinoj uspešno održanoj Paradi ponosa u Beogradu 2010. Slična se situacija desila i na Split Pride-u 2011, koji je u toku

same povorke prekinut, a učesnici i učesnice su evakusani/e. Istorija obeležavanja Parade ponosa u Srbiji beleži i četiri zabrane događaja – 2009, 2011, 2012. i 2013. godine.

Brutalna fizička prebijanja i drugi oblici fizičkih napada, zastrašivanje, pretnje po život i slobodno kretanje, praćenje, napadi i pretnje upućene aktivistima i aktivistkinjama, uzvikivanje parola mržnje u javnom prostoru, govor mržnje u medijima, pozivanje na linč, hakovanje sajtova LGBT organizacija – sve su to oblici nasilja sa kojima se suočavaju aktivisti i aktivistkinje u pokušaju da organizuju Paradu ponosa, ali i u svakodnevnom životu i radu.

Istoriju Parade ponosa, pored otvorenog nasilja, karakteriše i odbijanje zvanične i aktuelne vlasti da istu podrži i obezbedi i na taj način je legitimizuje.

U takvim uslovima dolazi do rascepa u samom pokretu. LGBT aktivisti/kinje se razilaze po mnogim pitanjima, kako ideološkim, tako i onim koja su vezana za samu aktivističku strategiju delovanja za ostvarivanje jednakih prava. Parada ponosa, koja se u javnosti percipira kao centar aktivističke borbe i delovanja, bila je predmet mnogih debata unutar pokreta, koje su se završavale bez konsenzusa.

Parada ponosa, zakazana za 6. oktobar 2012. godine, još jednom je zabranjena. Danima pred Paradu se spekulisalo da će državne strukture, kao i godinu dana ranije, zabraniti događaj. Premijer Srbije i ministar unutrašnjih poslova Ivica Dačić zvanično je 3. oktobra zabranio održavanje „Parade ponosa 2012“ uz reči da je takvu odluku doneo nakon *procene svih bezbednosnih službi i naše policije i na osnovu preporuka Biroa za koordinaciju rada službi bezbednosti da postoje najave ozbiljnog ugrožavanja javnog reda i mira i bezbednosti građana.*¹

¹ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&mm=10&dd=04&nav_id=648357, pristupljeno 24. 6. 2014.

2013. godine, dan pred zakazani datum povorke, na proširenoj sednici Biroa za koordinaciju bezbednosnih službi, odlučeno je da se Parada ponosa po treći put zaredom zabrani, kao i ostali skupovi koji su za taj dan zakazani. Danova unazad polemisalo se da li će se Parada nakon dva otkazivanja konačno održati. Brojni evropski političari i političarke najavili su svoj dolazak. Desničarske organizacije pretile su nasiljem. Situaciju je dodatno podgrejala izjava premijera Ivice Dačića da ne može da prihvati da je homoseksualnost normalna, *zato što to nije prirodno, i ako nije prirodno, ako je to manjina i izuzetak, onda i oni moraju da vode računa da ne vredaju osećaje većine.*²

Nakon ponovne zabrane događaja u javnosti se vodila žučna polemika o uzrocima takvog ishoda. Dok su neki isključivo kritikovali državu i takav potез tumačili kao njen *veliki poraz pred huliganima*, drugi su postavili pitanje odgovornosti organizacionog odbora Parade ponosa, dok u samoj populaciji postoji očigledna podela, za koju je značajno da jedan deo aktivističke scene zastupa mišljenje da Parada ponosa nije delotvorna za rešavanje pitanja od značaja za zajednicu i traži da se istraže i koriste druge forme aktivističke borbe.

Takve polemike, otvoreni razgovori, diskusije, radionice, forumi i tribine do sada su se organizovale nekoliko puta i na njima su se mogla čuti oprečna mišljenja, koja dolaze direktno iz aktivističke, ali i šire LGBT zajednice.

U zajednici se postavljalo pitanje da li su organizatori i organizatorke uradili sve kako bi do Parade došlo, kao i da li je sama kampanja bila pogrešna. Među kritikama koje su na račun organizacionog odbora upućene, bilo je mnogih o njihovom odnosu prema samoj LGBT populaciji. Stvorio se, na osnovu tih kritika, utisak da organizacioni odbor nije zastupao, već u nemaloj meri ignorisao mišljenje populacije koju preko Parade ponosa na neki način predstavlja. Sa druge strane, organizatori i organizatorke Parade insistiraju na

² <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/407489/Dacic-o-homoseksualnosti-Ne-prihvatanam-da-je-to-prirodno, pristupljeno 24. 6. 2014.>

međunarodnim pravnim i političkim standardima, koje je vrlo teško dovoditi u vezu s bilo kojim specifičnim lokalnim kontekstom.

Zbog svega toga, zbog kompleksnosti argumenata koje su u raspravama iznosi i organizatori i organizatorke Parade, i aktivisti i aktivistkinje koji smatraju da postojeći koncept ili organizacioni tim nisu na visini izabrane misije, ukazala se potreba da se uradi istraživanje preko kojeg bi se saznali stavovi LGBT populacije o Paradi ponosa. Čuti mišljenja, stavove, želje i potrebe same populacije je **krucijalno** za aktivistički rad, budući da je ona centar te borbe.

Istraživanje želi da podstakne održavanje živog dijaloga koji se vodi u ovdašnjoj LGBT aktivističkoj i široj zajednici, kao i da pokuša da iznese moguće predloge odgovora, alternativa i akcija u pogledu šireg konsenzusa kao platforme budućnosti kada je u pitanju društveno organizovanje P

a
r
a
d
e

p
o
n
o
s
a
.

ANALIZA KVANTITATIVNOG DELA

Marijana Stojčić

Dragana Petrović

Iako postoje istraživanja koja se bave LGBT osobama, njihovim položajem i ograničenjima s kojima se susreću u svakodnevnom životu, nedostaju istraživanja koja bi se dublje bavila strategijama LGBT populacije u ostvarivanju svojih prava na društvenom nivou, kao i odnosom LGBT osoba prema postojećim strategijama. Ovo se posebno odnosi na Paradu ponosa kao jednu od strategija, koja, čini se, izaziva mnogo kontroverzi, ne samo u javnosti, već i među osobama koje sebe određuju kao LGBT.

Samim tim, ovo istraživanje nužno je **eksplorativne (preliminarne) prirode**. To pre svega znači da je istraživanje sprovedeno na osnovu generalno formulisanih hipoteza, koje je bilo moguće postaviti uvidom u komparativnu literaturu i skromnu empirijsku građu iz ranijih domaćih istraživanja.

Opšta pretpostavka je da među osobama koje pripadaju LGBT populaciji postoji duboka podeljenost oko Prajda, kao jedne od strategija za ostvarivanje ljudskih prava LGBT osoba i unapređivanje njihovog položaja. Podeljenost kreće od toga da li ga uopšte treba održavati (da li taj način uopšte odgovara domaćem kontekstu), koji bi trebalo da budu njegovi ciljevi, do toga – u kakvoj formi bi trebalo da bude održan.

Metodološki posmatrano, svrha ovakvih istraživanja jeste da se prikupe ili sistematizuju početna saznanja o određenoj pojavi i da se prikažu dimenzije identifikovanih problema.

S obzirom na to da u Srbiji ne postoji pouzdana statistička baza o LGBT populaciji i da je zbog izražene homofobije izuzetno teško doći do pouzdanih podataka, ovo istraživanje nije moguće izvesti na reprezentativnom slučajnom uzorku, pa se uzorak ovog istraživanja može smatrati *prigodnim* i *dostupnim*.

Kao glavni izvor podataka korišćeni su podaci dobijeni iz elektronskog upitnika anketnog tipa u periodu od 10. januara 2014. do 10. aprila 2014. godine.

Pošto je istraživanje zamišljeno kao eksplorativno, nisu formulisane posebne hipoteze koje bi bile proveravane, već su formulisane grupe istraživačkih pitanja, na koja je istraživanje trebalo da odgovori.

METOD ISTRAŽIVANJA

Sprovedena studija je eksplorativno, neeksperimentalno istraživanje anketnog tipa. Ispitanici/ce su anonimno popunjavali/e elektronske upitnike, u kojima su se od njih tražile različite samoprocene i procene. Ukupno je anketirano **416 osoba**. Naknadno, prilikom logičke provere podataka i pripreme za statističku obradu, iz uzorka su izostavljeni nevalidno (osobe koje ne pripadaju LGBT populaciji ili ne žive na teritoriji Srbije) ili nepotpuno popunjenoj upitnici. Zbog toga je konačni uzorak na kojem je vršena statistička obrada činilo 402 ispitanika/ca koji/e žive na teritoriji Srbije.

OPIS UZORKA

Kao što je ranije pomenuto, uzorak nije reprezentativan. U uzorku, u odnosu na opštu populaciju, postoji nadzastupljenost muškaraca, osoba sa visokim obrazovanjem, osoba koje žive u Beogradu, i generalno u gradovima, osoba mlađih od 36 godina i onih koji/ su aktivni/e u civilnom društvu. Uz činjenicu da su elektronska istraživanja nužno ograničena na one koji koriste kompjutere i internet, može se pretpostaviti da je to, takođe, nešto što bitno utiče na rezultate istraživanja.

Rod	Broj ispitanika/ca	%
Žene	163	41 %
Muškarci	225	56 %
Drugo	14	3 %

Godine	Broj ispitanika/ca	%
15 – 25	104	26 %
26 – 29	96	24 %
30 – 35	104	26 %
36+	98	24 %

Tip naselja	Broj ispitanika/ca	%
Selo	30	7 %
Grad	372	93 %

Region	Broj ispitanika/ca	%
Beograd	258	65 %
Centralna Srbija	61	15 %
Vojvodina	78	19 %
Bez odgovora	5	1 %

Obrazovanje	Broj ispitanika/ca	%
Nezavršena / završena osnovna škola	17	4 %
Srednja škola	164	41 %
Viša škola ili fakultet	181	45 %
Specijalističke, postdiplomske, doktorske, postdoktorske studije	40	10 %

Aktivnost u civilnom društvu (organizaciji/ neformalnoj grupi)	Broj ispitanika/ca	%
Uključeni/e u rad više organizacija / neformalnih grupa	10	3 %
Stalno uključeni/e u rad neke organizacije/neformalne grupe	73	18 %
Povremeno uključeni/e u akcije koje ih interesuju	74	18 %
Nisu uključen/e u rad neke organizacije/neformalne grupe	245	61 %

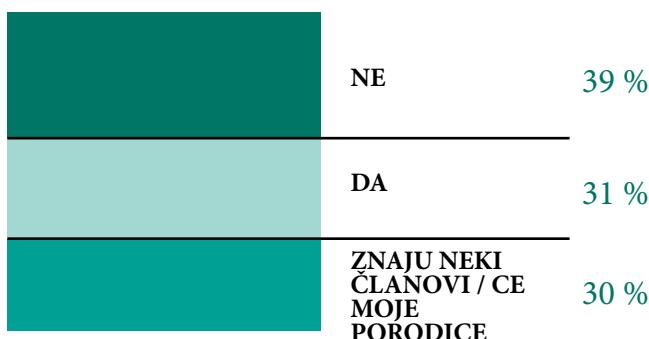
GLAVNI NALAZI ISTRAŽIVANJA

Ako bi jednom rečju trebalo opisati nalaze ovog istraživanja, ta reč bi bila *konfuzija*. Konfuzija oko Parade ponosa/Prajda ³, oko toga šta i kako raditi, onoga što je urađeno i onoga što tek treba uraditi.

Osim kada je u pitanju uključenost u civilno društvo (bilo povremeno – kroz učešće u akcijama i/ili inicijativama, bilo stalno – kroz rad u nekoj od organizacija), među ispitanicima/cama nije bilo relevantnih razlika u odgovorima u odnosu na starost, rod, materijalni standard, obrazovanje ili mesto življenja. ⁴

Kod 39% ispitanika/ca niko od članova/ca porodice ne zna da su LGBT, kod trećine (30%) znaju neki/e od članova/ca porodice, dok kod 31% ispitanih porodica ispitanika/ca zna da one pripadaju LGBT osobama.

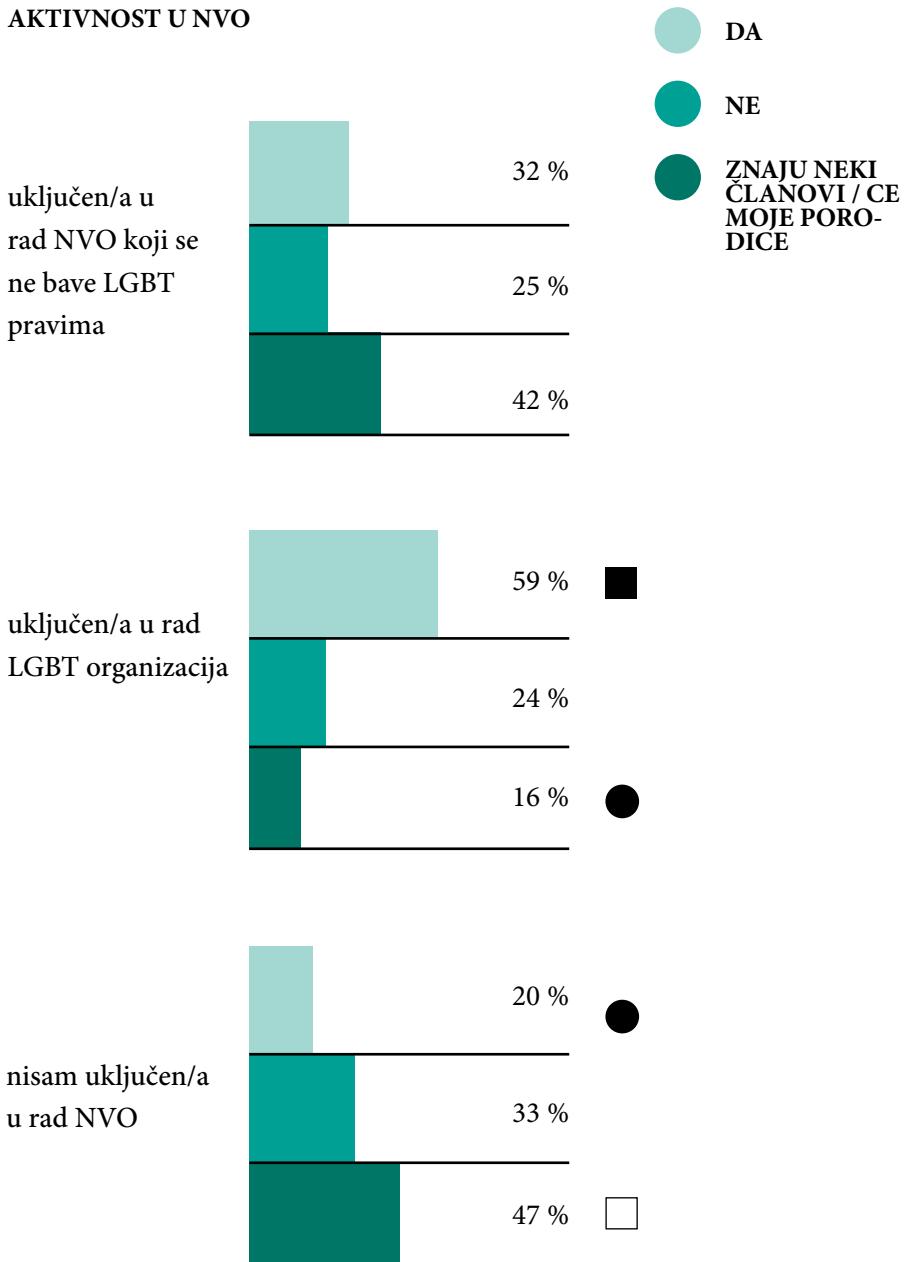
DA LI VAŠA PORODICA ZNA DA STE LGBT OSOBA?

³ Ovde će se termini Parade ponosa i Prajd (Pride) koristiti kao sinonimi, jer se tako uobičajeno koriste u javnom prostoru, iako oni to nisu u potpunosti.

⁴ Osim u nekoliko slučajeva kada je to i navedeno u analizi rezultata.

AKTIVNOST U NVO

SVI ISPITANICI N=402

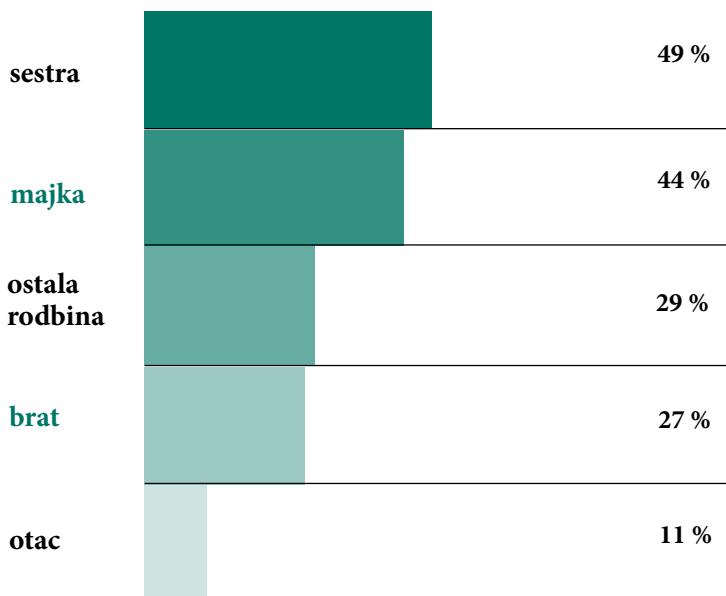
*Crni ispunjeni kvadratići i kružići prikazuju da su vrednost i njima značajno iznad, tj. ispod proseka. Koriste se crni ispunjeni kvadratići i kružići, odnosno njihov linijski crtež, za dva nivoa značajnosti: linijski crtež za odstupanja značajna na nivou 0.05, a crni ispunjeni krug i kvadrat za nivo značajnosti od 0.01.

Značajna razlika u odgovorima postoji u odnosu na uključenost ispitanika/ce u rad LGBT organizacija. Da njihova porodica zna, navodi 59% LGBT aktivista/kinja, 32% aktivnih u civilnom društvu (a da to nisu LGBT organizacije i grupe) i 20% neaktivista/kinja. Porodica ne zna da ispitanik/ca pripada LGBT populaciji kod 47% onih koji nisu uključeni u aktivnosti civilnog društva, 42% onih koji su aktivni u nekoj od organizacija civilnog društva, a da to nije LGBT organizacija, i kod 16% onih koji su uključeni u rad neke od LGBT organizacija. Kod ispitanika/ca koji/e su LGBT aktivisti/aktivistkinje u gotovo tri puta više slučajeva porodica zna da oni/e pripadaju LGBT osoba u odnosu na ispitanе koji/e nisu uključeni/e u aktivnosti civilnog duštva. Istovremeno, značajno manje od proseka (i gotovo 3 puta manje u odnosu na neaktiviste/kinje) kod LGBT aktivista/kinja porodica ne zna da je ispitanik/ca LGBT. Može se pretpostaviti da LGBT organizacije i grupe za mnoge od LGBT osoba funkcionišu i kao prostor osnaživanja, i rada, i na, između ostalog, prevazilaženju straha od suočavanja sa okolinom i širim društvom.

Takođe, može se pretpostaviti da je ovako visok procenat *autovanih* LGBT osoba povezan sa visokom zastupljenosti onih koji/e su aktivni/e (povремeno ili stalno) u civilnom društvu i, posebno, LGBT organizacijama u ovom uzorku.

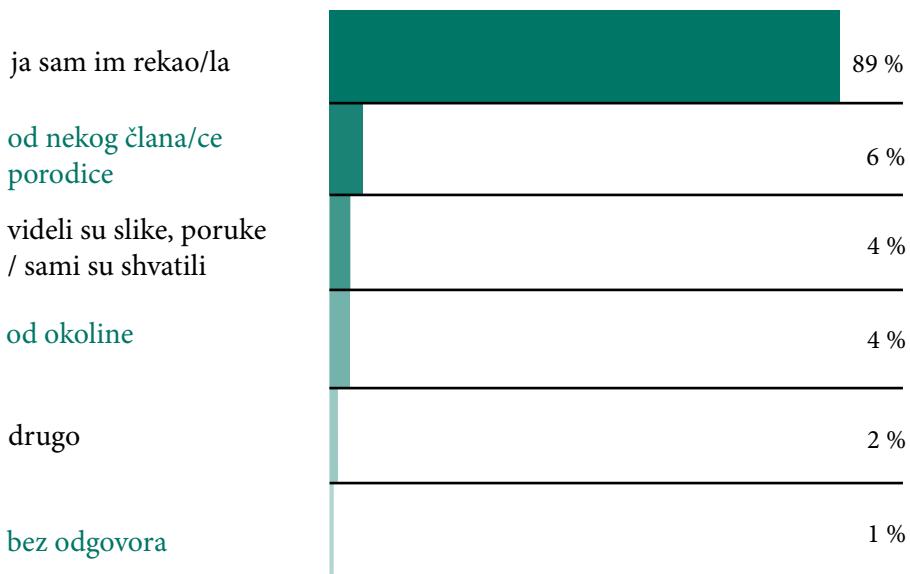
U slučajevima kada znaju neki/e članovi/ce porodice (ali ne svi/e), to su najčešće sestra (49%) ili majka (44%). Sledi ostala rodbina (29%) i brat (27%). Otac to zna tek u 11% slučajeva.

KOJI ČLANOVI/CE VAŠE PORODICE ZNAJU DA STE LGBT OSOBA?

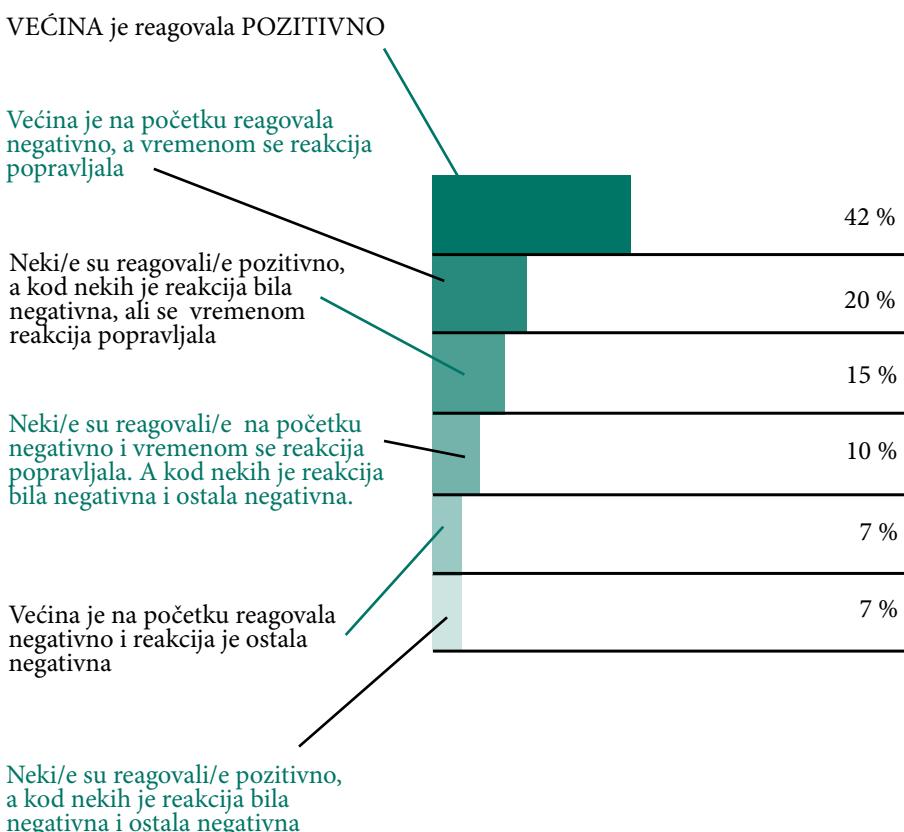
Kod onih čije porodice znaju, najveći procenat je saznao direktno od ispitanika/ce – 89%, a slede, u znatno manjoj meri, „od nekog/e drugog/e člana/ice porodice” (6%), „od okoline” (4%), i na neki drugi način („sami/e su shvatili/e”, uvidom u poruke, fotografije i *Fejsbuk* profil...)

AKO ZNAJU, NA KOJI NAČIN SU SAZNALI?

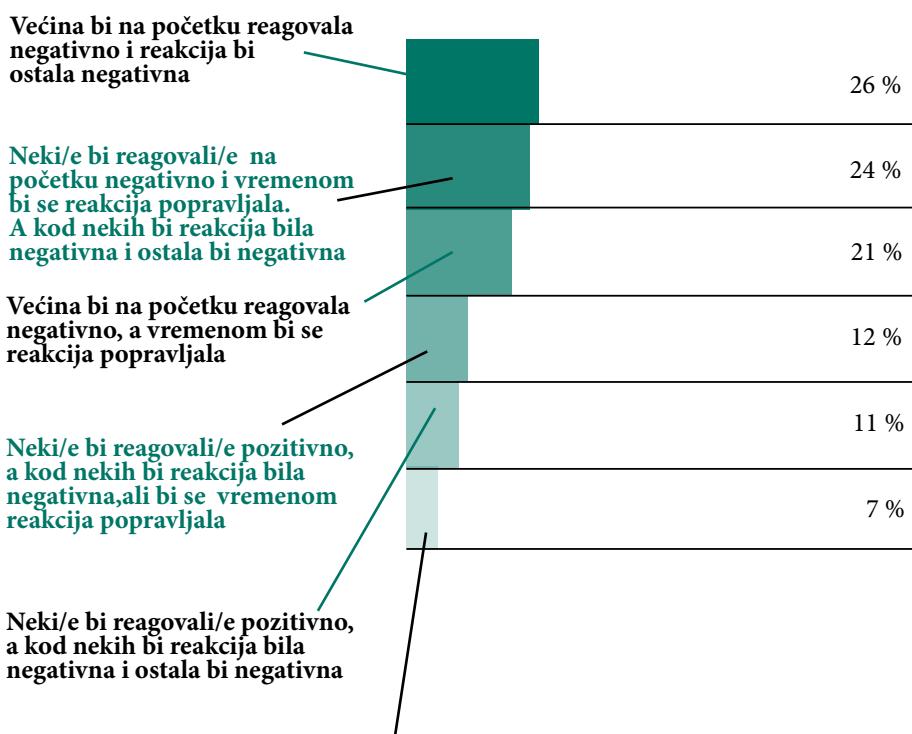
Na pitanje: „Ako znaju, kakva je bila njihova reakcija?“, visok procenat ispitanih (42%) navodi da je reakcija kod većine bila pozitivna, 20% da, iako je većina u početku loše reagovali, s vremenom se reakcija popravljala. Isti procenat ispitanih navodi da je kod većine na početku reakcija bila negativna i da je takva i ostala (7%) i onih koji navode da je na početku kod nekih bila negativna i da je ostala negativna (7%).

AKO ZNAJU, KAKVA JE BILA NJIHOVA REAKCIJA?

Oni/e čije porodice ne znaju da su LGBT osobe (ili to znaju samo neki/e članovi/ce), prepostavljaju da bi reakcije većine onih koji ne znaju bile loša i da bi ostala loša (26%), dok 24% ispitanih smatra da bi kod nekih reakcija na početku bila negativna, ali da bi se s vremenom menjala u pravcu većeg prihvatanja, dok bi kod nekih bila negativna i ostala bi negativna. 21% ispitanih smatra da bi se, iako bi na početku reakcija kod većine bila negativna, ona popravljala s vremenom. Samo 7% misli da bi većina reagovala pozitivno.

AKO NE ZNAJU, ŠTA MISLITE KAKO BI REAGOVALI KADA BI SAZNALI?

VEĆINA bi reagovala POZITIVNO

Većina bi na početku reagovala negativno i reakcija bi ostala negativna

Neki/e bi reagovali/le a početku negativno i vremenom bi se reakcija popravljala. A kod nekih bi reakcija bila negativna i ostala bi negativna

Većina bi na početku reagovala negativno, a vremenom bi se reakcija popravljala

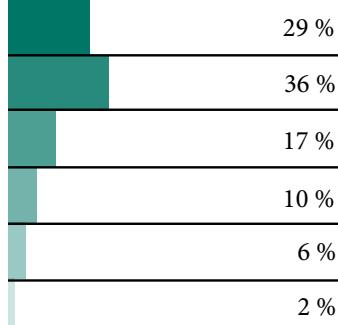

Neki/e bi reagovali/le pozitivno, a kod nekih bi reakcija bila negativna, ali bi se vremenom reakcija popravljala

Neki/e bi reagovali/le pozitivno, a kod nekih bi reakcija bila negativna i ostala bi negativna

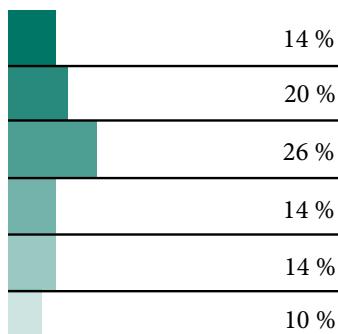
**VEĆINA bi reagovala
POZITIVNO**

GODINE

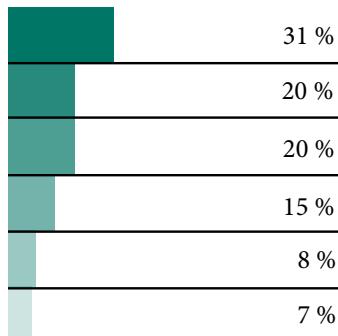
15-25

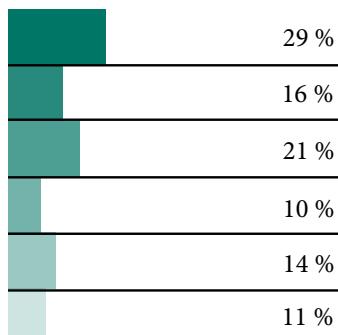
26-29

30-35

36+

*Crni ispunjeni kvadratići i kružići prikazuju da su vrednost i njima značajno iznad, tj. ispod proseka.

Koriste se crni ispunjeni kvadratići i kružići, odnosno njihov linijski crtež, za dva nivoa značajnosti: linijski crtež za odstupanja značajna na nivou 0.05, a crni ispunjeni krug i kvadrat za nivo značajnosti od 0.01.

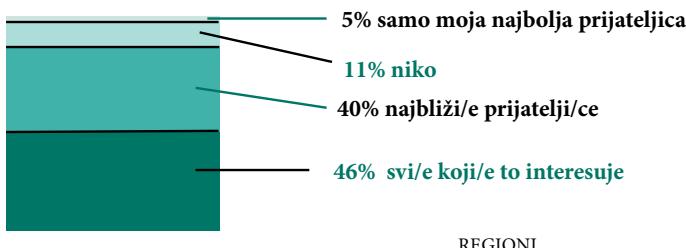
Kao značajno u odgovorima na ovo pitanje pojavljuje se starost ispitanika/ce. Da bi „većina na početku reagovala negativno i da bi reakcija ostala negativna“ smatra 29% ispitanih, starosti od 15 do 25 godina, 14% njih između 26 i 29 godina, 31% između 30 i 35 godina, i 29% ispitanih starosti 36 i više godina. 36% ispitanih starosti između 15 i 25 godina misli da bi „neki/e reagovali/e na početku negativno i s vremenom bi se reakcija popravljala, a kod nekih bi reakcija bila negativna i ostala bi negativna“. To misli i 20% onih starosti između 26 i 29 godina, 20% starosti između 30 i 35 godina, i 16% ispitanih sa 36 i više godina. 17% ispitanika/ca između 15 i 25 godina, 26% između 26 i 29 godina, 20% ispitanika/ca između 30 i 35 godina i 21% onih sa 36 i više godina smatra da bi „većina na početku reagovala negativno, a s vremenom bi se reakcija popravljala“. Da bi „neki/e reagovali/e pozitivno, a kod nekih bi reakcija bila negativna, ali bi se s vremenom reakcija popravljala“ kao odgovor navodi 10% onih između 15 i 25 godina, 14% između 26 i 29 godina, 15% ispitanih između 30 i 35 godina, i 10% ispitanika/ca starih 36 i više godina.

Nije neočekivano da oni/e između 15 i 25 godina značajno iznad proseka navode da misle da bi u porodici, na početku, neki/e reagovali negativno, ali da bi se reakcija s vremenom popravljala, dok bi kod nekih reakcija bila negativna i ostala negativna, s obzirom na to da je to period najveće i ekonomske i emotivne zavisnosti od porodice. Može se pretpostaviti da to utiče i na strah od eventualnog odbacivanja i gubitka podrške porodice.

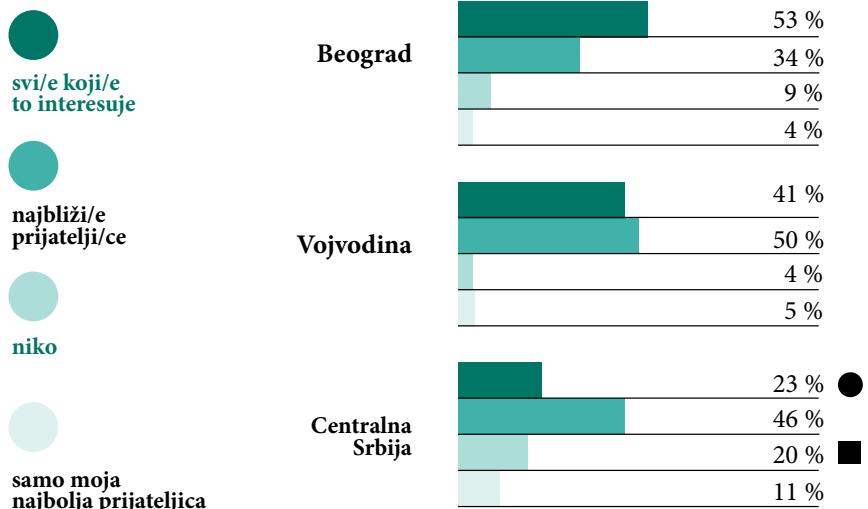
Najveći deo ispitanih (45%) navodi da za njihovu seksualnu orijentaciju znaju „svi/e koje to interesuje“, a 40% „samo najbliži prijatelji i prijateljice“. Njih 10% navodi da to niko ne zna, dok kod 5% zna samo njihov najbolji prijatelj ili prijateljica.

Kada se pogleda raspodela odgovora, može se uočiti značajna razlika u odnosu na region u kome ispitanici/ce žive i njihovu uključenost u civilno društvo. Od onih koji/e navode da za njihovu seksualnu orijentaciju znaju „svi/e koje to interesuje“, 53% živi u Beogradu i 41% u Vojvodini, dok (značajno niže od proseka onih koji/e inače daju taj odgovor) njih 23% živi u Centralnoj Srbiji. U Centralnoj Srbiji živi i značajno više ispitanika/ca za čiju seksualnu orijen-

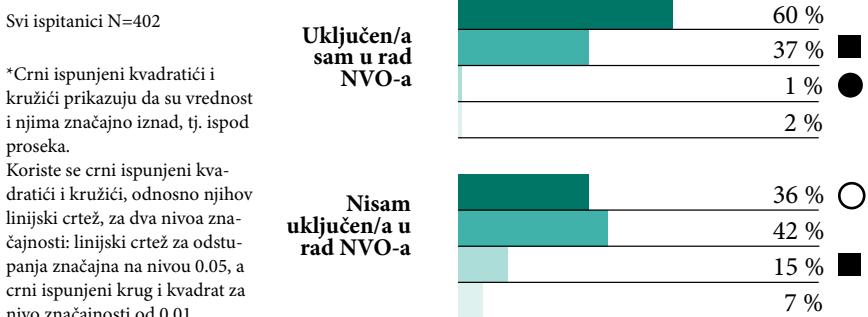
KOLIKO LJUDI IZ ŠIRE OKOLINE (PRIJATELJI/CE, POZNANICI/CE, SUSEDSTVO, RADNO OKRUŽENJE...) ZNA ZA VAŠU SEKSUALNU ORIJENTACIJU?

REGIONI

AKTIVNOST U NVO

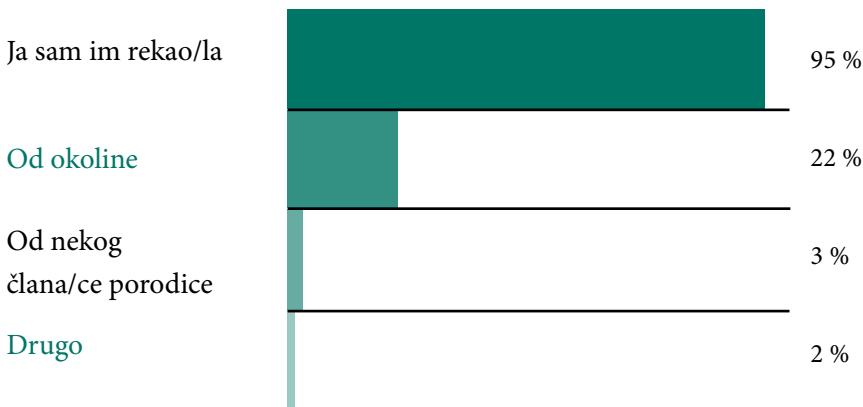

taciju ne zna niko (20%). Kod ispitanih koji/e žive u Beogradu, taj procenat je 9%, a kod onih koji/e žive u Vojvodini, 4%. 34% ispitanih iz Beograda, 50% iz Vojvodine i 46% iz Centralne Srbije navodi da za njihovu seksualnu orijentaciju znaju „najbliži/e prijatelji/ce“; a da to zna „samo moj/a najbolji/a prijatelj/ica“ odgovara 4% ispitanih iz Beograda, 5% iz Vojvodine i 11% iz Centralne Srbije.

Samo 1% aktivista/kinja navodi da niko ne zna za njihovu seksualnu orijentaciju u odnosu na 15% neaktivista/kinja. 37% aktivista/kinja civilnog društva i 42% neaktivista/kinja navodi da to što su LGBT znaju „samo moj/a najbolji/a prijatelj/ica“. Od onih koji navode da to znaju „svi/e koje to interesuje“, 60% je uključeno u aktivnosti civilnog društva, u odnosu na 36% onih koji/e nisu na ovaj način aktivni/e. Iako bi za precizniji sadržaj toga „svi/e koje to interesuje“ bila potrebna druga vrsta istraživanja, ovaj odgovor može da ukazuje na civilno društvo kao neku vrstu sigurnog prostora i prihvaćenosti za LGBT osobe.

Kod ispitanih kod kojih bar neko zna iz njihove šire okoline, čak 95% navodi da su saznali lično od njih, dok 22% navodi „od okoline“, nekog/e člana/ice porodice (3%) ili nekako drugačije (2%) .⁵

KAKO SU ZA NJU SAZNALI?

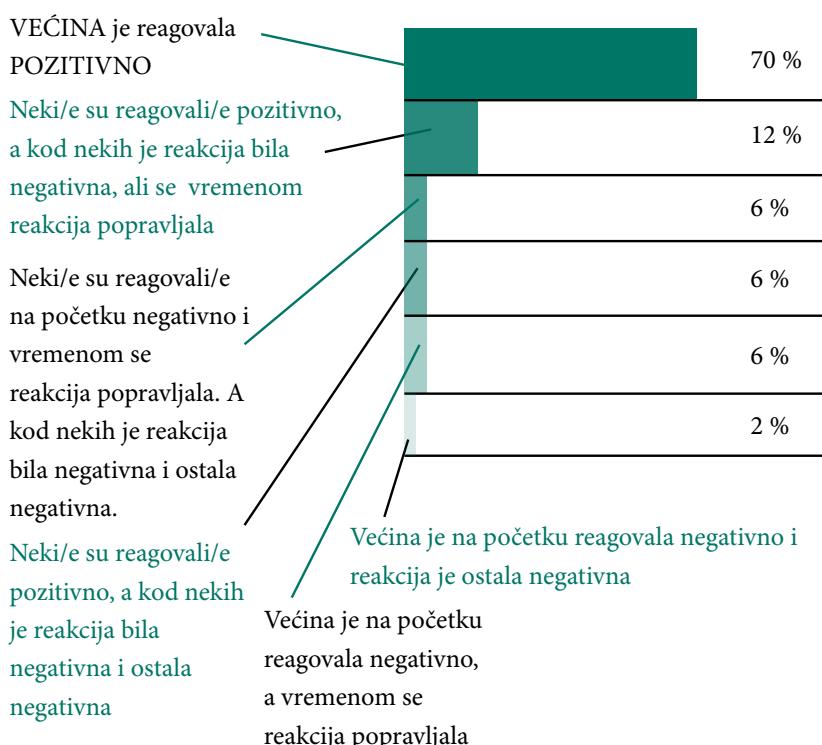

Ispitanici/ce koji imaju bar nekog iz šire okoline ko zna za njihovu seksualnu orijentaciju N=364

⁵ Na ovo pitanje ispitanici/e su imali/e mogućnost da odaberu više odgovora.

Na pitanje: „Kakve su reakcije bile kada su saznali za Vašu seksualnu orijentaciju?“ 70% ispitanih navodi da je većina reagovala pozitivno, 12% da je kod nekih reakcija bila pozitivna, a kod onih kod kojih je bila negativna da se vremenom popravljala. Samo 2% navodi da je većina reagovala negativno i da je reakcija i ostala negativna. Ovo nije iznenađujuće, s obzirom na to da se najčešće i biraju osobe za koje se prepostavlja da neće loše reagovati. Može se prepostaviti da pripadnici/e LGBT populacije biraju okruženje u kom se kreću, kreirajući neku vrstu svog sigurnog prostora, pa diskriminacija u ovoj vrsti interpersonalnih odnosa nije izražena.

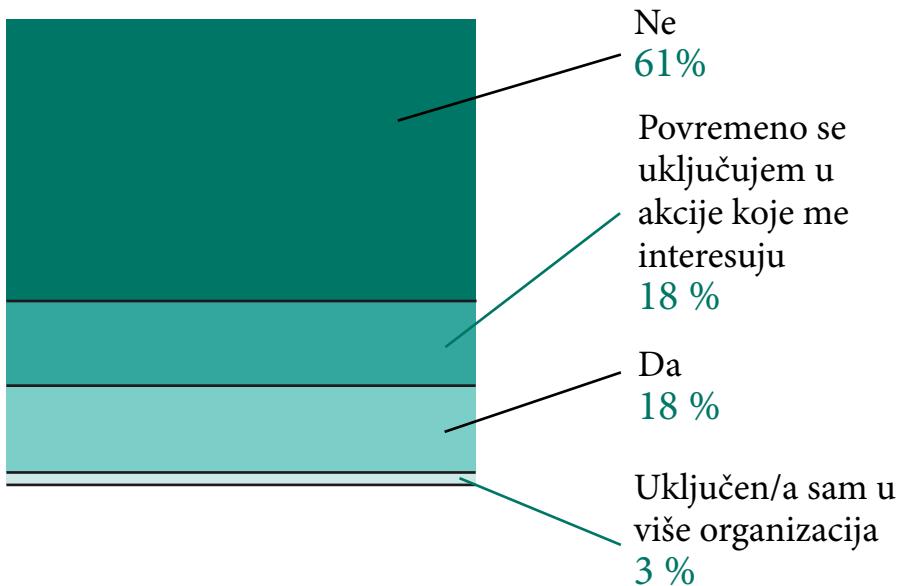
KAKVE SU REAKCIJE BILE KADA SU SAZNALI ZA VAŠU SEKSUALNU ORIJENTACIJU?

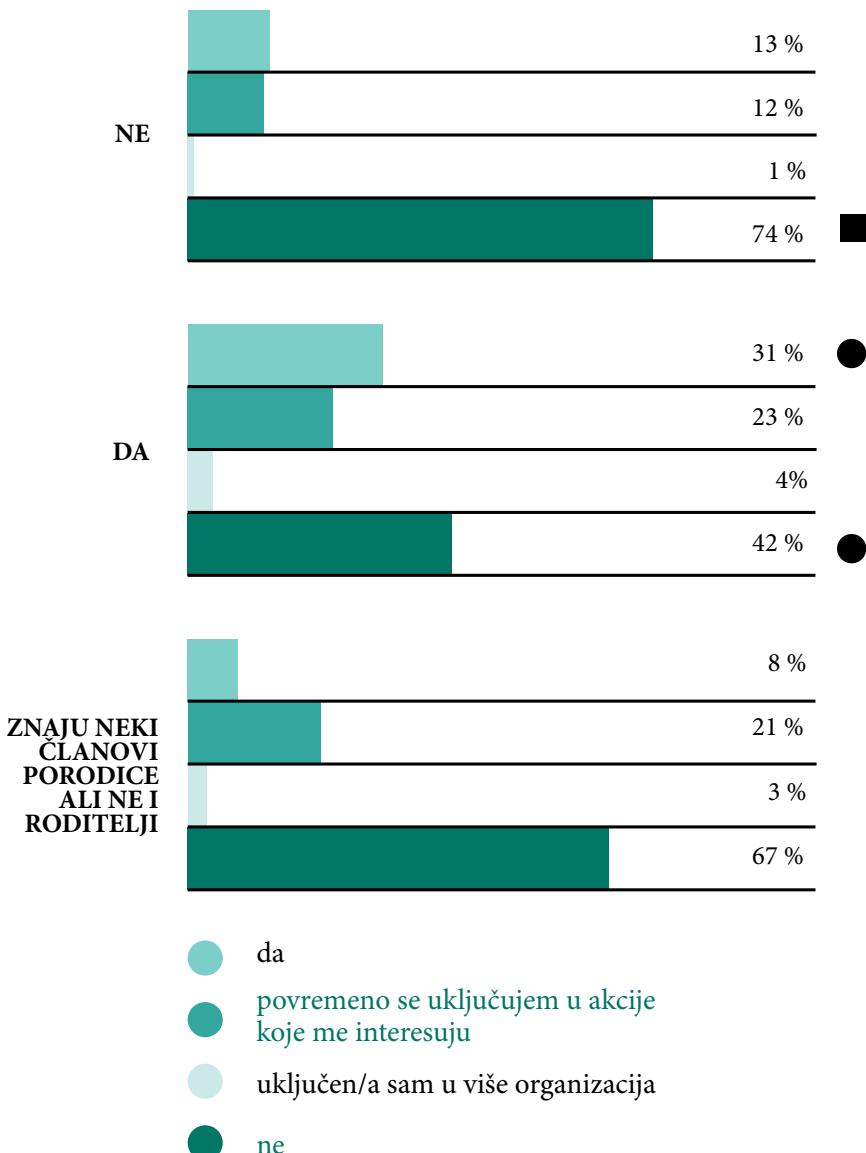
Od ispitanih, 39% je aktivno u civilnom društvu, bilo kroz povremeno uključivanje u akcije koje ih interesuju (18%), bilo kroz rad u jednoj (18%) ili više organizacija civilnog društva (3%).

U odnosu na uključenost u civilno društvo, može se uočiti da su aktivisti/kinje koji/e su stalno uključeni/e u aktivnosti civilnog društva značajno više *avtovani* porodici od neaktivista/kinja – njih 31%, dok su oni/e koji/e nisu uključeni/e u te aktivnosti, u značajno većoj meri nisu autovani/e porodici (74%). Takođe, oni/e koji/e su stalno uključeni/e u aktivnosti civilnog društva, u značajno manjoj meri nisu autovani/e porodici – 42%, dok kod 8% njih da su LGBT osobe znaju neki članovi/ice porodice, ali ne i roditelji. Za 13% onih koji nisu uključeni/e u civilno društvo i 8% onih koji/e se povremeno uključuju u akcije koje ih interesuju, porodica zna da pripadaju LGBT osobama. Od onih koji/e su povremeno aktivni/e u civilnom društvu kroz akcije koje ih interesuju, 12% nije autovano porodici, 23% jeste, a za 21% za to da pripadaju LGBT osobama znaju neki članovi/ce porodice, ali ne i roditelji.

DA LI STE AKTIVNI U NEKOJ NEVLADINOJ ORGANIZACIJI /NEFORMALNOJ GRUPI?

Coming out porodici

Svi ispitanici N=402

*Crni ispunjeni kvadratići i kružići prikazuju da su vrednost i njima značajno iznad, tj. ispod proseka. Koriste se crni ispunjeni kvadratići i kružići, odnosno njihov linijski crtež, za dva nivoa značajnosti: linijski crtež za odstupanja značajna na nivou 0.05, a crni ispunjeni krug i kvadrat za nivo značajnosti od 0.01.

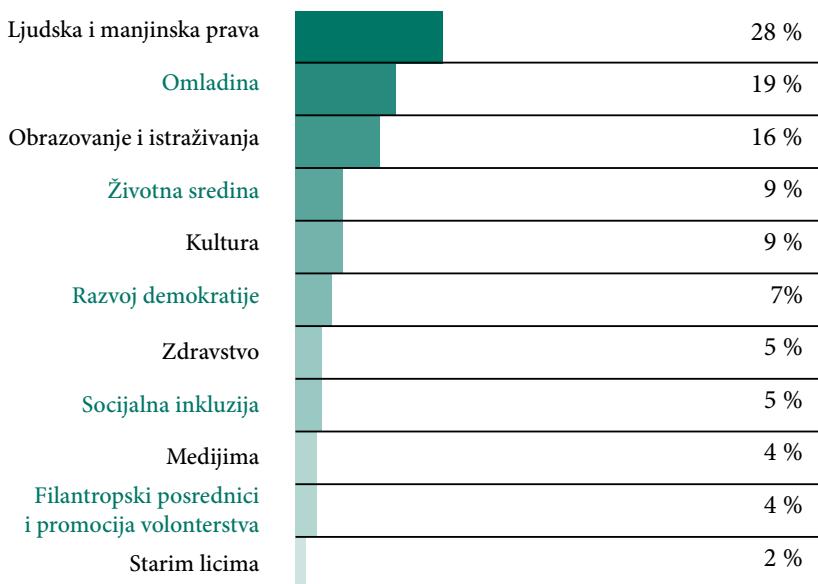
AKO DA, DA LI JE TO ORGANIZACIJA KOJA SE BAVI LGBT PRAVIMA?

Ispitanici koji su aktivni u nekoj nevladinoj organizaciji N=157

62% ispitanih uključenih u rad neke od organizacija civilnog društva navodi da su u pitanju organizacije koje se bave pravima LGBT osoba, a slede organizacije koje se bave ljudskim pravima (28%), omladinske organizacije (19%) i organizacije koje se bave obrazovanjem i istraživanjima (16%).

ČIME SE PRVENSTVENO BAVI?

Ispitanici koji su aktivni u nekoj nevladinoj organizaciji koja se ne bavi LGBT pravima N=57

Onih koji/e nisu uključeni/e u rad neke LGBT organizacije, a želeli/e bi to, ima 49%. Od tog procenta 73% njih je već uključeno u neke druge organizacije civilnog društva. Ovo nije neočekivano, jer se može pretpostaviti da oni/e angažovanje u LGBT organizaciji vide kao logičan nastavak svog društvenog angažmana u drugim organizacijama. Od onih koji nisu aktivni u civilnom društvu, u rad neke LGBT organizacije bi želelo da se uključi njih 43%.

DA LI BISTE SE UKLJUČILI U RAD NEKE ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA KOJA SE BAVI PRAVIMA LGBT OSOBA?

AKTIVNOST U NVO

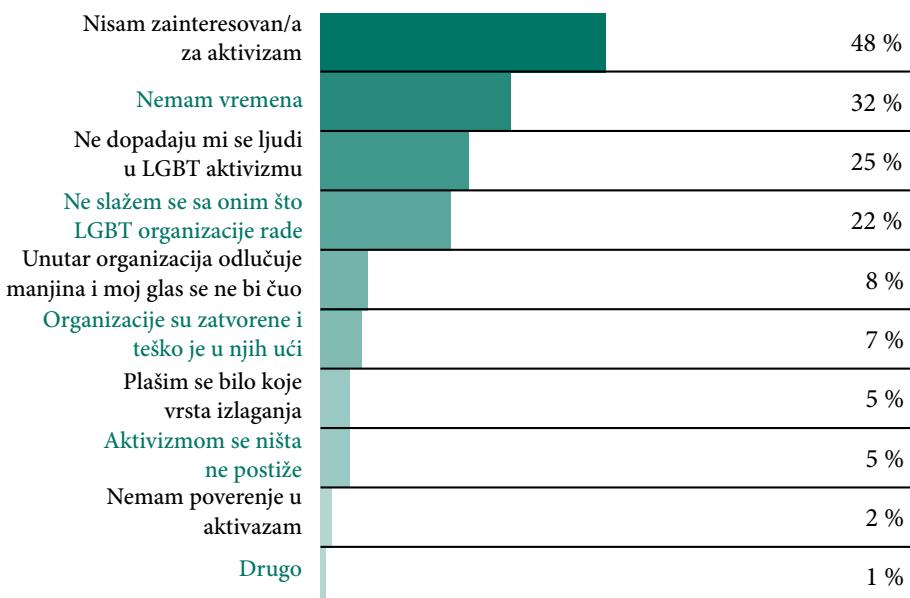
DA

NE

Od onih koji se ne bi uključili/e u rad neke LGBT organizacije, 48% kao razlog navodi nezainteresovanost za aktivizam i nedostatak vremena (32%), dok 25% navodi da im se „ne dopadaju ljudi u LGBT aktivizmu“ ili da se ne slažu s onim što LGBT organizacije rade (22%).⁶

AKO JE ODGOVOR „NE“, ZAŠTO SE NE BISTE UKLJUČILI?

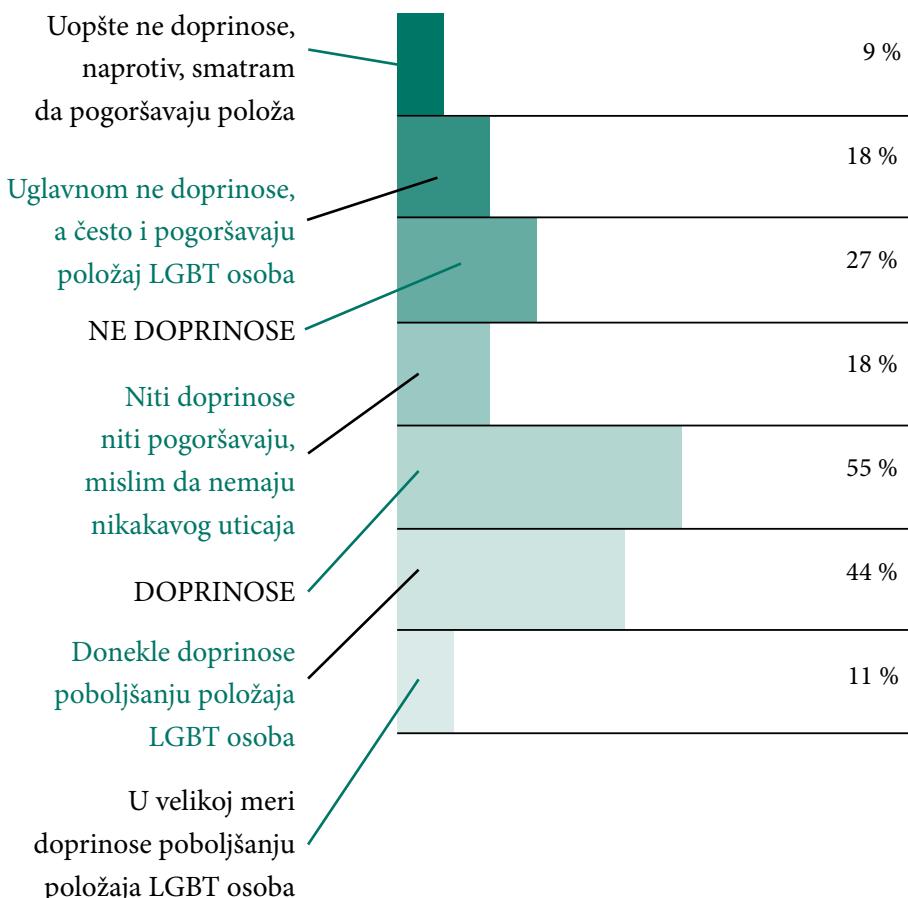

Ispitanici koji se ne bi uključili u rad neke organizacije civilnog društva koja se bavi pravima LGBT osoba
N=156

⁶ Na ovo pitanje ispitanici/e su imali/e mogućnost da odaberu više odgovora.

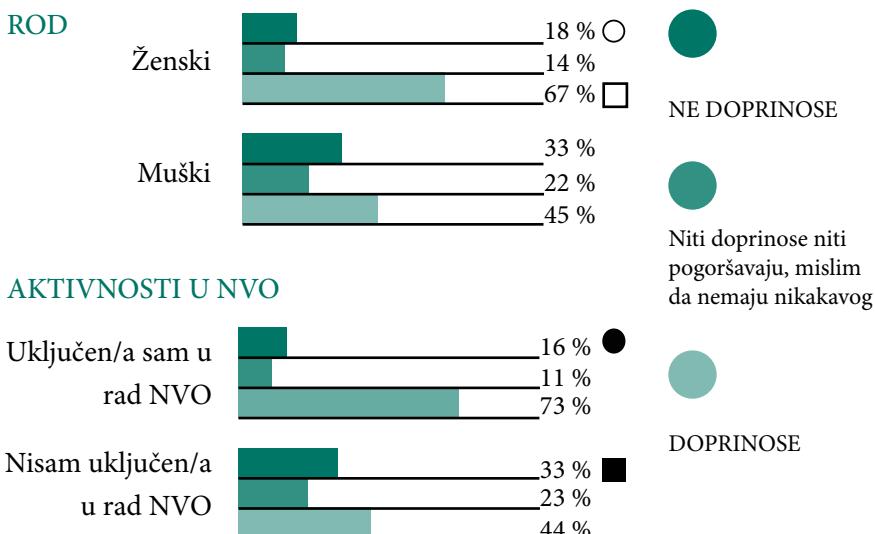
Većina ispitanih (55%) smatra da rad postojećih LGBT organizacija donekle ili u velikoj meri doprinose poboljšanju položaja LGBT osoba i unapređivanju njihovih prava (44% „donekl“, 11% u „velikoj mer“), 27% smatra da ne doprinose poboljšanju položaja LGBT osoba („uopšte ne doprinose, već pogoršavaju njihov položaj“ – 9%, a 18% da „uglavnom ne doprinose, a često i pogoršavaju položaj LGBT osoba“). Njih 18% navodi da nemaju uticaja, odnosno „niti doprinose, niti pogoršavaju“.

U KOJOJ MERI SMATRATE DA POSTOJEĆE LGBT ORGANIZACIJE DOPRINOSE POBOLJŠANJU POLOŽAJA LGBT OSOBA I UNAPREĐENJU NJIHOVIH PRAVA?

Od onih koji/e smatraju da postojeće LGBT organizacije doprinose poboljšanju položaja LGBT osoba, 73% su uključeni/e u aktivnosti civilnog društva. To nije neočekivano, jer se može pretpostaviti da je to i jedan od motiva za njihovo uključivanje u te aktivnosti, kao i da su im u nekoj meri, poznatiji rezultati tog delovanja. Aktivisti/kinje, takođe, u značajno manjoj meri smatraju da postojeće LGBT organizacije ne doprinose poboljšanju položaja LGBT osoba. To misli njih 16%. Da postojeće LGBT organizacije ne doprinose poboljšanju položaja LGBT osoba smatraju u nešto većoj meri oni/e koji/e nisu uključeni u aktivnosti organizacija civilnog društva, njih 33%. 44% neaktivista/kinja misli da postojeće LGBT organizacije doprinose unapređenju položaja LGBT osoba, dok 23% neaktivista/kinja i 11% aktivnih u civilnom društva navodi „niti doprinose, niti pogoršavaju, mislim da nemaju nikakvog uticaja“.

Žene u nešto manjoj meri smatraju da LGBT organizacije ne doprinose poboljšanju položaja LGBT osoba i u nešto većoj meri smatraju da one doprinose poboljšanju položaja (18% „ne doprinose“; 67% „doprinose“). 33% muškaraca misli da postojeće LGBT organizacije ne doprinose poboljšanju LGBT osoba, a 45% da doprinose. 14% žena i 22% muškaraca navode da one „niti doprinose, niti pogoršavaju, mislim da nemaju nikakvog uticaja“.

*Crni ispunjeni kvadratići i kružići prikazuju da su vrednost i njima značajno iznad, tj. ispod proseka. Koriste se crni ispunjeni kvadratići i kružići, odnosno njihov linijski crtež, za dva nivoa značajnosti: linijski crtež za odstupanja značajna na nivou 0.05, a crni ispunjeni krug i kvadrat za nivo značajnosti od 0.01.

Da bi se utvrdio odnos ispitanih prema LGBT organizacijama, njihovim ciljevima i pristupu, kao i efektima njihovog rada i ljudima koji su u njima angažovani, od ispitanih se tražilo da se odrede prema pojedinim/ponuđenim izjavama ocenama u rasponu od 1 do 5 (gde je 1 značilo u potpunosti se ne slažem, 2 - ne slažem se, 3 - niti se slažem niti se ne slažem, 4 - slažem se, i 5 - u potpunosti se slažem).

ŠTA MISLITE O SLEDEĆIM STAVOVIMA?

LGBT organizacije bi trebalo da se dogovore oko osnovnih ciljeva za koje se zalažu

Dopadaju mi se osobe iz LGBT organizacija koje zastupaju LGBT prava u javnosti

Postoje?e LGBT organizacije su zatvorene za uključivanje novih ljudi

Aktivnosti LGBT organizacija treba proširiti van Beograda u druge gradove

Ne želim da budem u kontaktu sa osobama koje su u LGBT aktivizmu

Trebalo bi više LGBT osoba da se uključi u aktivnosti LGBT organizacija

Osnovni cilj LGBT organizacija je zarađivanje novca, a ne unapređivanje položaja LGBT osoba

LGBT organizacije samo doprinose povećanju straha i mržnje prema LGBT osobama

Podržavam pristup (načine) na koje se LGBT organizacije bore za LGBT prava

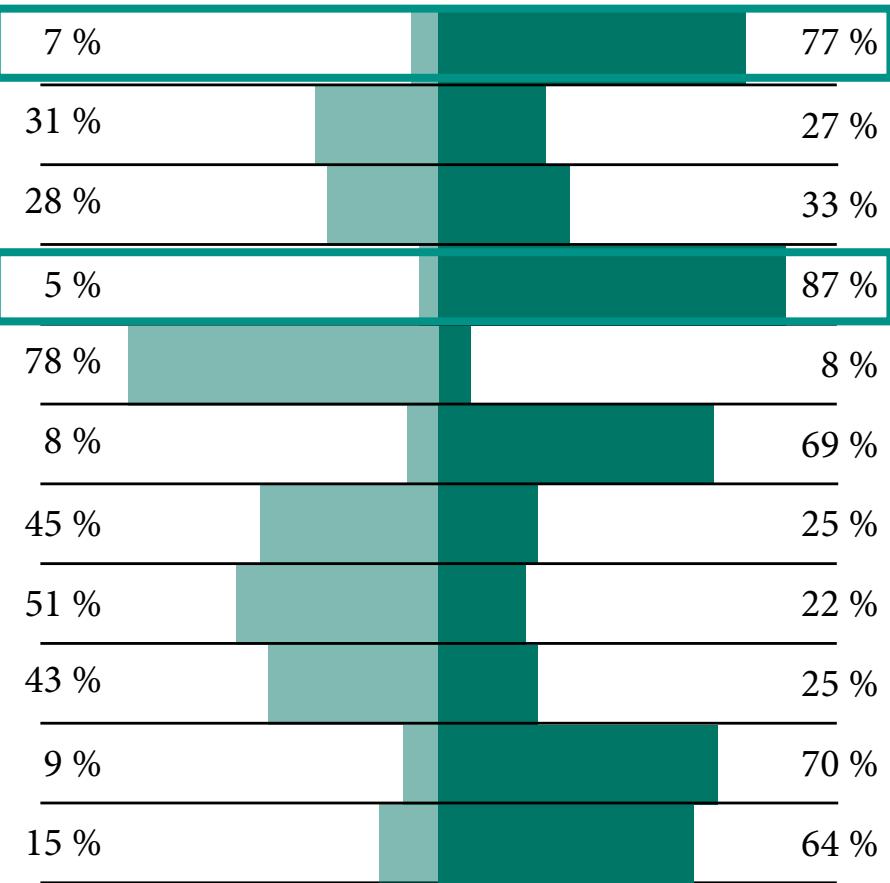
Podržavam ciljeve za koje se bore LGBT organizacije

Podržavam rad LGBT organizacija

NE SLAŽEM SE

SLAŽEM SE

ŠTA MISLITE O SLEDEĆIM STAVOVIMA?

Podržavam rad LGBT organizacija

Podržavam ciljeve za koje se bore LGBT organizacije

Podržavam pristup (načine) na koje se LGBT organizacije bore za LGBT prava

LGBT organizacije samo doprinose povećanju straha i mržnje prema LGBT osobama

Osnovni cilj LGBT organizacija je zarađivanje novca, a ne unapređivanje položaja LGBT osoba

Trebalo bi više LGBT osoba da se uključi u aktivnosti LGBT organizacija

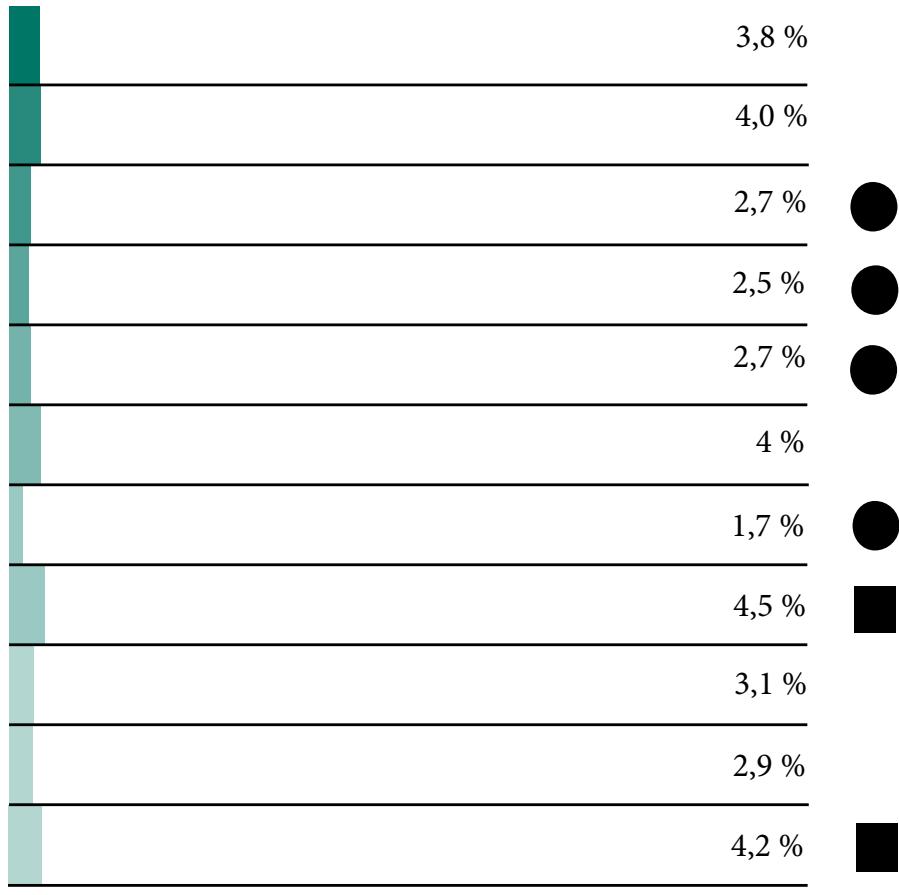
Ne želim da budem u kontaktu sa osobama koje su u LGBT aktivizmu

Aktivnosti LGBT organizacija treba proširiti van Beograda u druge gradove

Postojeće LGBT organizacije su zatvorene za uključivanje novih ljudi

Dopadaju mi se osobe iz LGBT organizacija koje zastupaju LGBT prava u javnosti

LGBT organizacije bi trebalo da se dogovore oko osnovnih ciljeva za koje se zalažu

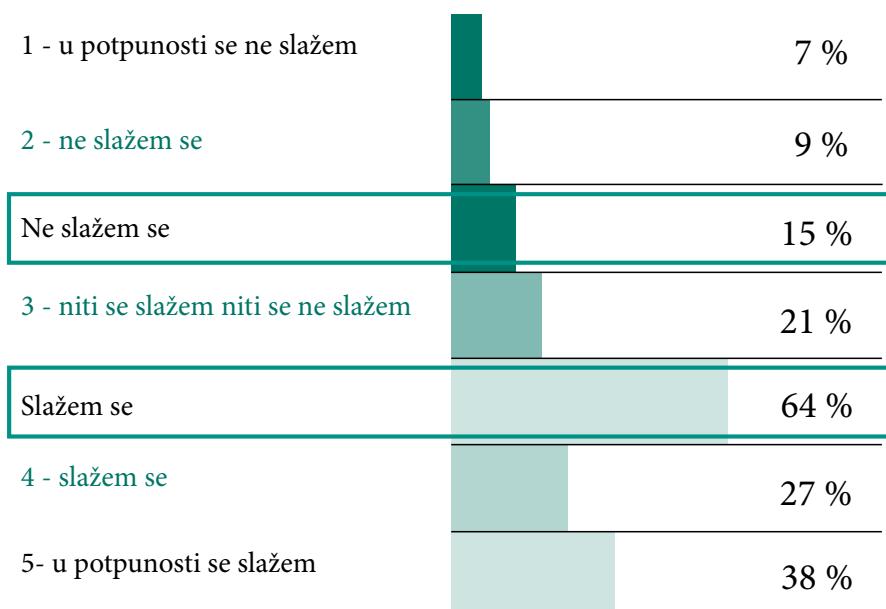

Svi ispitanici N=402

*Crni ispunjeni kvadratići i kružići prikazuju da su vrednost i njima značajno iznad, tj. ispod proseka. Koriste se crni ispunjeni kvadratići i kružići, odnosno njihov linijski crtež, za dva nivoa značajnosti: linijski crtež za odstupanja značajna na nivou 0,05, a crni ispunjeni krug i kvadrat za nivo značajnosti od 0,01.

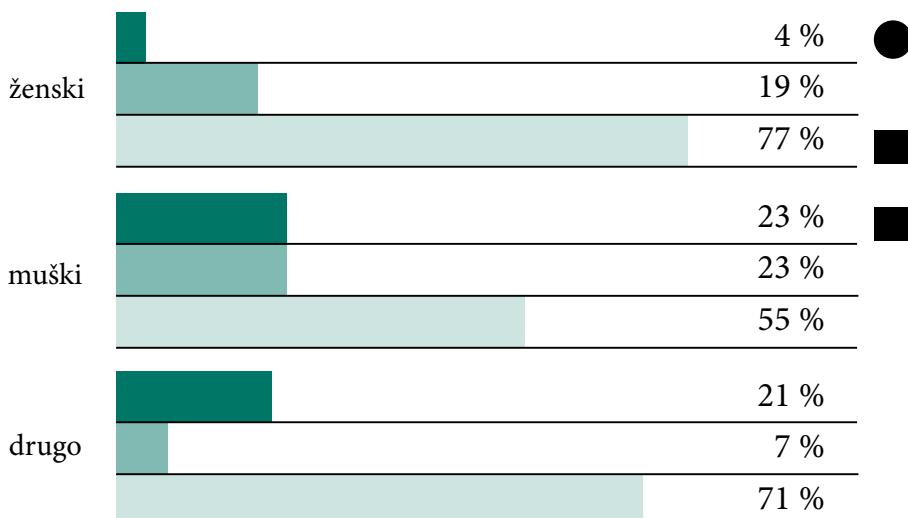
Ispitani većinom (64%) podržavaju **rad LGBT organizacija** (od toga 38% „u potpunosti“; prosečna ocena 3,8), dok 15% njih ne podržava (od toga 7% ne podržava u potpunosti). Malo više od petine ispitanih (21%) se opredeljuje za odgovor „niti slažem, niti ne slažem“, što može da ukazuje na problem da se formira stav o korisnosti/efektima rada organizacija.

PODRŽAVAM RAD LGBT ORGANIZACIJA

Žene u značajno manjoj meri ne podržavaju rad LGBT organizacija i značajno većoj meri podržavaju njihov rad (4% ne podržava; 77% podržava). Muškarci u značajno većoj meri ne podržavaju rad LGBT organizacija (23% ne podržava, dok njih 55% podržava). Od osoba koje su sebe odredile nekako drugačije (transrodna/transseksualna/interseksualna/queer) 21% ne podržava rad LGBT organizacija, a 71% ga podržava. 19% žena, 23% muškaraca i 7% osoba koje sebe određuju drugačije (transrodna/transseksualna/interseksualna/queer) ne može da formira stav (navode „niti se slažem, niti se ne slažem“).

ROD

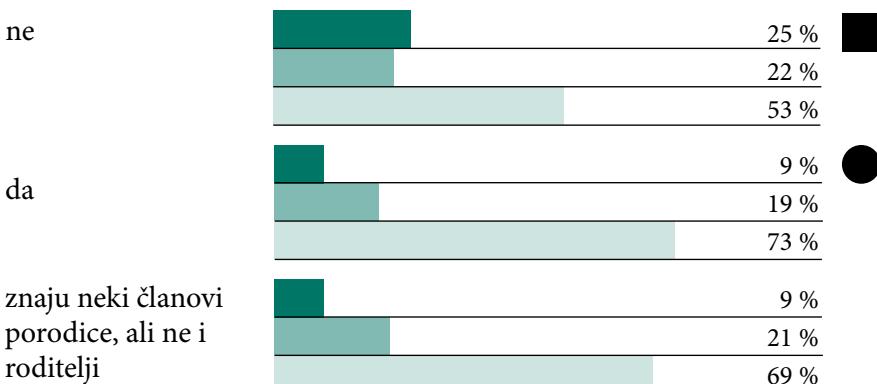

Svi ispitanici N=402

*Crni ispunjeni kvadratići i kružići prikazuju da su vrednost i njima značajno iznad, tj. ispod proseka. Koriste se crni ispunjeni kvadratići i kružići, odnosno njihov linijski crtež, za dva nivoa značajnosti: linijski crtež za odstupanja značajna na nivou 0.05, a crni ispunjeni krug i kvadrat za nivo značajnosti od 0.01.

Oni/e čije porodice ne znaju da su LGBT osobe, u značajno većoj meri ne podržavaju rad LGBT organizacija – njih 25%, dok oni/e čije porodice znaju da su LGBT osobe, u značajno manjoj meri ne podržavaju taj rad (9%). 9% ispitanih kod kojih znaju neki/e članovi/ce, ali ne i roditelji, ne podržava ga. 73% ispitanika/ca čije porodice znaju da su LGBT osobe, 53% onih čije porodice to ne znaju i 69% kod kojih znaju neki/e članovi/ce, ali ne i roditelji, podržavaju rad LGBT organizacija. 19% ispitanih čije porodice znaju da su LGBT osobe, 22% onih čije porodice to ne znaju i 21% ispitanika/ca kod kojih znaju neki/e članovi/ce, ali ne i roditelji, ne uspevaju da formiraju stav (navode „niti se slažem, niti se ne slažem“).

COMING OUT PORODICI

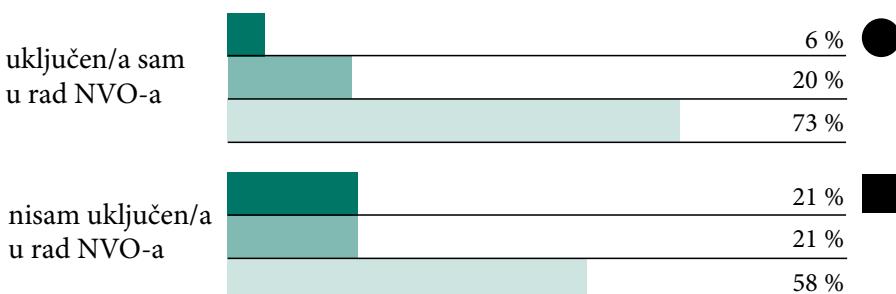

Svi ispitanici N=402

*Crni ispunjeni kvadratići i kružići prikazuju da su vrednost i njima značajno iznad, tj. ispod proseka. Koriste se crni ispunjeni kvadratići i kružići, odnosno njihov linijski crtež, za dva nivoa značajnosti: linijski crtež za odstupanja značajna na nivou 0.05, a crni ispunjeni krug i kvadrat za nivo značajnosti od 0.01.

U odnosu na uključenost u civilno društvo, 73% aktivista/kinja podržava rad LGBT organizacija (prosečna ocena 4,1), 6% ga ne podržava, dok 20% ne može da formira stav („niti se slažem, niti se ne slažem“). Kod onih koji nisu aktivni/e u civilnom društvu, procenat onih koji/e podržavaju rad organizacija je manji - 58% (prosečna ocena 3,6), a više od tri puta je veći procenat onih koji/e ga ne podržavaju (21%). Procenat onih koji se opredeljuju za odgovor „niti se slažem, niti se ne slažem“ je 21%. Pitanje koje ostaje je u kojoj meri je to zaista nepodržavanje generalno rada LGBT organizacija, a koliko nedoumica oko – s jedne strane, uloge i funkcije civilnog društva generalno, a s druge, onoga što rade LGBT organizacije konkretno.

AKTIVNOST U NVO

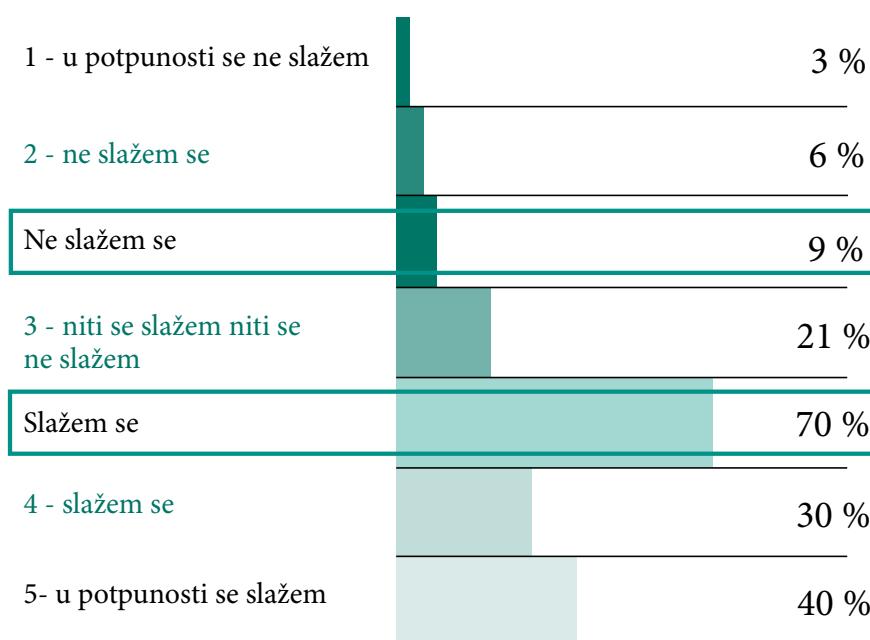

Svi ispitanici N=402

*Crni ispunjeni kvadratići i kružići prikazuju da su vrednost i njima značajno iznad, tj. ispod proseka. Koriste se crni ispunjeni kvadratići i kružići, odnosno njihov linijski crtež, za dva nivoa značajnosti: linijski crtež za odstupanja značajna na nivou 0.05, a crni ispunjeni krug i kvadrat za nivo značajnosti od 0.01.

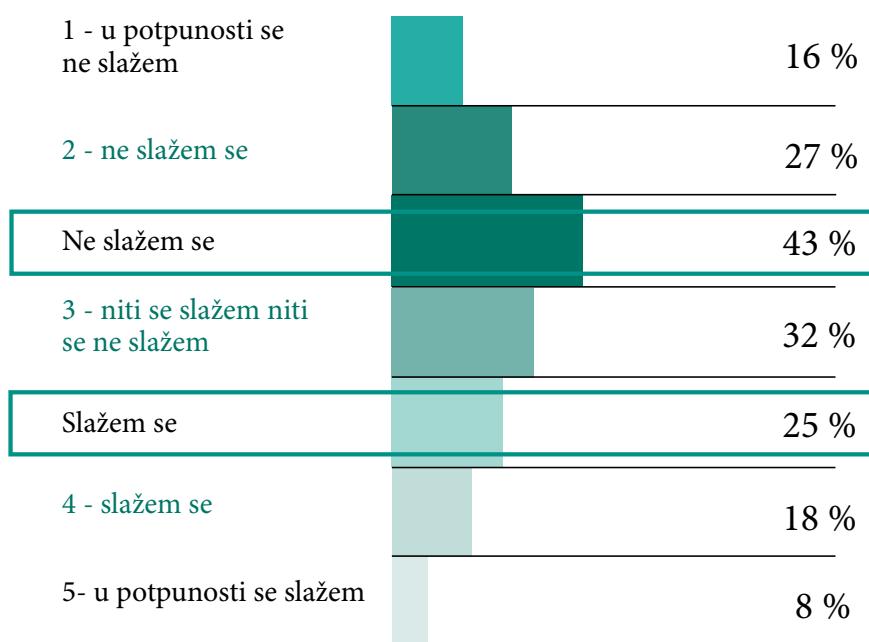
Kada su u pitanju **ciljevi** za koje se zalažu LGBT organizacije, 70% ispitanih ih podržava (prosečna ocena 4,0). Od toga 40% u potpunosti. Malo više od petine (21%) ne može da se opredeli („niti se slažem, niti se ne slažem“), dok ih 9% ne podržava (od toga 3% u potpunosti ne podržava). U prosečnim ocenama postoji razlika u prosečnoj oceni. Ona je kod žena znatno viša (4,2) u odnosu na muškarce gde je 3,8.

PODRŽAVAM CILJEVE ZA KOJE SE BORE LGBT ORGANIZACIJE

Kada su u pitanju pristupi (načini) koje LGBT organizacije koriste u svom radu, slika je nešto drugačija. Procenat onih kojima je teško da formiraju stav raste skoro do trećine (32%), kao i broj onih koji ne podržavaju pristup LGBT organizacija u borbi za ostvarivanje prava LGBT osoba (43%). Broj onih koji se slaže sa postojećim pristupom/ima je 25% (prosečna ocena 2,7). I ovde postoji razlika u prosečnoj oceni žena i muškaraca. Kod prvih je ona viša i iznosi 3, kod drugih 2,6.

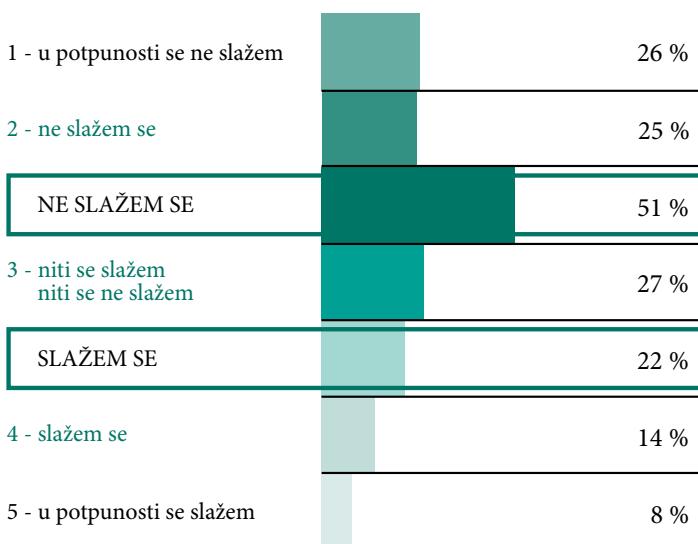
PODRŽAVAM PRISTUP (NAČINE) NA KOJE SE LGBT ORGANIZACIJE BORE ZA LGBT PRAVA

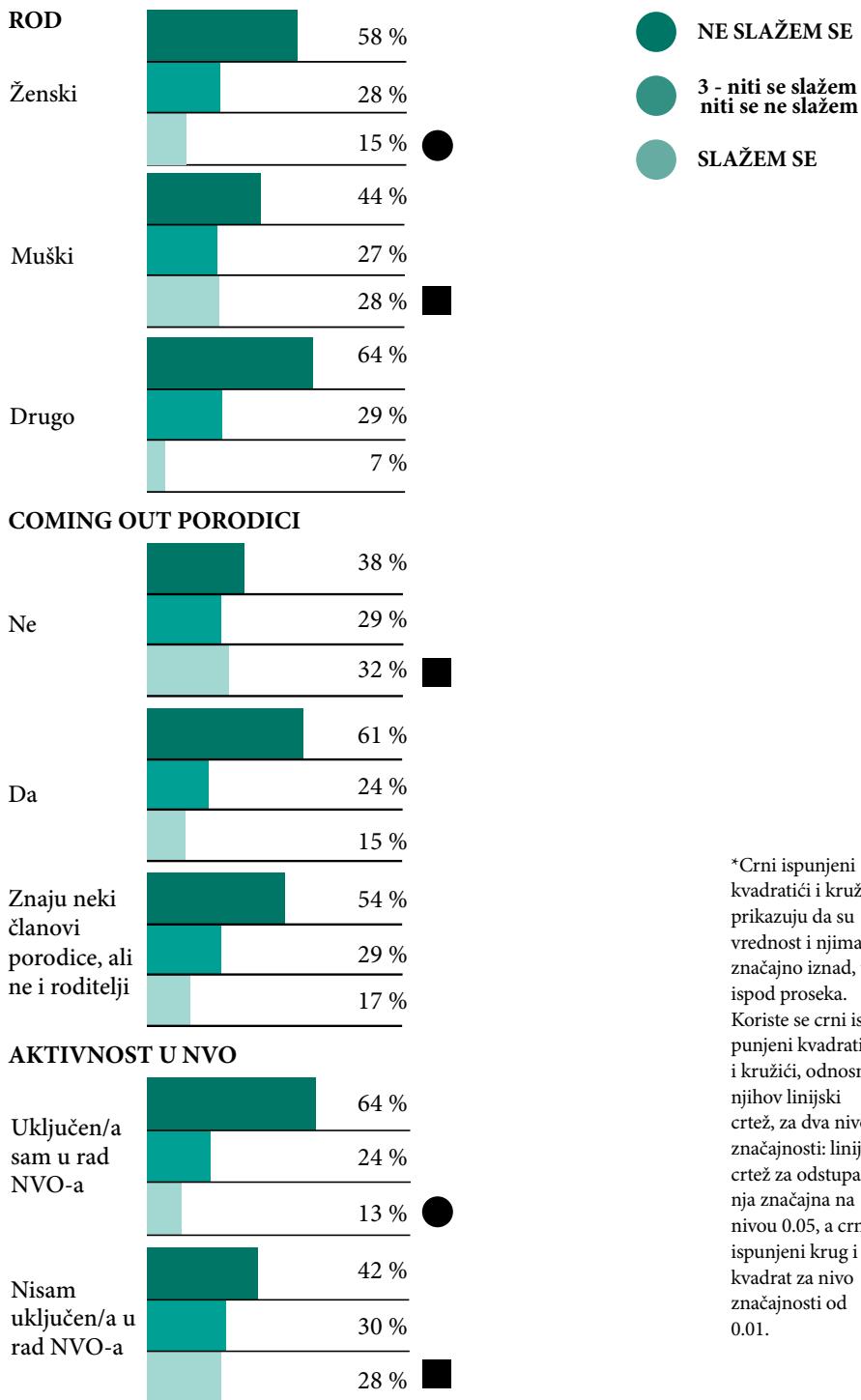

Sa izjavom „LGBT organizacije samo doprinose povećanju straha i mržnje prema LGBT osobama“ ne slaže se 51% ispitanih (prosečna ocena 2,5) nasuprot 22% onih koji se s njom slažu. I ovde postoji značajan broj onih koji ne uspevaju da formiraju stav o tome – 27%. Procenat onih koji ne uspevaju da se odrede je još veći među onima koji nisu ni na koji način uključeni/e u aktivnosti civilnog društva – 30% u odnosu na 24% aktivista/kinja. Među njima je dvostruko više onih koji se slažu sa ovom izjavom (28%) u odnosu na aktiviste/kinje (13%). Od onih koji/e su na neki način uključeni/e u civilno društvo, 64% je onih koji se ne slažu sa ovom izjavom (prosečna ocena 2,2), nasuprot 42% onih koji nisu aktivni na ovaj način (prosečna ocena 2,8).

Žene se u značajno manjoj meri, a muškarci u značajno većoj meri slažu sa ovom izjavom. Sa njom se ne slaže 58% žena, 44% muškaraca i 64% osoba koje sebe određuju drugačije (transrodna/transseksualna/interseksualna/queer). S njom se slaže 15% žena, 28% muškaraca i 7% osoba koje sebe određuju drugačije (transrodna/transseksualna/interseksualna/queer). 28% žena, 27% muškaraca i 29% osoba koje sebe određuju drugačije (transrodna/transseksualna/interseksualna/queer) ne mogu da formiraju stav.

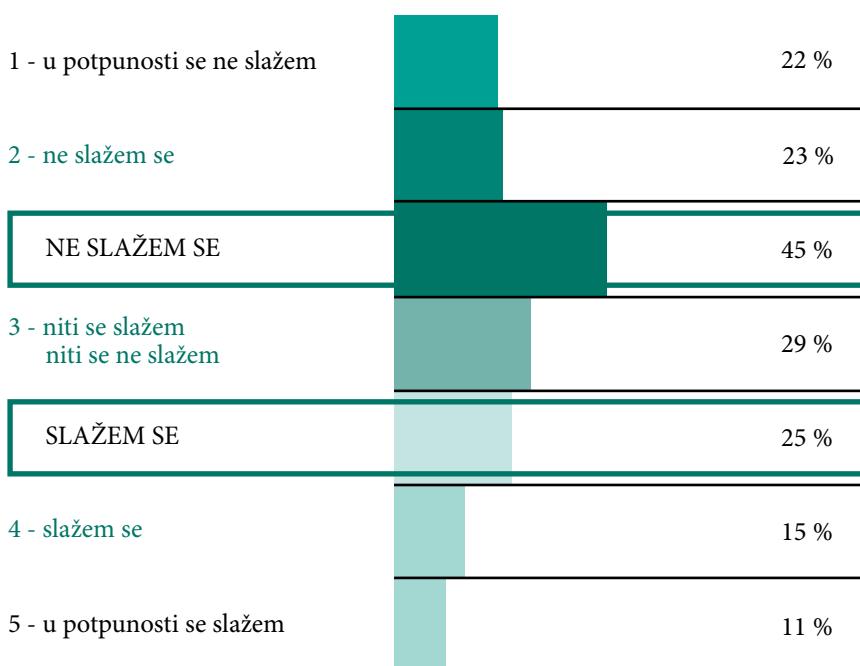
LGBT ORGANIZACIJE SAMO DOPRINOSE POVEĆANJU STRAHA I MRŽNJE PREMA LGBT OSOBAMA

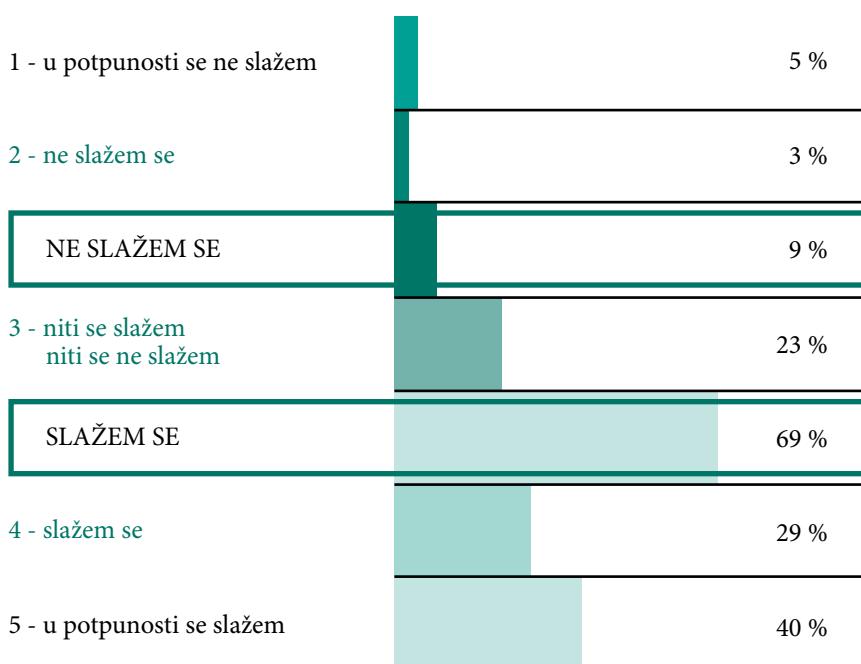
Sa izjavom „**Osnovni cilj LGBT organizacija je zarađivanje novca, a ne unapređivanje položaja LGBT osoba**“ ne slaže se 45% ispitanih (prosečna ocena 2,7). Od toga 55% (prosečna ocena 2,5) njih je na neki način angažovano u civilnom društvu u odnosu na 39% onih koji se ne slažu sa ovom izjavom, a nisu uključeni u civilne aktivnosti (prosečna ocena 2,8). Sa ovom izjavom slaže se 25% ispitanih (23% aktivista/kinja nasuprot 27% onih koji nisu aktivni/e u civilnom društvu). Značajan procenat je onih koji/e ne mogu da se odrede prema ovoj izjavi – 29% (22% aktivista/kinja nasuprot 34% ostalih).

OSNOVNI CILJ LGBT ORGANIZACIJA JE ZARAĐIVANJE NOVCA, A NE UNAPREĐIVANJE POLOŽAJA LGBT OSOBA

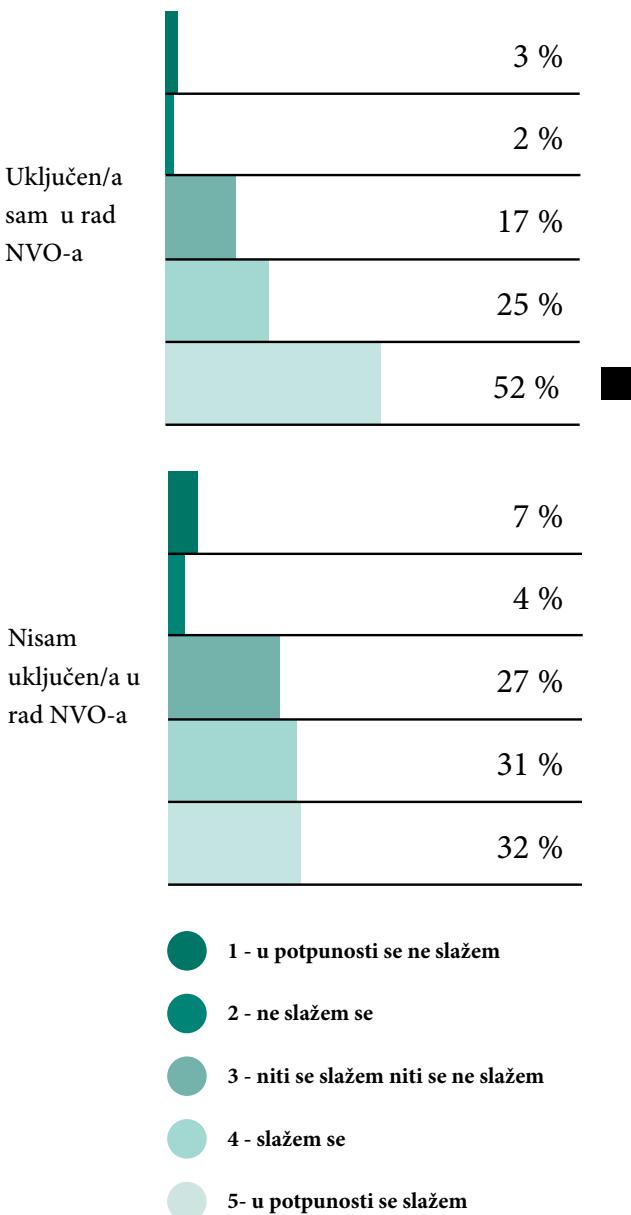

Da bi trebalo više LGBT osoba da se uključi u aktivnosti LGBT organizacija smatra 69% svih ispitanih (prosečna ocena 4,0). To smatra 78% aktivista/kinja i 63% onih koji nisu aktivni/e na ovaj način. Sa ovom izjavom se ne slaže samo 9% ispitanih (5% aktivista/kinja nasuprot 11% ostalih), dok 23% ne može da formira stav (17% aktivista/kinja u odnosu na 27% ostalih). 52% aktivista/kinja u znatno većoj meri navodi „u potpunosti slažem“, što može da ukazuje na osećaj aktivista/kinja da nedostaju ljudi u LGBT aktivizmu. S druge strane, može se pretpostaviti da oni/e i imaju bolji pregled situacije što se tiče ljudstva.

TREBALO BI VIŠE LGBT OSOBA DA SE UKLJUČI U AKTIVNOSTI LGBT ORGANIZACIJA

AKTIVNOST U NVO

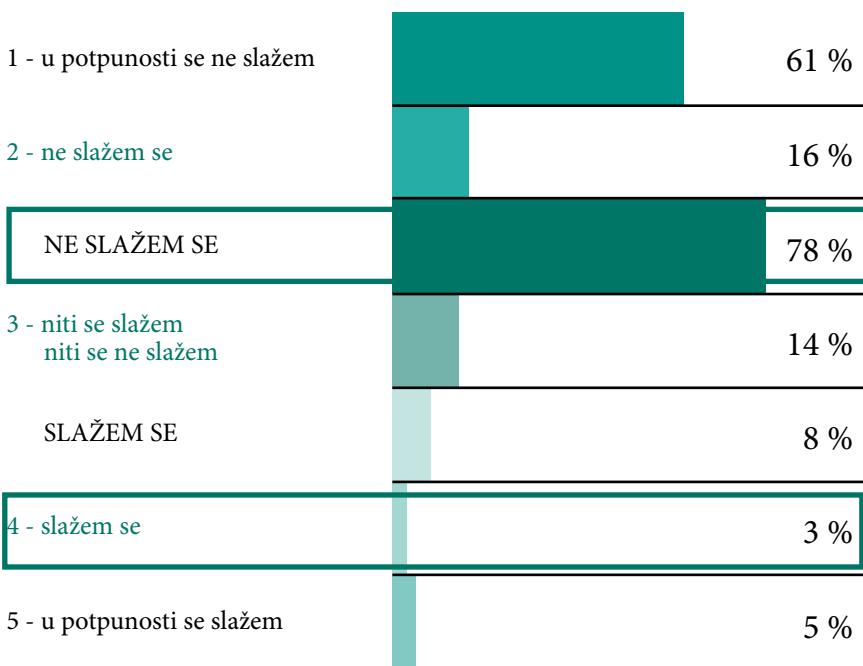

Ispitanici koji smatraju da bi i druge organizacije trebalo da se uključe u organizovanje Parade ponosa N=355

*Crni ispunjeni kvadratići i kružići prikazuju da su vrednost i njima značajno iznad, tj. ispod proseka. Koriste se crni ispunjeni kvadratići i kružići, odnosno njihov linjski crtež, za dva nivoa značajnosti: linjski crtež za odstupanja značajna na nivou 0.05, a crni ispunjeni krug i kvadrat za nivo značajnosti od 0.01.

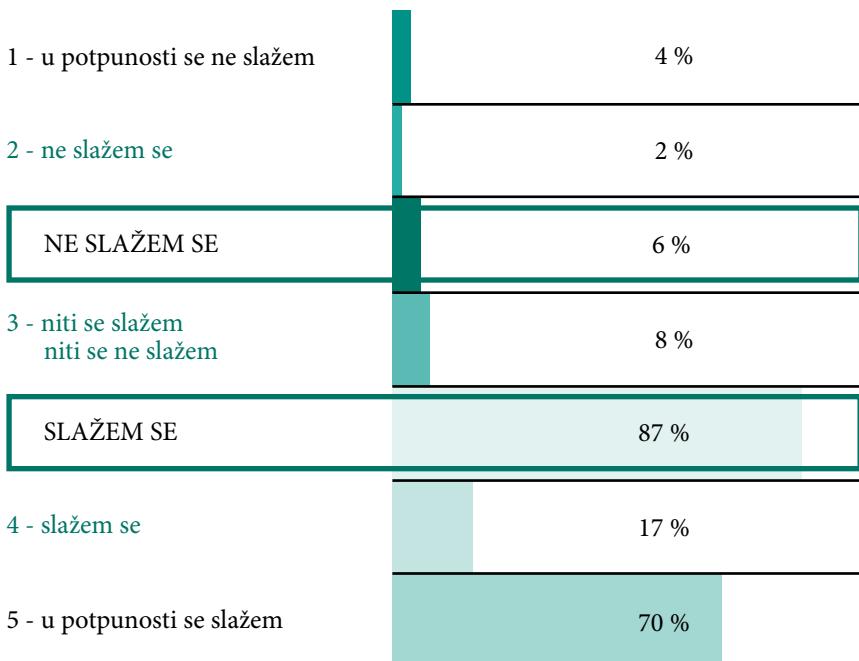
Sa izjavom „Ne želim da budem u kontaktu sa osobama koje su u LGBT aktivizmu“ ne slaže se 78% (od toga 61% navodi „u potpunosti se ne slažem“). Prosečna ocena ovog stava je 1,7. Sa ovom izjavom se slaže samo 8% ispitanih (od toga 3% je među aktivistima/kinjama, 11% među ostalima), dok je 14% onih koji se opredeljuju za odgovor „niti se slažem, niti se ne slažem“ (8% onih koji/e su na različite načine uključeni u aktivnosti civilnog društva i 18% onih koji to nisu).

NE ŽELIM DA BUDEM U KONTAKTU SA OSOBAMA KOJE SU U LGBT AKTIVIZMU

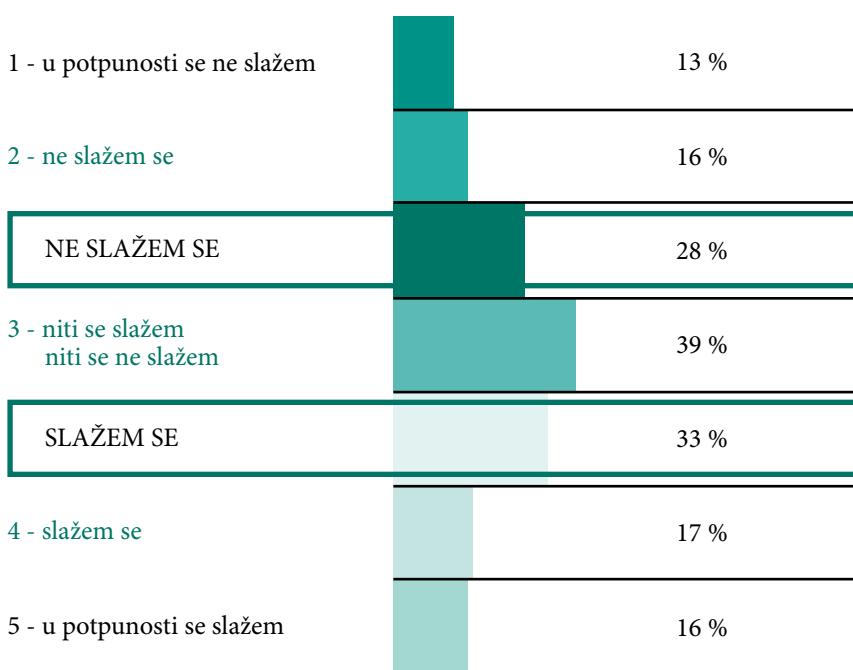
Oko izjave „**Aktivnosti LGBT organizacija treba proširiti van Beograda u druge gradove**“ postoji visoko slaganje kod ispitanika/ca. S njom se slaže 87% svih ispitanih (od toga 70% „u potpunosti“; prosečna ocena 4,5). Sa ovom izjavom se slaže 94% aktivista/kinja i 82% ostalih.

AKTIVNOSTI LGBT ORGANIZACIJA TREBA PROŠIRITI VAN BEOGRADA U DRUGE GRADOVE

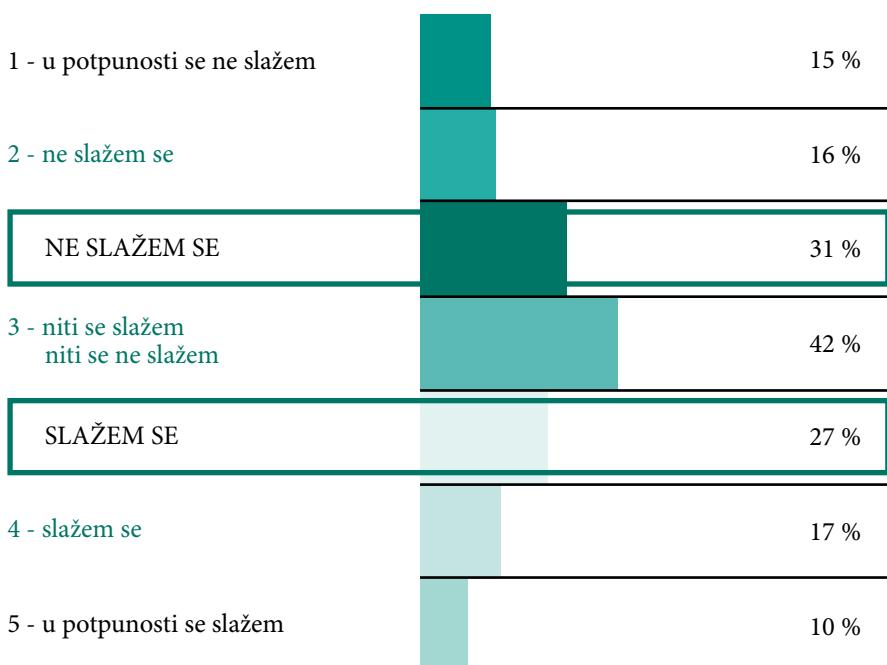
Oko toga u kojoj meri su postojeće LGBT organizacije otvorene za uključivanje novih ljudi postoji izražena ambivalencija: 33% svih ispitanih smatra da su postojeće LGBT organizacije zatvorene za uključivanje novih ljudi , 28% se ne slaže s tim, a najveći deo (39%) ne može da o tome formira sud. Prosečna ocena je 3,1.

POSTOJEĆE LGBT ORGANIZACIJE SU ZATVORENE ZA UKLJUČIVANJE NOVIH LJUDI

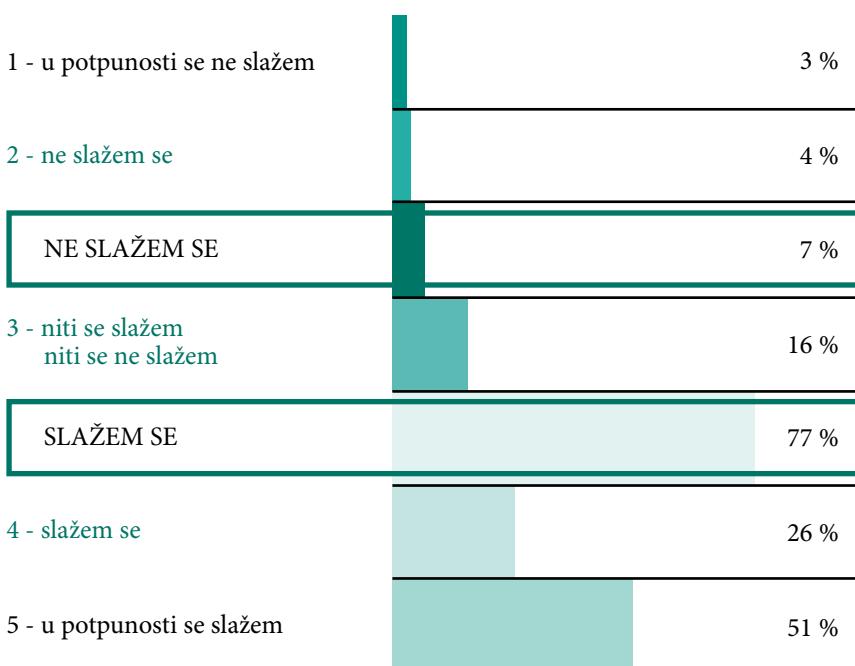
Sa izjavom „**Dopadaju mi se osobe iz LGBT organizacija koje zastupaju LGBT prava u javnosti**“ slaže se 27% svih ispitanih, 31% se s tim ne slaže, dok čak 42% ispitanih o tome ne može da formira stav ili je njihov stav ambivalentan (prosečna ocena 2,9).

DOPADAJU MI SE OSOBE IZ LGBT ORGANIZACIJA KOJE ZASTUPAJU LGBT PRAVA U JAVNOSTI

Oko izjave „**LGBT organizacije bi trebalo da se dogovore oko osnovnih ciljeva za koje se zalažu**“ postoji visoka saglasnost svih ispitanih: 77% onih koji su popunjavalii/e upitnik slaže se sa ovom izjavom (od toga 51% “u potpunosti”). Prosečna ocena je 4,2. Samo 7% ispitanih se ne slaže sa ovim, dok 16% ne uspeva da formira stav.

LGBT ORGANIZACIJE BI TREBALO DA SE DOGOVORE OKO OSNOVNIH CILJEVA ZA KOJE SE ZALAŽU

MOLIMO VAS DA NAM KAŽETE DA LI SE S TIM CILJEVIMA SLAŽETE ILI NE SLAŽETE

Oko toga šta bi trebalo da budu ciljevi LGBT organizacija najveći broj ispitanih se opredeljuje za zaštitu od nasilja (97%), borbu za ekomska i socijalna prava LGBT osoba i zaštitu od diskriminacije na radnom mestu (96%) i SOS telefoni i psihološka pomoć LGBT osobama (94%). Broj onih koji se ne slažu sa ovim ciljevima je gotovo zanemarljiv. Slede „saradnja sa državnim institucijama“ (86%), „borba za legalizaciju istopolnih partnerskih zajednica“ (80%), „povećanje vidljivosti/medijske kampanje“ (77%), „održavanje Parade ponosa (47%)“, „saradnja sa političkim strankama“ (59%) i „veći broj žurki“ (42%).

Osim u slučaju Parade ponosa, ne postoji izraženije protivljenje bilo kom od

Zaštita od nasilja

Borba za socijalna i ekonomski prava LGBT populacije/zaštita od diskriminacije na radnom mestu

SOS telefoni i psihološka pomoć LGBT osobama

Saradnja sa državnim institucijama

Borba za legalizaciju istopolnih partnerskih zajednica

Povećanje vidljivosti / medijske kampanje

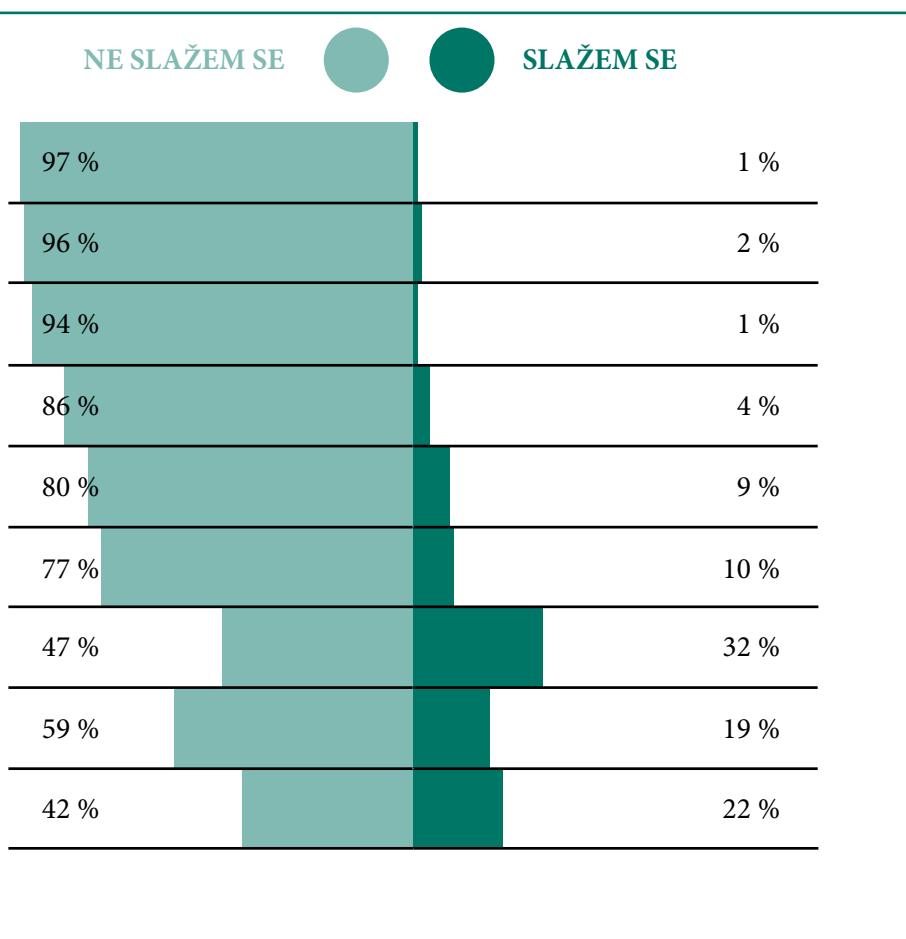
Održavanje Parade ponosa

Saradnja sa političkim strankama

Veći broj žurki

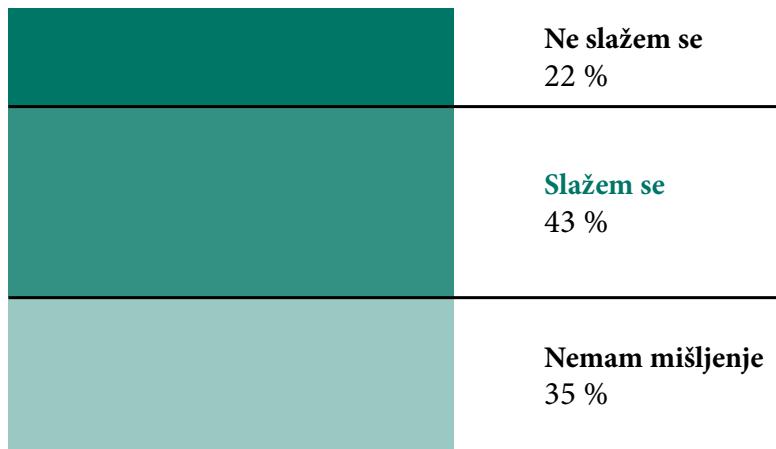
navedenih ciljeva. Može se pretpostaviti da su se oni/e koji neke od ovih ciljeva nisu videli/e kao posebno relevantne opredeljivali dominantno za odgovor „nemam mišljenje“. Od toga odstupa jedino „održavanje Parade ponosa“, gde 32% ispitanih izričito navodi da se ne slaže s tim da to treba da bude (jedan od) cilj(eva) LGBT organizacija. Ovo može da ukazuje na polarizaciju mišljenja oko Parade ponosa kao načina za ostvarivanje LGBT prava.

Takođe, široka raspodela odgovora može da ukazuje i da postoji prepoznavanje da je važno raditi simultano na svim društvenim nivoima, jer menjanje socijalnih struktura i institucija u značajnoj meri vode promenama u ponašanju i stavovima ljudi, a promenjeni stavovi ljudi potvrđuju nove strukture i nova normativna ponašanja koje te strukture od njih traže.

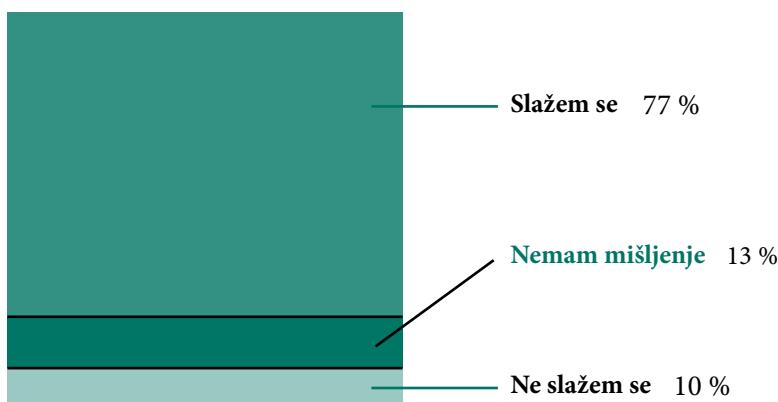
Sa „Većim brojem žurki“ kao jednim od ciljeva LGBT organizacija, slaže se 43% ispitanih, ne slaže se 22%, a o tome nema mišljenje 35% ispitanika/ca.

VEĆI BROJ ŽURKI

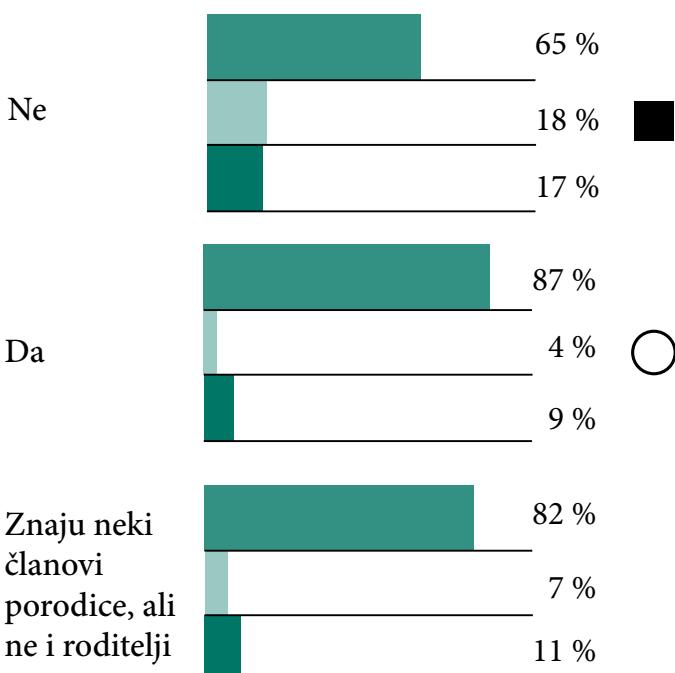

Kod „**Povećavanja vidljivosti/medijske kampanje**“ kao bitne varijable se pojavljuju uključenost ispitanika/ce u civilno društvo i coming out porodici (da li članovi/ce porodice znaju da je ispitanik/ca LGBT). 87% ispitanih čiji svi/ članovi/ porodice znaju da su LGBT, 82% onih kod kojih znaju neki/e članovi/ce porodice, ali ne i roditelji, i 65% onih čije porodice to ne znaju, zalaže se za povećanje vidljivosti LGBT osoba. Nasuprot tome, oni/e koji/e nisu outovani/e porodici u značajno manjoj meri podržava povećanje vidljivosti LGBT osoba 18%. Takođe, ispitanici/ce koji/e su outovani/e porodici (uključujući i roditelje), u značajno manjoj meri ne odobravaju povećanje vidljivosti LGBT osoba – 4%. Može se prepostaviti da je autovanje porodici neka vrsta „praga spremnosti na vidljivost“ zbog toga što je tu strah od odbacivanja i gubljenja podrške u najvećem broju slučajeva i najizraženiji. Takođe se može prepostaviti da se odluka da se otvoreno govori o svojoj seksualnoj orijentaciji nikad ne donosi lako i da do nje najčešće dolazi nakon dugog perioda straha i nelagodnosti.

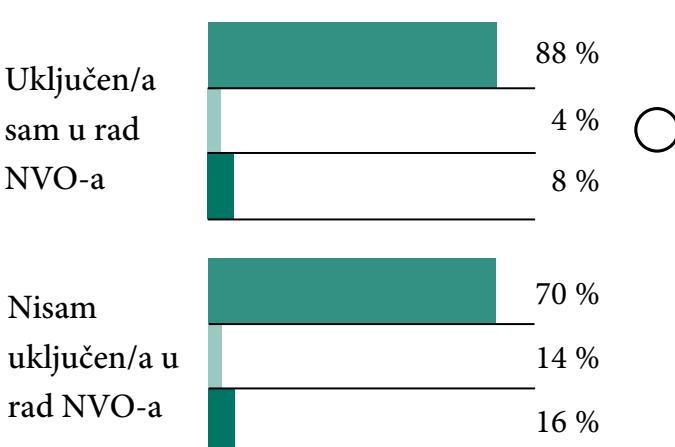
POVEĆANJE VIDLJIVOSTI / MEDIJSKE KAMPANJE

COMING OUT PORODICI

AKTIVNOST U NVO

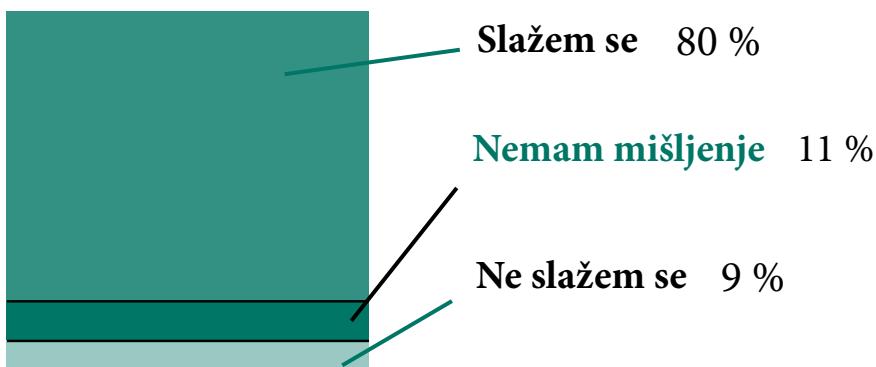

Svi ispitanici N=402

*Crni ispunjeni kvadratići i kružići prikazuju da su vrednost i njima značajno iznad, tj. ispod proseka. Koriste se crni ispunjeni kvadratići i kružići, odnosno njihov linijski crtež, za dva nivoa značajnosti: linijski crtež za odstupanja značajna na nivou 0.05, a crni ispunjeni krug i kvadrat za nivo značajnosti od 0.01.

Da „**Borba za legalizaciju istopolnih partnerskih zajednica**“ treba da bude jedan od ciljeva LGBT organizacija smatra 80% ispitanih, s tim se ne slaže njih 9%, a nema mišljenje 11% ispitanih.

BORBA ZA LEGALIZACIJU ISTOPOLNIH PARTNERSKIH ZAJEDNICA

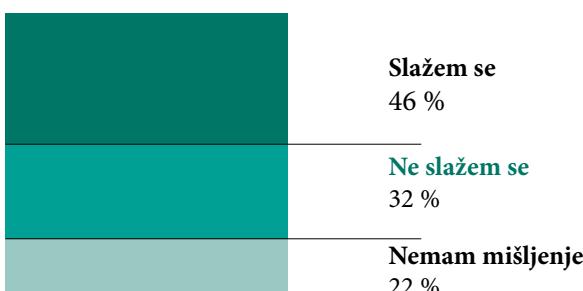
U odnosu prema **održavanju Parade ponosa** relevantnim se pokazuju region u kome ispitanik/ca živi, *coming out* porodici i uključenost u civilno društvo. Da održavanje Parade ponosa treba da bude jedan od ciljeva LGBT organizacija, u nešto većoj meri ne podržavaju ispitanici/ce koji/e žive u Centralnoj Srbiji, u značajnoj većoj meri oni/e koji/e nisu *auotovani/e* porodici i u značajnoj većoj meri oni/e koji/e nisu aktivni/e u civilnom društvu.

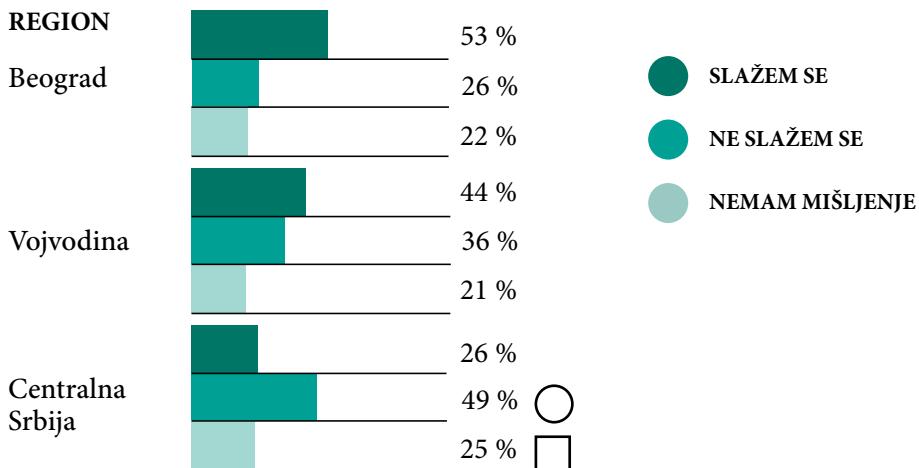
53% onih koji žive u Beogradu, 44% ispitanih iz Vojvodine i 26% onih iz Centralne Srbije podržava održavanje Prajda kao jedan od ciljeva LGBT organizacija. Od onih koji/e s tim ne slažu 26% živi u Beogradu, 36% u Vojvodini, a 49% u Centralnoj Srbiji. 22% ispitanika/ca iz Beograda, 21% iz Vojvodine i 25% iz Centralne Srbije navodi da o tome nemaju mišljenje.

U odnosu na *coming out* porodici, za održavanje Parade ponosa kao jedan od ciljeva LGBT organizacija izjašnjava se 55% ispitanika/ca čije porodice znaju da su LGBT osobe, 52% gde to znaju neki članovi porodice, ali ne i roditelji, i 35% onih čije porodice to ne znaju. Protiv održavanja Prajda kao jednog od ciljeva je 44% onih čije porodice ne znaju za njihovu seksualnu orijentaciju, 19% onih gde znaju neki/e članovi/ice porodice, ali ne i roditelji i 20% ispitanih čije porodice znaju da su LGBT. 22% onih čije porodice ne znaju da su LGBT, 20% onih čije porodice to znaju i 19% onih kod kojih neki/e članovi/ce porodice znaju, ali ne i roditelji, ne uspevaju da formiraju mišljenje o tome.

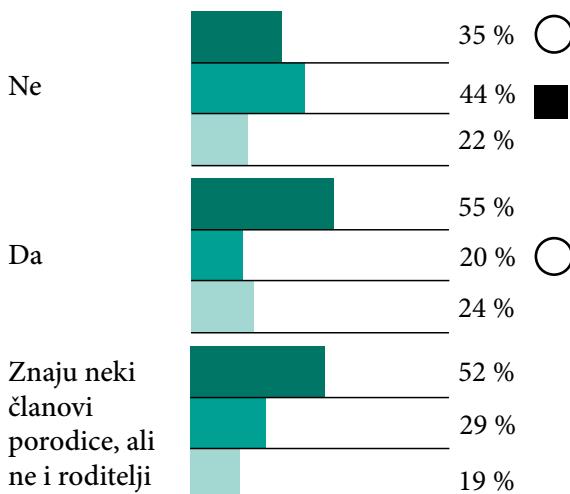
Kada je u pitanju uključenost u aktivnosti civilnog društva, za Paradu ponosa kao jedan od ciljeva rada LGBT organizacija je 66% onih koji/e su aktivni/e u civilnom društvu i 34% onih koji to nisu. S tim se ne slaže 16% aktivista/kinja i 42% neaktivista/kinja, dok 18% aktivista/kinja i 24% neaktivista/kinja navodi „nemam mišljenje“.

ODRŽAVANJE PARADE PONOSA

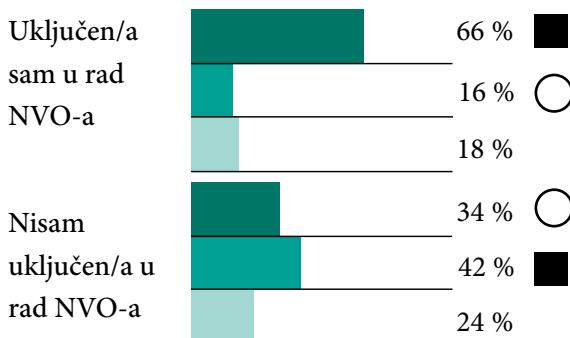

COMING OUT PORODICI

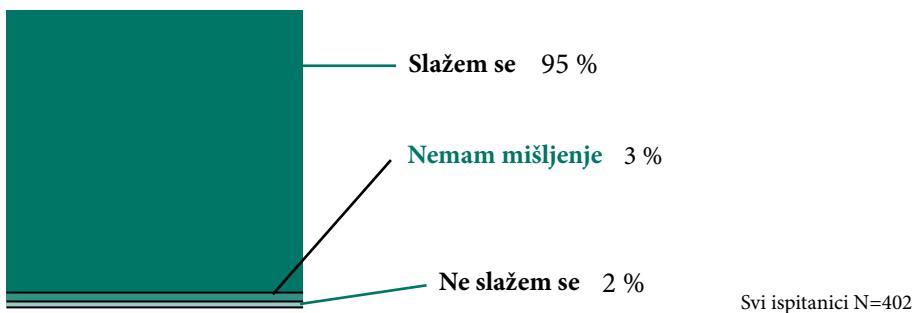
AKTIVNOST U NVO

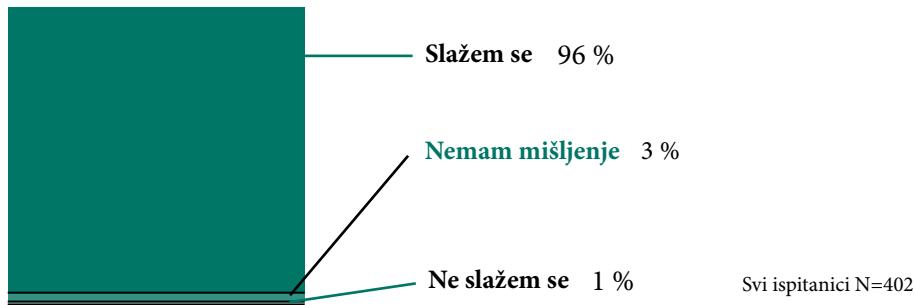
*Crni ispunjeni kvadratići i kružići prikazuju da su vrednost u njima značajno iznad, tj. ispod proseka. Koriste se crni ispunjeni kvadratići i kružići, odnosno njihov linijski crtež, za dva nivoa značajnosti: linijski crtež za odstupanja značajna na nivou 0.05, a crni ispunjeni krug i kvadrat za nivo značajnosti od 0.01.

Svi ispitanici N=402

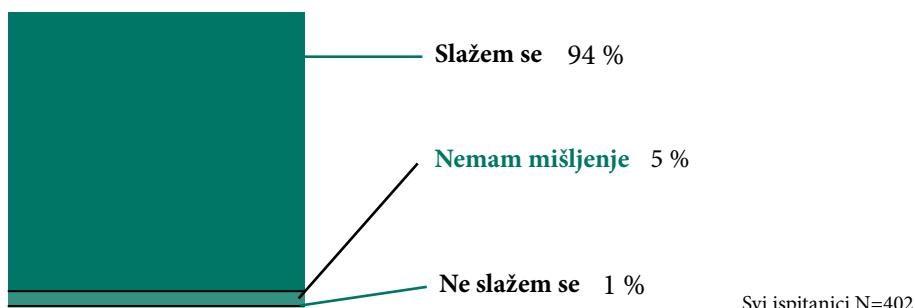
BORBA ZA SOCIJALNA I EKONOMSKA PRAVA LGBT POPULACIJE/ ZAŠTITA OD DISKRIMINACIJE NA RADNOM MESTU

ZAŠTITA OD NASILJA

SOS TELEFONI I PSIHOLOŠKA POMOĆ LGBT OSOBAMA

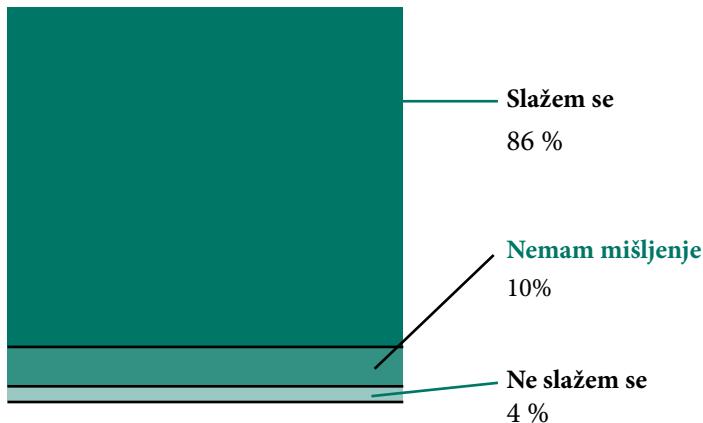

SARADNJA SA POLITIČKIM STRANKAMA

Svi ispitanici N=402

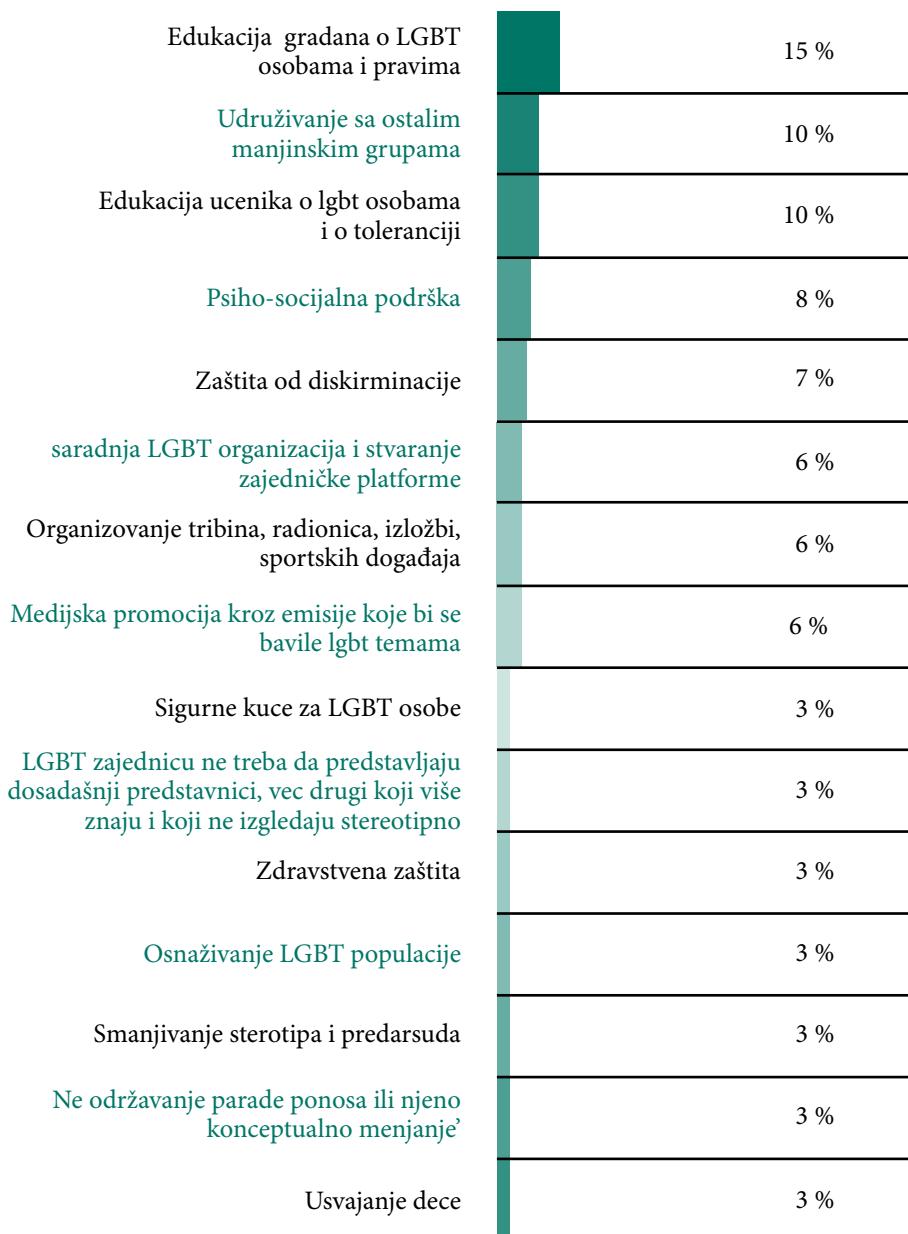
SARADNJA SA DRŽAVnim INSTITUCIJAMA

Svi ispitanici N=402

Na pitanje da ispitanici/ce navedu **još neki cilj koji smatraju važnim, a koji nije među ponuđenima** dobijeni su široko disperzirani odgovori od kojih se nijedan ne pojavljuje u značajnijem procentu. Kao važno izdvajaju se potreba za edukacijom građana/ki o LGBT osobama i njihovim pravima (15%) i potreba da se učenici/e u školama edukuju o toleranciji i pravima i položaju LGBT osoba (10%). Jedan deo ciljeva koji se navode tiče se pristupa LGBT organizacija u borbi za ostvarivanje prava LGBT osoba i unapređivanja njihovog položaja, kao što su „udruživanje sa ostalim manjinskim grupama“ (10%) i „bolja saradnja LGBT organizacija i stvaranje zajedničke platforme“ (6%). Neki od ovde navedenih ciljeva predstavljaju izdvajanje kao posebno važnih ciljeva, one koji bi mogli da se šire supsumiraju u kategorije navedene u prethodnom pitanju: „organizovanje tribina, radionica, izložbi, sportskih događaja“ (6%), „medijske promocije kroz emisije koje bi se bavile LGBT temama“ (6%), „sigurne kuće za LGBT osobe“ (3%); ili su suviše generalni kao što su, recimo: „psiho-socijalna podrška“ (8%), „zaštita od diskriminacije“ (7%), „smanjivanje predrasuda i stereotipa“ (3%) i „osnaživanje LGBT populacije“ (3%).

AKO POSTOJI JOŠ NEKI CILJ KOJI SMATRATE VAŽNIM, A NIJE NAVEDEN, MOLIMO VAS DA NAVODETE.

Ostali navedeni ciljevi N=183

Kao najvažniji cilj LGBT organizacija ispitanici/ce većinski navode „zaštita od nasilja“ (77%). Taj cilj kao drugi po važnosti navodi još 26%, a kao treći po važnosti 13%. Kao drugi po važnosti izdvaja se „borba za ekonomska i socijalna prava LGBT osoba / zaštita od diskriminacije na radnom mestu“ koji navodi kao najvažniji cilj 65% ispitanih (kao drugi po važnosti ga navodi 27%, a kao treći 17% ispitanih). Slede „borba za legalizaciju istopolnih partnerskih zajednica“, koju kao najvažniji cilj izdvaja 37% ispitanih (kao drugi po važnosti 10%, a kao treći po važnosti 15% ispitanih), „SOS telefon i psihološka pomoć LGBT osobama“ (33%) i „povećanje vidljivosti / medijske kampanje“ (30%).

Održavanje Parade ponosa kao najvažniji cilj navodi 7% ispitanih (2% ispitanih kao drugi po važnosti, a kao treći po važnosti 3%).

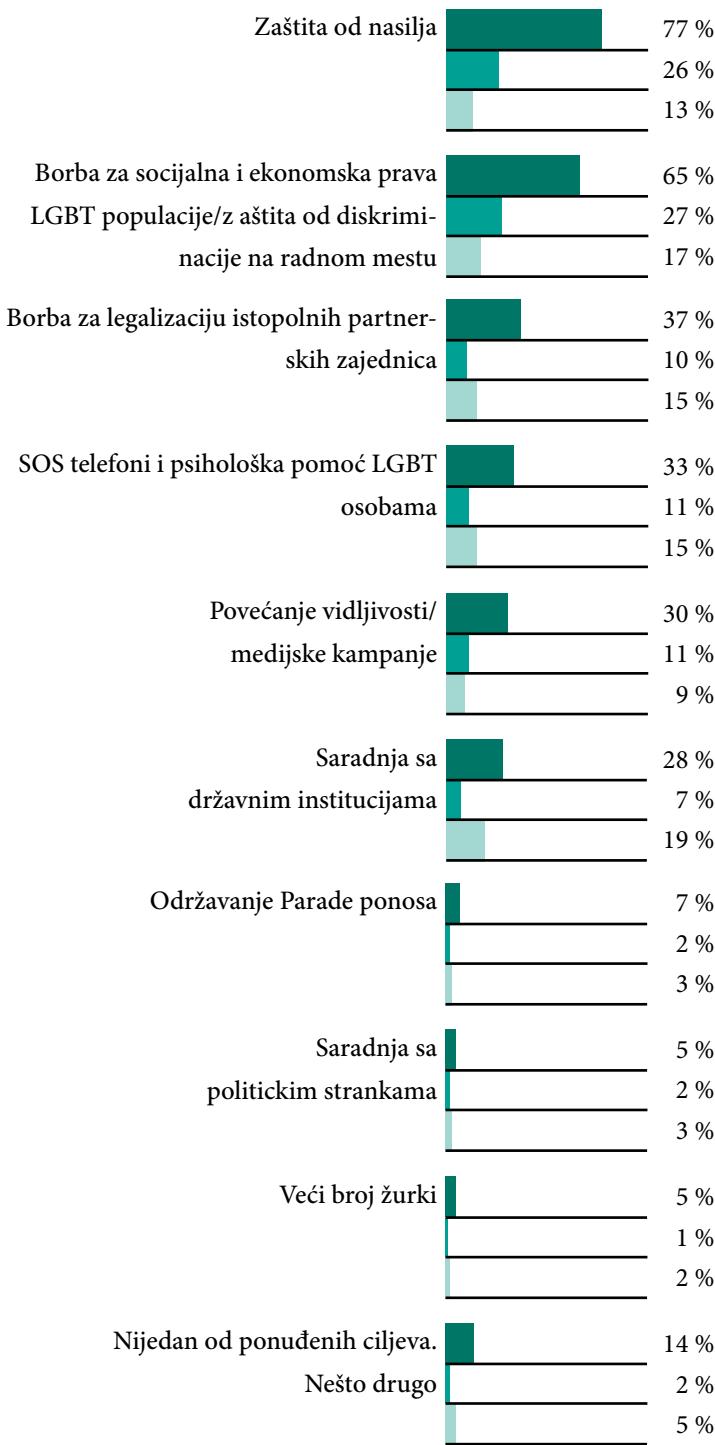
Visok procenat onih koji/e navode zaštitu od nasilja kao najvažniji cilj, kao i onih koji navode SOS telefone i psihološku pomoć LGBT osobama ukazuje da je elementarna bezbednost i dalje goruće pitanje za najveći deo LGBT osoba u Srbiji. Nije neočekivano da odmah zatim sledi borba za ekonomska i socijalna prava kada se ima u vidu da zbog izražene homofobije u društvu u Srbiji seksualna orijentacija predstavlja još jedan od otežavajućih faktora u konkurenciji za sve malobrojnija radna mesta.

MOLIMO VAS DA ODABERETE KOJI BI CILJ LGBT ORGANIZACIJAMA TREBALO DA BUDE PRVI, DRUGI, TREĆI PO VAŽNOSTI

Svi ispitanici N=402

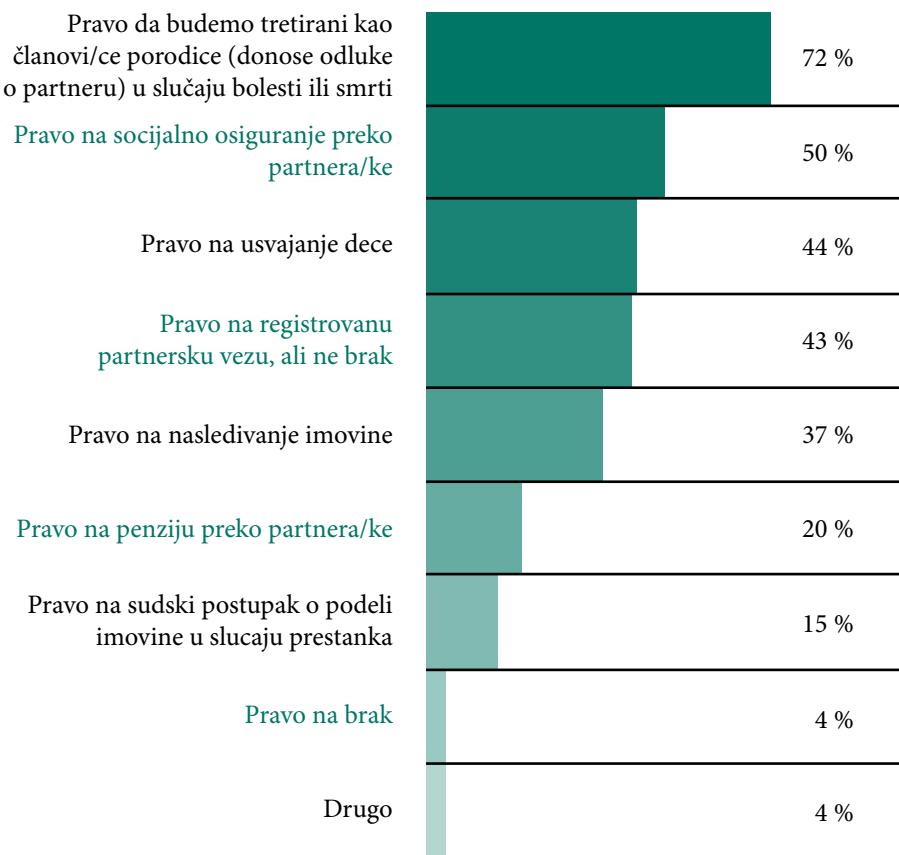
● I po važnosti
● II po važnosti
● III po važnosti

Kao prava čije ostvarivanje je najznačajnije u ovom momentu, 72% ispitanih izdvaja „pravo da budemo tretirani kao članovi/ce porodice (donose odluke o partneru) u slučaju bolesti ili smrti“. Polovina (50%) navodi „pravo na socijalno osiguranje preko partnera/ke“, a slede „pravo na usvajanje dece“ (44%), „pravo na registrovanu partnersku vezu, ali ne brak“ (43%) i „pravo na nasleđivanje imovine“ (37%). Petina (20%) navodi „pravo na penziju preko partnera/ke“, a 15% ispitanih „pravo na sudski postupak o podeli imovine u slučaju prestanka zajedničkog života“. Tek 4% među najznačajnija tri prava u ovom momentu navodi „pravo na brak“.

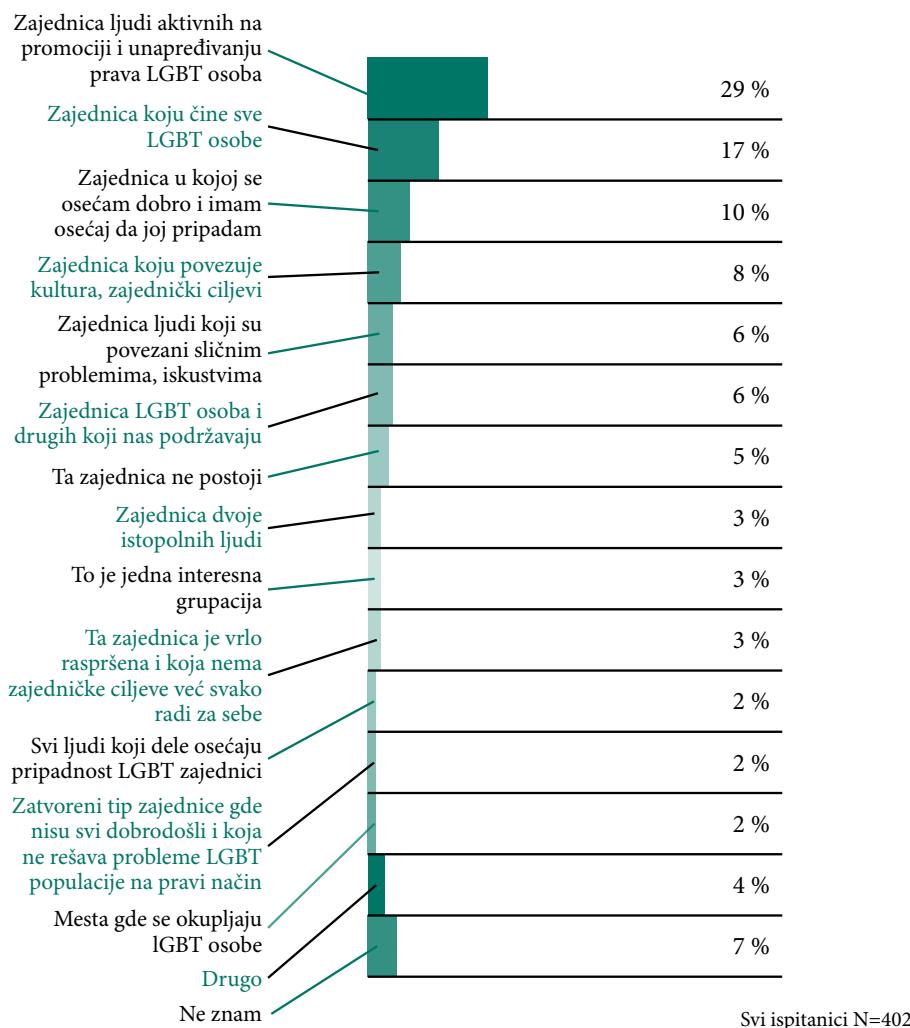
Imajući u vidu da se nasilje nad LGBT osobama i elementarna bezbednost i dalje identificuju kao gorući problemi, deluje iznenađujuće da se „pravo da budemo tretirani kao članovi/ce porodice (donose odluke o partneru) u slučaju bolesti ili smrti“ i „pravo na usvajanje dece“ izdvajaju u ovako visokim procentima kao najznačajnija prava u ovom momentu za LGBT osobe, posebno ako znamo da se do njihovog ostvarivanja, i u drugim zemljama gde ona danas postoje, dolazilo nakon duge borbe i uz mnogo otpora. Ono što ostaje kao pitanje je u kojoj meri ova prava ovde zapravo funkcionišu simbolički, odnosno pojavljuju se kao simbol svih ostalih „prihvaćenosti“. Takođe, pitanje je i u kojoj meri ovo predstavlja uticaj popularne kulture (filmova, serija, popularnih emisija...) koji dolaze iz zemalja u kojima je stepen poštovanja prava LGBT osoba znatno viši.

SADA BISMO MALO RAZGOVARALI O LGBT PRAVIMA. MOLIMO VAS DA IZDVOJITE KOJA TRI PRAVA SU, PO VAŠEM MIŠLJENJU, NAJZNAČAJNIJA U OVOM TRENUTKU.

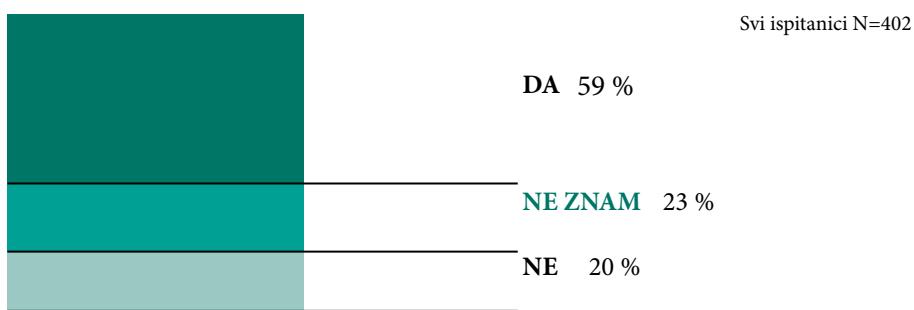
Kod pitanja „Šta je za Vas LGBT zajednica?“ nije bilo ponuđenih odgovora, već je ispitanicima/cama ostavljena mogućnost da ga sami formulišu. Za skoro trećinu njih (29%) LGBT zajednica je „zajednica ljudi aktivnih u promociji i unapređivanju LGBT prava“. Slede: „zajednica koju čine sve LGBT osobe“ (17%), „zajednica u kojoj se osećam dobro i imam osećaj da joj pripadam“ (10%), „zajednica koju povezuje kultura, zajednički ciljevi“ (8%) i u jednakom procentu „zajednica ljudi koji su povezani sličnim problemima, iskustvima“ (6%) i „zajednica LGBT osoba i drugih koje nas podržavaju“ (6%).

ŠTA JE ZA VAS LGBT ZAJEDNICA?

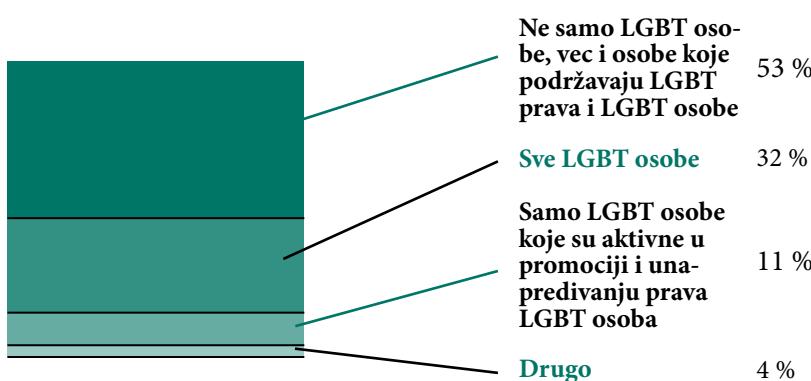
Na pitanje „**Da li postoji LGBT zajednica u Srbiji?**“ 57% ispitanih odgovara potvrđno, 20% odrečno, dok 23% ne zna da li ona postoji. Ako se ima u vidu dominantna prethodna određenja LGBT zajednice, nije nelogično da tako visok procenat ispitanih to tvrdi.

DA LI PO VAŠEM MIŠLJENJU, POSTOJI LGBT ZAJEDNICA U SRBIJI?

Na pitanje „**Ko po Vašem mišljenju čini LGBT zajednicu u Srbiji?**“ uz ponuđene odgovore raspodela odgovora je drugačija. Najveći deo ispitanih smatra da LGBT zajednicu čine „ne samo LGBT osobe, već i osobe koje podržavaju LGBT prava i LGBT osobe“ (53%), 32% da nju čine „sve LGBT osobe“, dok 11% ispitanih navodi da njoj pripadaju „samo LGBT osobe koje su aktivne u promociji i unapređivanju prava LGBT osoba“.

KO PO VAŠEM MIŠLJENJU, ČINI LGBT ZAJEDNICU U SRBIJI?

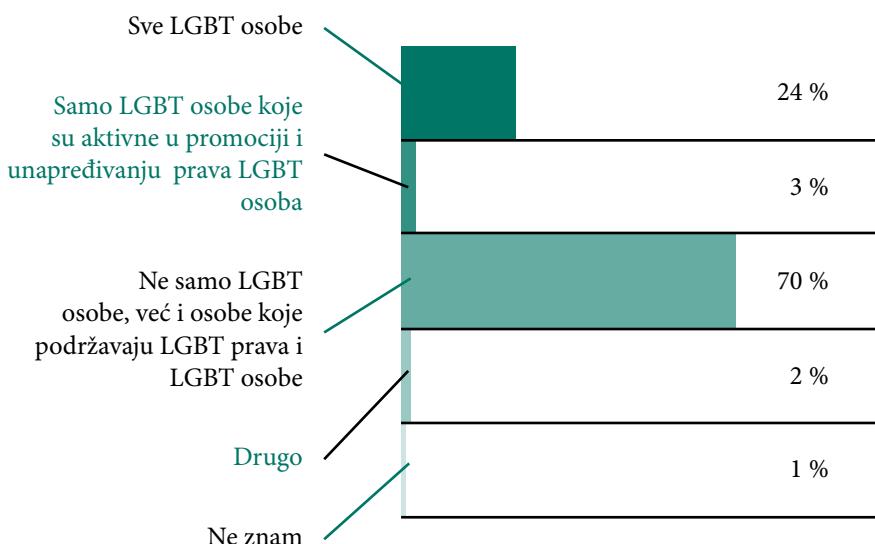

Ispitanici koji smatraju da postoji LGBT zajednica u Srbiji N=230

Kod pitanja „**Ko bi po Vašem mišljenju trebalo da čini LGBT zajednicu u Srbiji?**“ većina ispitanih navodi da bi LGBT zajednicu trebalo da čine „ne samo LGBT osobe, već i osobe koje podržavaju LGBT prava i LGBT osobe“ (70%), 24% da bi nju trebalo da čine „sve LGBT osobe“, dok 3% ispitanih smatra da bi to trebalo da budu „samo LGBT osobe koje su aktivne u promociji i unapređivanju prava LGBT osoba“.

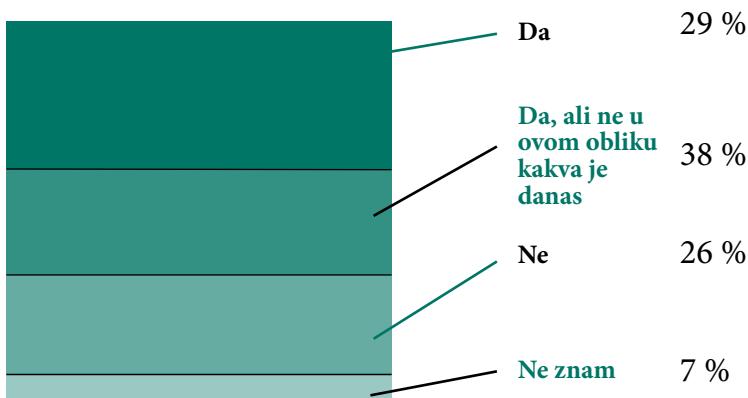
Iako ovakvo određenje LGBT zajednice ostaje u okvirima politika identiteta (jer se identitet prvenstveno bazira na rodnoj, polnoj i seksualnoj različitosti), ono pravi neku vrstu iskoraka, otvarajući prostor za strateška partnerstva sa drugim grupama i pojedincima koji je subverzivan prema većinskom patrijarhalnom heteronormativnom društvu i dominantnim društvenim konvencijama.

KO BI PO VAŠEM MIŠLJENJU TREBALO DA ČINI LGBT ZAJEDNICU U SRBIJI?

Održavanje Parade ponosa se pojavljuje kao pitanje koje izaziva kontroverze, odnosno gde postoji mnogo više nedoumica i podeljenih mišljenja. 29% ispitanih su za njeno održavanje bez ograda, 38% načelno podržava njeno održavanje „ali ne u ovom obliku kakva je danas“, 26% onih koji su odgovarali/e je protiv održavanja Parade ponosa, dok 7% ispitanih odgovara da ne zna.

DA LI STE ZA ODRŽAVANJE PARADE PONOSA U SRBIJI?

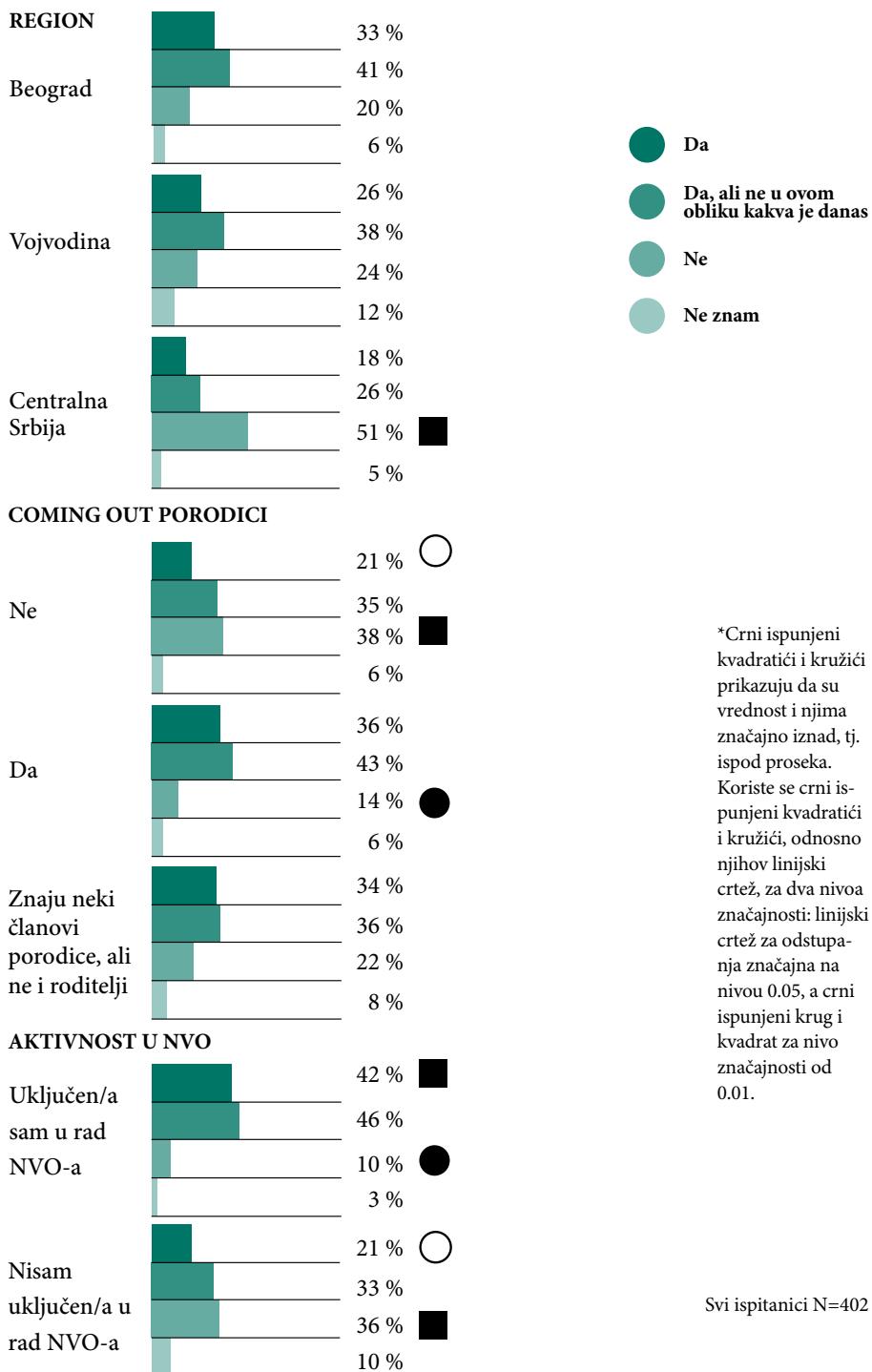

Kao varijable značajne za odnos prema Paradi ponosa javljaju se uključenost u civilno društvo, mesto življenja (region) i *coming out* porodici. Ispitanici/ce koji/e žive u Centralnoj Srbiji, oni/e čije porodice ne znaju da su LGBT i osobe koje nisu aktivne u civilnom društvu u značajno većoj meri nisu za održavanje Parade ponosa. Na drugoj strani, oni/e koji/e su *autovani/e* porodici i aktivisti/kinje su u značajno manjoj meri protiv njenog održavanja. Aktivisti/kinje su u značajno većoj meri za održavanje Prajda.

U odnosu na mesto življenja, 51% ispitanih koji/e žive u Centralnoj Srbiji je protiv održavanja Parade ponosa, 18% je za, 26% odgovara „da, ali ne u ovom obliku kakva je danas“, dok 6% ne zna. To nije nelogično s obzirom na to da se može prepostaviti da je pritisak na LGBT osobe veći u manjim sredinama, a do sada je svako najavljivanje Prajda uticalo na porast tenzija u društvu i, može se prepostaviti, osećanje nebezbednosti i straha kod LGBT osoba.

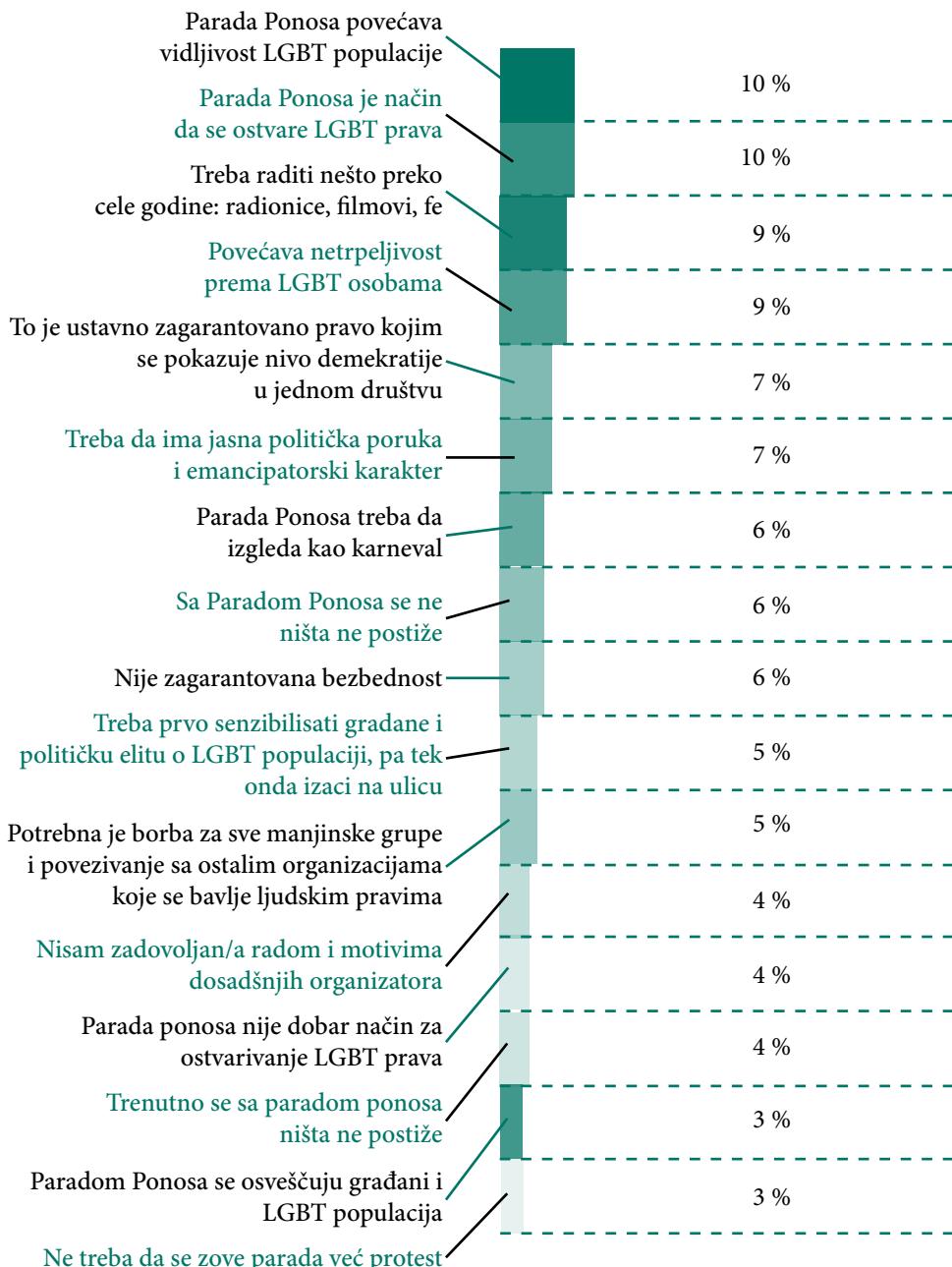
Od ispitanika/ca čije porodice znaju da su LGBT osobe 36% je za održavanje Parade ponosa bez ikakvih ograda, 43% navodi „da, ali ne u ovom obliku“. Oni/e se u značajno manjoj meri protive održavanje Prajda - njih 14%, dok 6% ispitanih odgovara da ne zna. Ispitanici/ce čije porodice ne znaju da pripadaju LGBT populaciji u nešto manjoj meri podržavaju održavanje Prajda (21%) i u značajno većoj meri se protive održavanju Prajda (38%). 35% navodi da je za njegovo održavanje „ali ne u ovom obliku“, dok 6% ne zna. Od onih kod kojih znaju neki članovi/ce porodice, ali ne i roditelji, 34% je za njegovo održavanje, 36% to podržava, ali ne u postojećem obliku, 22% se protivi, dok 8% ne zna.

Upadljiva je razlika između aktivista/kinja i onih koji/e nisu aktivni/e u odnosu prema održavanju Prajda u Srbiji. Aktivisti/kinje su i u značajno većoj meri za održavanje Prajda i u značajno manjoj meri protiv njegovog održavanja. Dva puta više onih koji/e su koji su povremeno ili stalno uključeni u civilno društvo podržava održavanje Parade Ponosa – 42% (46% „da, ali ne u ovom obliku“, 10% protiv, 3% ne zna) u odnosu na one koji/e nisu angažovani/e u civilnom društvu. Neaktivisti/kinje u značajno većoj meri ne podržavaju održavanje Parade ponosa (36%) i u nešto manjoj meri podržavaju njeno održavanje (21%), dok 33% podržava „ali ne u ovom obliku“, dok 10% ne zna.

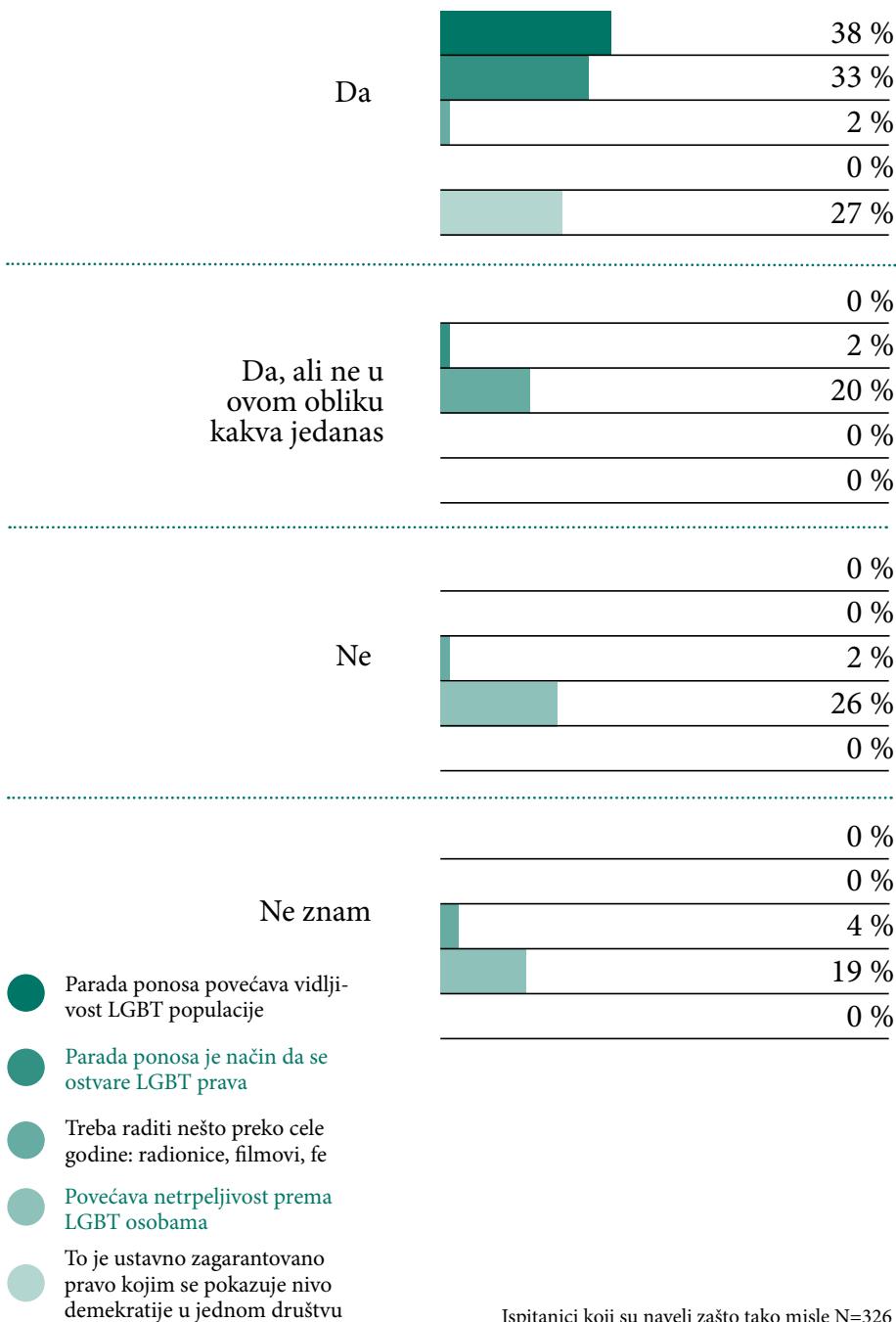

Na pitanje da obrazlože svoj stav prema održavanju Parade ponosa bez unapred ponuđenih odgovora, ispitanici/ce daju širok raspon odgovora od kojih se nijedan ne pojavljuje u procentu koji prelazi 10%. Odgovori koji se pojavljuju i u jednakom procentu su „Parada ponosa povećava vidljivost LGBT osoba“ (10%) i „Parada ponosa je način da se ostvare LGBT prava“ 10%. U istim procentima se pojavljuju i odgovori koji slede „Treba raditi nešto preko cele godine: radionice, filmovi, festivali...“ (9%) i „Povećava netrpeljivost prema LGBT osobama“ (9%). Slede odgovori: „To je ustavno zagarantovano pravo kojim se pokazuje nivo demokratije u jednom društvu“ (7%), „Treba da ima jasnu političku poruku i emancipatorski karakter“ (7%), „Parada ponosa treba da izgleda kao karneval“ (6%), „Sa Paradom ponosa se ništa ne postiže“ (6%), „Nije zagarantovana bezbednost“ (6%).

ZAŠTO TAKO MISLITE?

Da li ste za održavanje Parade ponosa u Srbiji?

Ispitanici koji su naveli zašto tako misle N=326

Kada se pogleda raspodela odgovora u odnosu na to da li je ispitanik/ca za ili protiv održavanja Parade ponosa u Srbiji, kod onih koji/e bez ograde podržavaju njeno održavanje najčešće obrazloženje je da ona „povećava vidljivost LGBT populacije“ (38%), zatim da ona „predstavlja način da se ostvare LGBT prava“ (33%) i da je to „ustavno zagarantovano pravo kojim se pokazuje stepen demokratije u jednom društvu“ (27%). 2% ispitanih navodi da „treba raditi nešto preko cele godine: radionice, filmovi, festivali...“.

Oni koji podržavaju održavanje Parade ponosa, ali smatraju da njen oblik treba da bude drugačiji u većini (20%) navode da „treba raditi nešto preko cele godine: radionice, filmovi, festivali...“, dok 13% navodi da se na taj način podiže svest građana/ki i LGBT populacije.

Razlog koji se najčešće navodi za protivljenje održavanju Parade ponosa je da ona „povećava netrpeljivost prema LGBT osobama“. To navodi 26% ispitanih. 16% smatra da se Paradom ponosa ništa ne postiže, a 12% da „Parada ponosa nije dobar način za ostvarivanje LGBT prava“.

Odgovor da Parada ponosa povećava netrpeljivost prema LGBT osobama pojavljuje se kao najčešći odgovor i u kategoriji onih koji ne uspevaju da zauzmu stav prema održavanju Parade ponosa – 19%. Ovo nas ponovo na posredan način vraća na pitanje elementarne bezbednosti i osećanje ugroženosti i straha koja dominantno obeležavaju egzistenciju LGBT osoba u Srbiji.

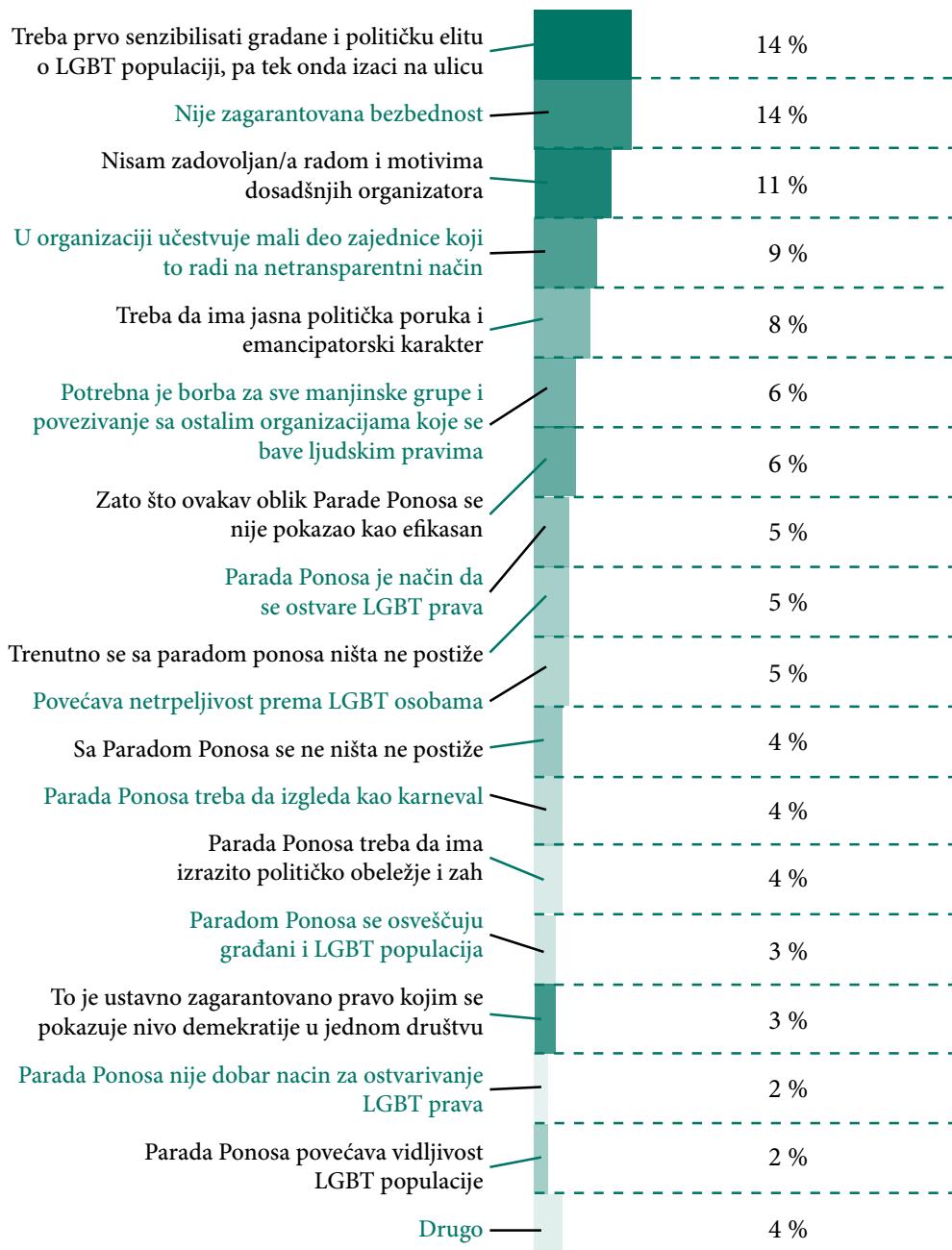
Iako se u nevelikom procentu odgovor „Treba raditi nešto preko cele godine: radionice, filmovi, festivali...“ pojavljuje u svim kategorijama, ono na šta to može da ukazuje je nedovoljna vidljivosti LGBT organizacija, njihovog rada, kao i njihova nedovoljna medijska prisutnost (osim u periodu organizacije Prajda).

Na pitanje „**Ako ste za Paradu ponosa, ali ne u obliku kakva je danas, kako bi, po Vama, Parada trebalo da izgleda?**“⁷ odgovarali/e su samo ispitanice/ce koji/e su naveli da podržavaju održavanje Parade ponosa, ali ne u obliku kakva je danas. Iako je disperziranost velika, odgovori se uslovno mogu podeliti u nekoliko kategorija:

- Relativno konkretni odgovori u koje bi spadao i onaj najzastupljeniji (14% ispitanih) da bi Paradi ponosa trebalo da prethodi senzibilisanje građana/ki i političke elite o LGBT populaciji. Sledi da je potrebno da Prajd ima jasnu političku poruku i jasan emancipatorski karakter (8%) i da je potrebna borba za sve manjinske grupe i povezivanje sa drugim organizacijama koje se bave ljudskim pravima (6%). Iako je često formulisano kao zamerka organizatorima prethodnih Prajdova, pod ovo bi se mogla podvesti i primedba koju navodi 9% ispitanih o tome da u organizaciji učestvuje mali deo zajednice, koji to radi na netransparentan način. Ovo se može tumačiti kao zahtev za većom transparentnošću i uključivanje većeg broja ljudi u organizovanje Prajda. 4% ispitanih navodi da Parada ponosa treba da izgleda kao karneval.
- Odgovori koji kao ključno markiraju pitanje bezbednosti učesnika/ca: „Nije zagarantovana bezbednost“ (14%), „Prajd povećava netrpeljivost prema LGBT osobama“ (5%).
- Sumnja u motive organizatora prethodnih Parada ponosa (11%) ili sumnja u efikasnost Prajda kao strategije u ostvarivanju LGBT prava (trenutno ili generalno: „Trenutno se Paradom ponosa ništa ne postiže“ (5%), „Paradom ponosa se ništa ne postiže“ (4%), „Parada ponosa nije dobar način za ostvarivanje LGBT prava“ (2%).
- Odgovori koji u velkoj meri predstavljaju „opšta mesta“ kao što su: „Parada ponosa je način da se ostvare LGBT prava“ (5%), „Paradom ponosa se osvešćuju građani/ke i LGBT populacija“ (3%), „To je ustavno zagarantovano pravo kojim se pokazuje nivo demokratije u jednom društvu“ (3%), „Parada ponosa povećava vidljivost LGBT populacije“ (2%).

⁷ Na ovo pitanje nije bilo ponuđenih odgovora, već se od ispitanika/ca tražilo da ga sami formulišu.

AKO STE ZA PARADU PONOSA, ALI NE U OBLIKU KAKVA JE DANAS, KAKO BI PO VAMA, PARADA TREBALO DA IZGLEDA?

Ispitanici koji su za Paradu Ponosa, ali ne u ovom obliku N=153

Kao najvažnije zahtev na Paradi ponosa ispitanici/ce su izdvojili/e: „zaštita LGBT osoba od svih oblika nasilja“ (26%), „jednaka prava, odnosno prava koja imaju osobe heteroseksualne orientacije“ (24%) i „zaštita od svih oblika diskriminacije“ (16%).

Zaštitu od nasilja kao najvažniji zahtev izdvojili su svi/e, bez obzira na svoj odnos prema održavanju Parade ponosa. To je navelo 30% onih koji/e su za održavanje Prajda bez ikakvih ograda, 29% onih koji/e su za njegovo održavanje, ali ne u dosadašnjem obliku, 13% onih koji se protive održavanju Prajda i 28% koji/e ne mogu da formiraju stav o održavanju Parade ponosa.

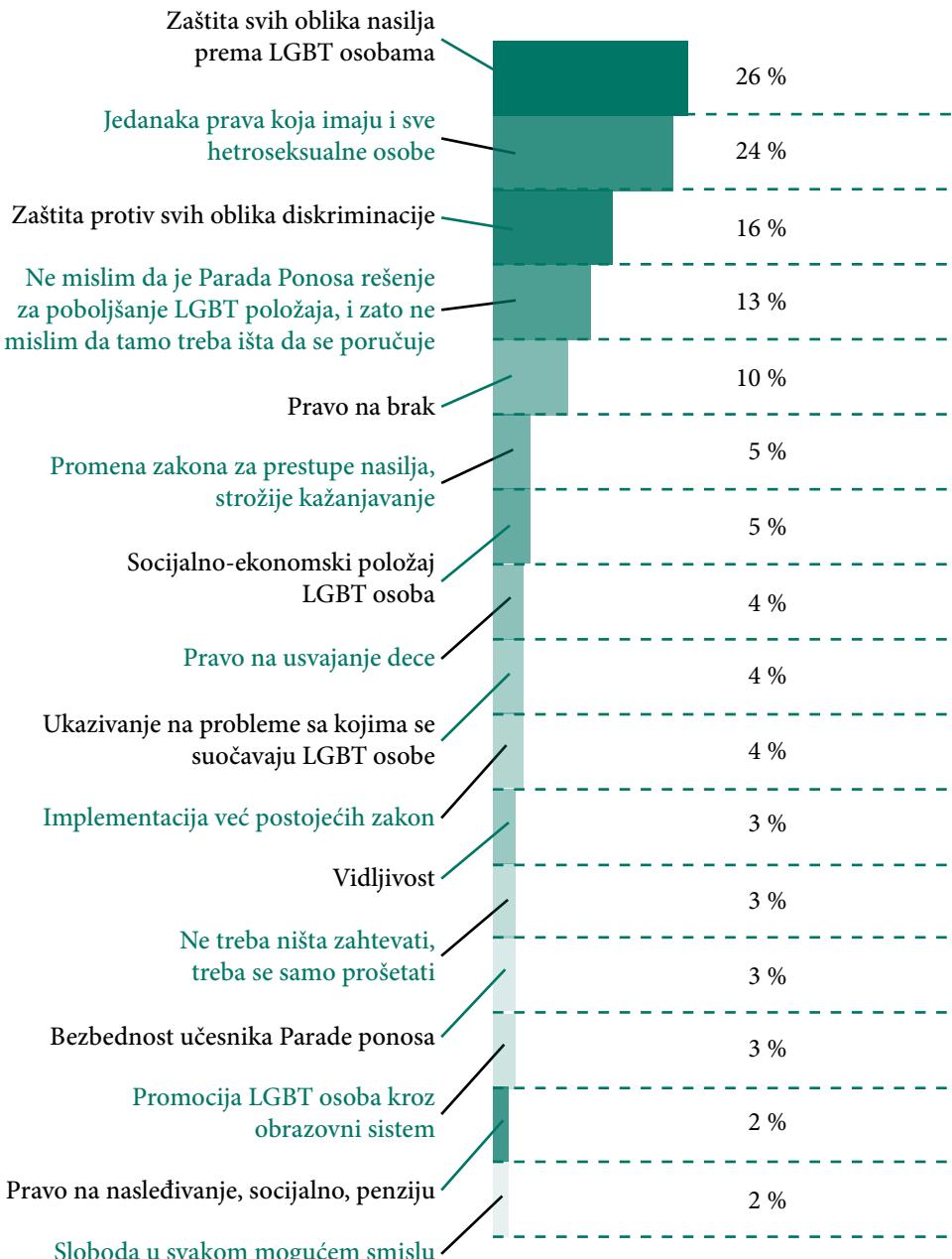
Po važnosti sledi zahtev za jednakim pravima sa heteroseksualnim osobama, za koji se predeljuje 20% ispitanih koji/e su za održavanje Prajde bez ograda, 39% onih koji su za njegovo održavanje, ali ne u obliku kakav je danas, 5% onih koji su protiv i 28% onih koji ne mogu da odgovore (odnosno na pitanje „Da li ste za održavanje Parade ponosa?“ odgovaraju „Ne znam“).

Kao treći najvažniji zahtev izdvaja se „zaštita od svih oblika diskriminacije“ za koji/e se opredeljuje 20% onih koji su bez ograda za Paradu ponosa, 18% onih koji su za njeno održavanje, ali ne u dosadašnjem obliku, 7% onih koji su protiv i 16% koji se opredeljuju za odgovor „ne znam“.

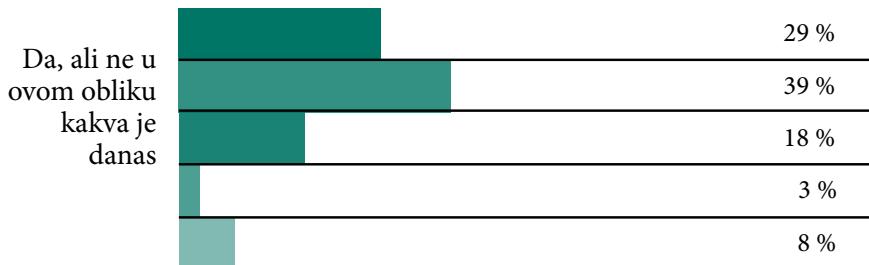
I ovde se pitanje nasilja i elementarne bezbednosti izdvaja kao ključno pitanje egzistencije LGBT osoba u Srbiji. Da je u pitanju elementarna bezbednost može da ukazuje razdvajanje ⁸ zaštite od diskriminacije (kao „suptilnijih“ i često manje uočljivih oblika nasilja kojima su LGBT izložene) od direktnog i vidljivog nasilja.

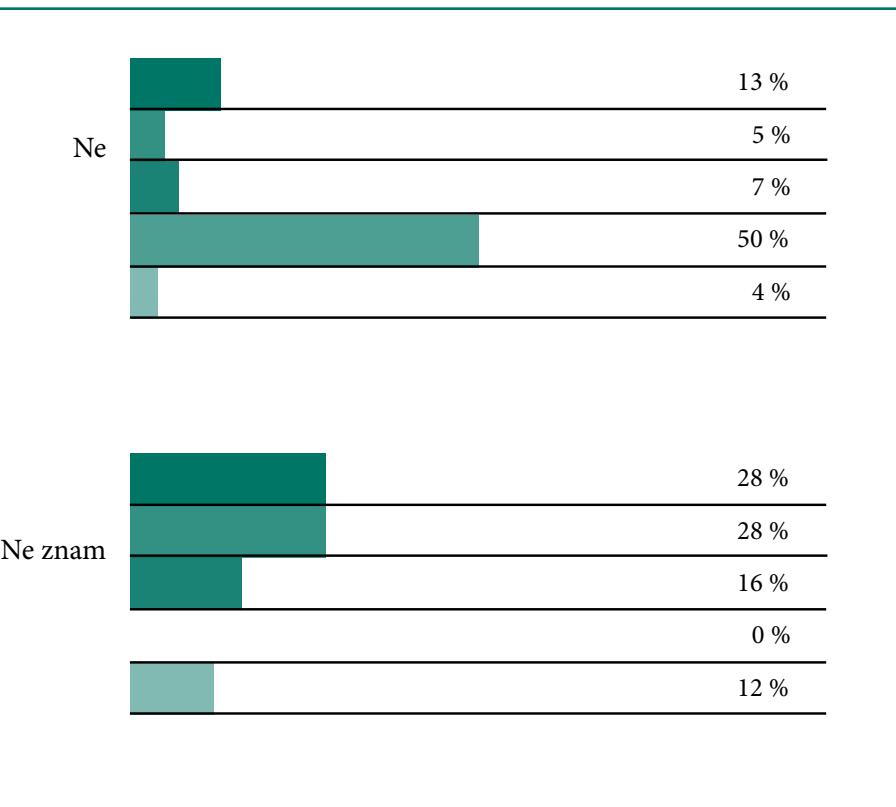
⁸ Na ovo pitanje nije bilo ponuđenih odgovora, već se tražilo da ih ispitanici/ce sami/e formulišu.

KOJI BI PO VAŠEM MIŠLJENJU TREBALO DA BUDU NAJAVAŽNIJI ZAHTEVI NA PARADI PONOSA?

Da li ste za održavanje Parade ponosa u Srbiji?

- Zaštita svih oblika nasilja prema LGBT osobama
- Jedanaka prava koja imaju i sve heteroseksualne osobe
- Zaštita protiv svih oblika diskriminacije
- Ne mislim da je Parada Ponosa rešenje za poboljšanje LGBT položaja, i zato ne mislim da tamo treba išta da se poručuje
- Pravo na brak

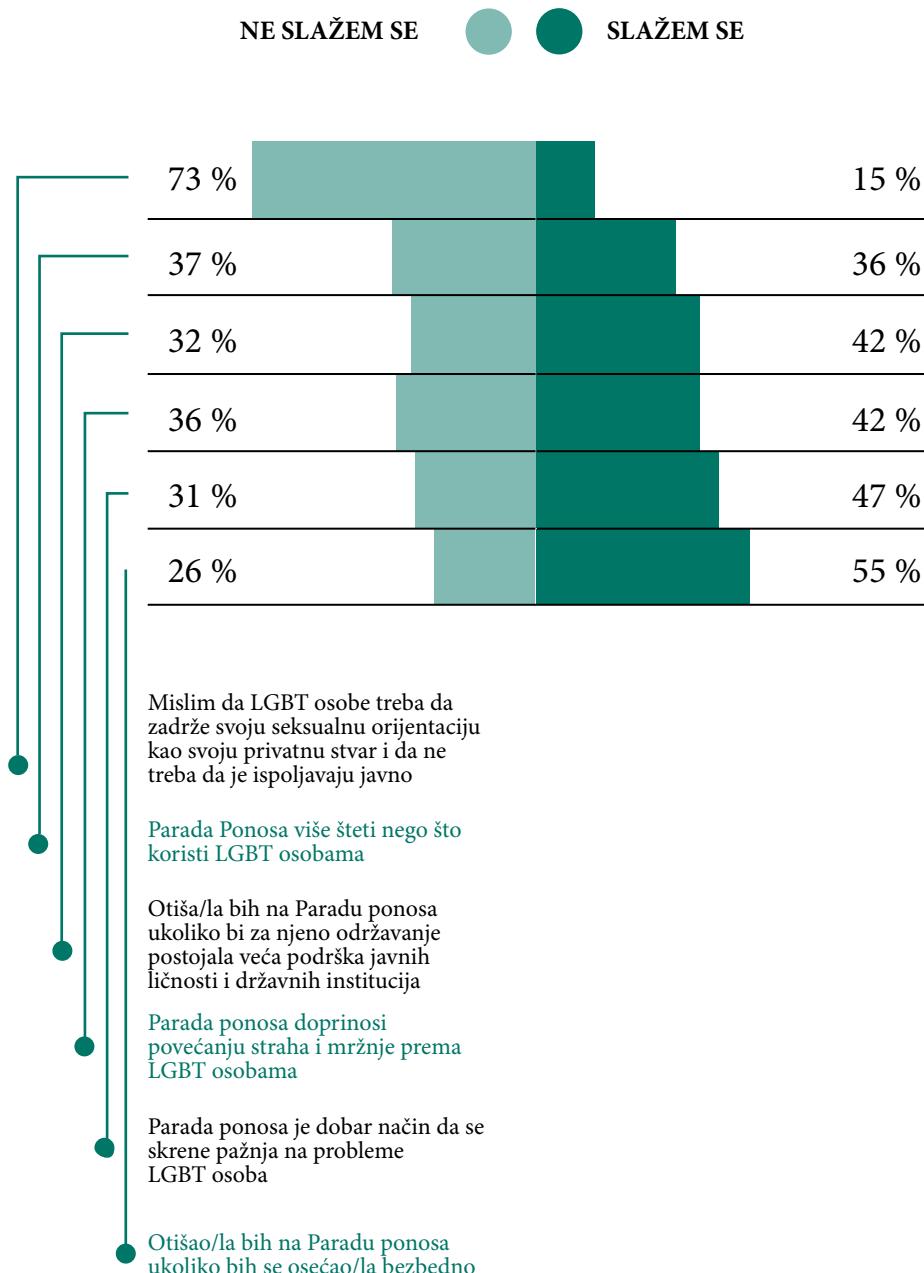
Ispitanici koji su izneli svoje mišljenje N=322

Radi preciznijeg utvrđivanja odnosa prema Paradi ponosa, od ispitanih se tražilo da se odrede prema ponuđenim izjavama o Paradi ponosa ocenama u rasponu od 1 do 5 (gde je 1 značilo „u potpunosti se ne slažem“, 2 – „ne slažem se“, 3 – „niti se slažem niti se ne slažem“, 4 – „slažem se“, i 5 – „u potpunosti se slažem“).

Sa izjavom „Mislim da LGBT osobe treba da zadrže svoju seksualnu orijentaciju kao svoju privatnu stvar i da ne treba da je ispoljavaju javno“ ne slaže se 73% ispitanih naspram 15% koji/e se s njom slažu. Kod izjave „Parada ponosa više šteti nego što koristi LGBT osobama“ podeljenost je mnogo veća – u skoro podjednakom procentu su ispitanici/e koji/e smatraju da ona više šteti nego koristi (njih 36%) i oni/e koji se s tim ne slažu (37%). Na Paradu ponosa bi otislo, „ukoliko bi za njeno održavanje postojala veća podrška javnih ličnosti i državnih institucija“, 42% ispitanih nasuprot 32% koji/e ne bi otisli/e bez obzira na tu podršku. Da „Parada ponosa doprinosi povećanju straha i mržnje prema LGBT osobama“ slaže se se 42% ispitanika/ca, a ne slaže 36%. Njih 47% smatra da je „Parada ponosa je dobar način da se skrene pažnja na probleme LGBT osoba“, dok se 31% ispitanih s tim ne slaže. Sa izjavom „Otišao/la bih na Paradu ponosa ukoliko bih se osećao/la bezbedno“ slaže se 55% ispitanika/ca prema 26% njih koji se s njom ne slaže.

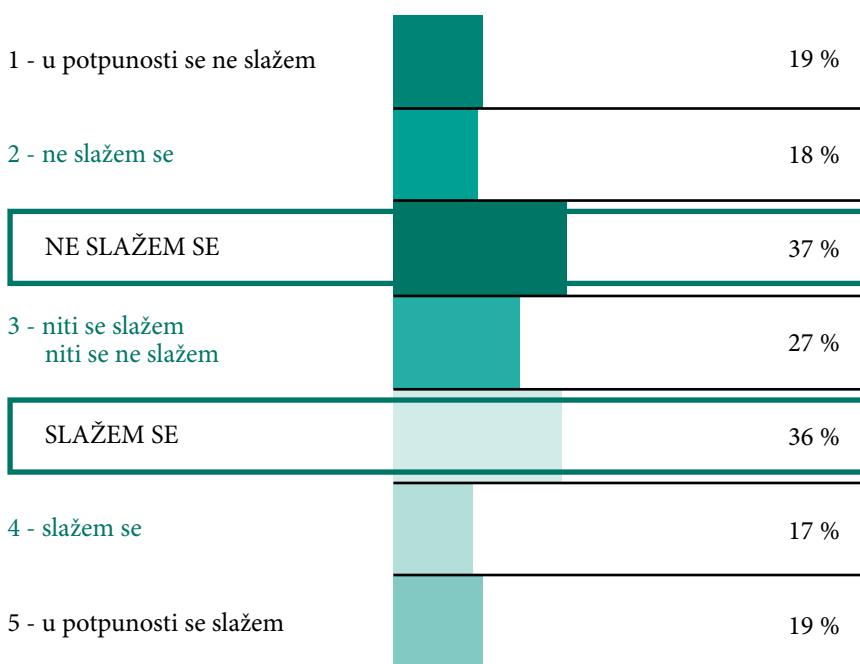
Uticak je da stav prema Paradi ponosa dominantno oblikuje pitanje bezbednosti, na šta posebno ukazuju izjave: „Parada ponosa doprinosi povećanju straha i mržnje prema LGBT osobama“ i „Otišao/la bih na Paradu ponosa ukoliko bih se osećao/la bezbedno“. To nije neočekivano s obzirom na to da se može prepostaviti da su rast tenzija i polarizacija u javnosti uoči svakog Prajda pojačavali osećanje straha i izloženosti kod LGBT osoba. S druge strane, to nas vraća na (u ovom momentu) ključnu ulogu države i njenu mogućnost da umnogome utiče na kontekst u kome će se Prajd odvijati i to kroz jasniju poruku javnosti i LGBT osobama i principijelan stav prema Paradi ponosa (ali i kroz odgovarajuće reakcije na pretnje i ugrožavanja koje je do sada svaka njena najava povlačila).

ŠTA MISLITE O SLEDEĆIM STAVOVIMA KOJI SE TIČU PARADE PONOSA?

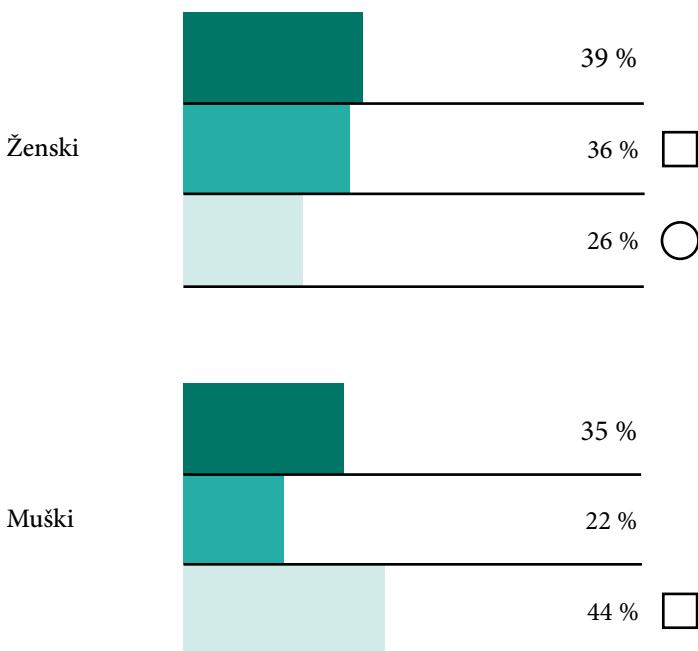

Prema stavu „**Parada ponosa više šteti nego što koristi LGBT osobama**“ postoje značajne razlike u odnosu na rod ispitanika/ce, region u kome ispitanik/ca živi i uključenost u civilno društvo. Značajno više muškaraca (44%) se slaže sa ovom izjavom (u odnosu na 26% žena). Žene, takođe, u većoj meri ne uspevaju da formiraju stav - „niti se slažem, niti se ne slažem“ navodi 36% žena u odnosu na 22% muškaraca. Ostaje pitanje za neko drugo istraživanje da li to može biti povezano sa generalno manjom vidljivošću lezbejki, ali i time što su žene generalno manje vidljive i imaju manje moći, percepiraju se kao „manje važne“, pa je očekivanje direktnog nasilja u vreme povećane tenzije, koja je dosad uvek pratila Prajd, manje.

PARADA PONOSA VIŠE ŠTETI NEGO ŠTO KORISTI LGBT OSOBAMA

ROD

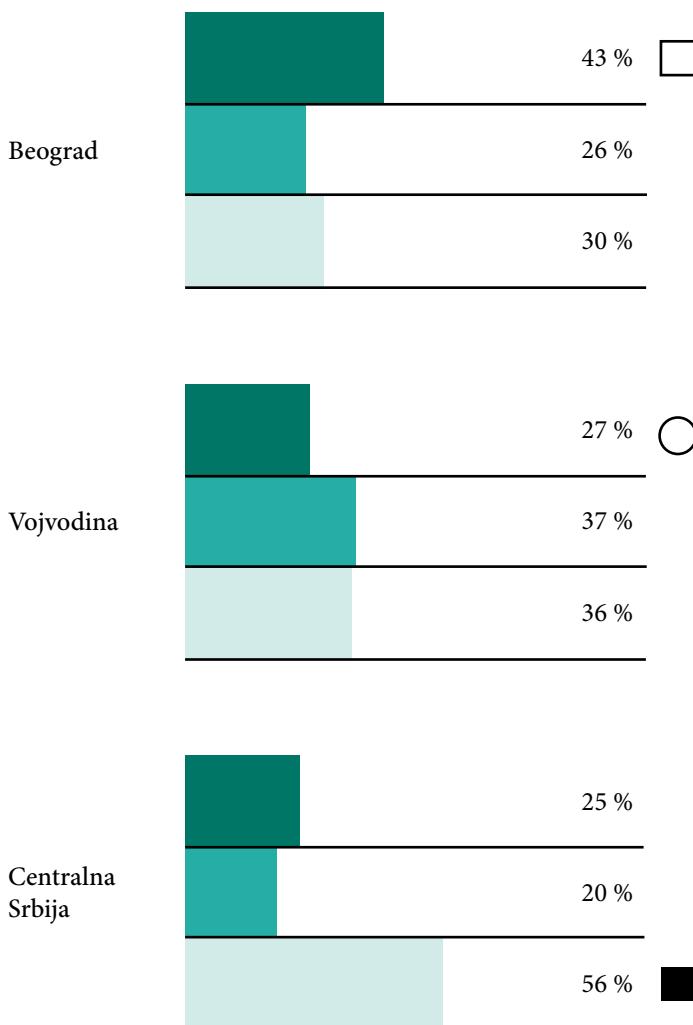
Svi ispitanici N=402

- NE SLAŽEM SE
- 3 - niti se slažem niti se ne slažem
- SLAŽEM SE

*Crni ispunjeni kvadratići i kružići prikazuju da su vrednost i njima značajno iznad, tj. ispod proseka. Koriste se crni ispunjeni kvadratići i kružići, odnosno njihov linijski crtež, za dva nivoa značajnosti: linijski crtež za odstupanja značajna na nivou 0.05, a crni ispunjeni krug i kvadrat za nivo značajnosti od 0.01.

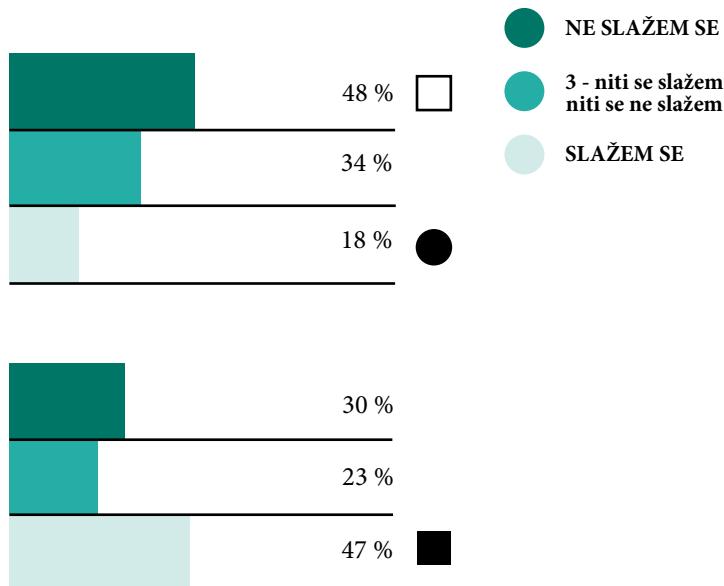
Mesto življenja (odnosno region) se, takođe, izdvaja kao značajna varijabla. S ovom izjavom se slaže 56% ispitanika/ca iz Centralne Srbije, njih 36% iz Vojvodine i 30% iz Beograda. Može se prepostaviti da je pritisak na LGBT osobe mnogo izraženiji u manjim sredinama, te je i njihova izloženost veća, pa se i sama vidljivost doživljava kao nešto što će ih dodatno ugroziti (makar i kroz povećanje straha i osećanja nebezbednosti).

REGION

S ovom izjavom se ne slaže se skoro polovina (48%) onih koji/e su aktivisti/kinje, dok se skoro isti procenat (47%) onih koji/e nisu uključeni/e u aktivnosti civilnog društva s njom slaže. 18% aktivista/kinja se slaže sa ovom izjavom, a malo više od trećine (34%) ne uspeva da formira stav. Od onih koji nisu uključeni u civilno društvo 30% se ne slaže sa ovim, a 23% navodi „niti se slažem, niti se ne slažem“. Može se pretpostaviti da uključenost u aktivnosti civilnog društva umnogome deluje ne samo kao prostor informisanja i edukacije, već i kao prostor za osnaživanje, između ostalog, da se deluje i u javnom prostoru. Ono što ostaje kao pitanje je u kojoj meri postoji razumevanje o tome u čemu je značaj vidljivosti za poboljšanje položaja LGBT osoba i da li je to nešto na čemu treba dodatno raditi.

AKTIVNOST U NVO

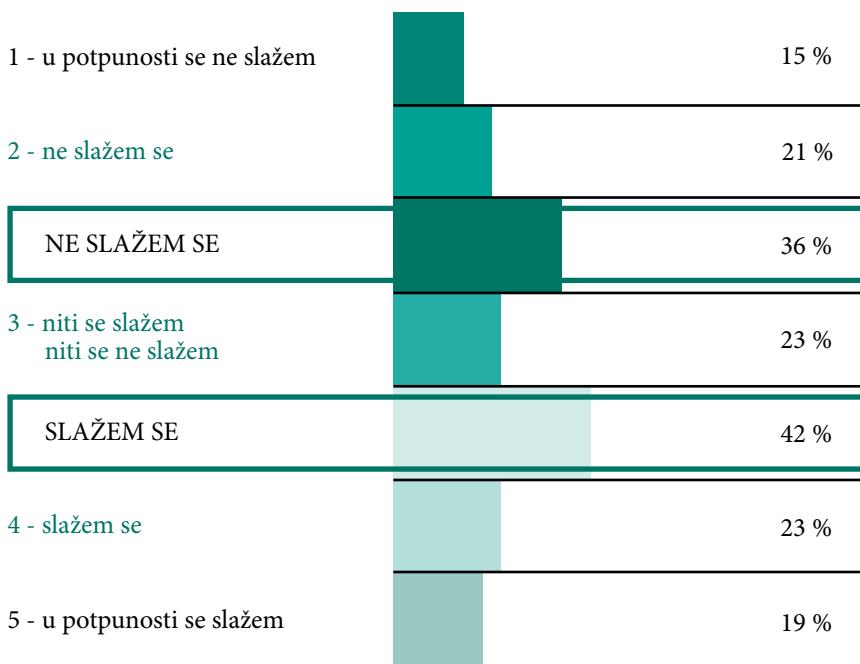

*Crni ispunjeni kvadratići i kružići prikazuju da su vrednost i njima značajno iznad, tj. ispod proseka. Koriste se crni ispunjeni kvadratići i kružići, odnosno njihov linijski crtež, za dva nivoa značajnosti: linijski crtež za odstupanja značajna na nivou 0.05, a crni ispunjeni krug i kvadrat za nivo značajnosti od 0.01.

I prema stavu „**Parada ponosa doprinosi povećanju straha i mržnje prema LGBT osobama**“ postoje značajne razlike u odnosu na pol i uključenost u civilno društvo. S ovom izjavom slaže se skoro dva puta više onih koji/e nisu uključeni/e u aktivnosti civilnog društva (51%) u odnosu na 27% onih koji to jesu. 46% aktivista/kinja se s tim ne slaže, dok 27% ne uspeva da formira stav. Od onih koji/e nisu na ovaj način aktivni/e 29% se s ovim ne slaže, dok 20% navodi „niti se slažem, niti se ne slažem“.

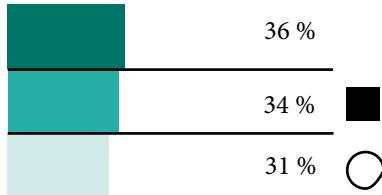
Muškarci se u značajno većoj meri (51%) u odnosu na žene slažu sa ovom izjavom (33% se ne slaže, a 16% ne može da se opredeli). Žene su skoro ravnomerno raspoređene između sva tri odgovora – 36% se ne slaže, 31% se slaže, dok značajno veći procenat njih u odnosu na muškarce ne uspeva da se odredi prema ovome.

PARADA PONOSA DOPRINOSI POVEĆANJU STRAHA I MRŽNJE PREMA LGBT OSOBAMA

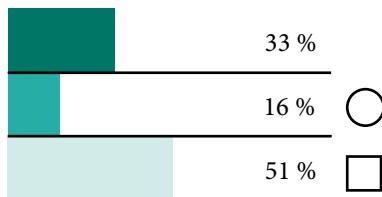

ROD

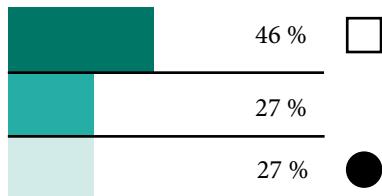
Ženski

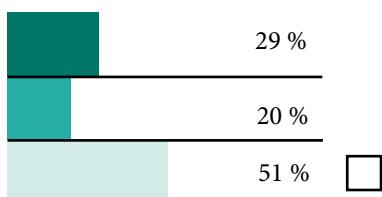
Muški

AKTIVNOST U NVO

Uključen/a

Nisam uključen/a u rad NVO-a

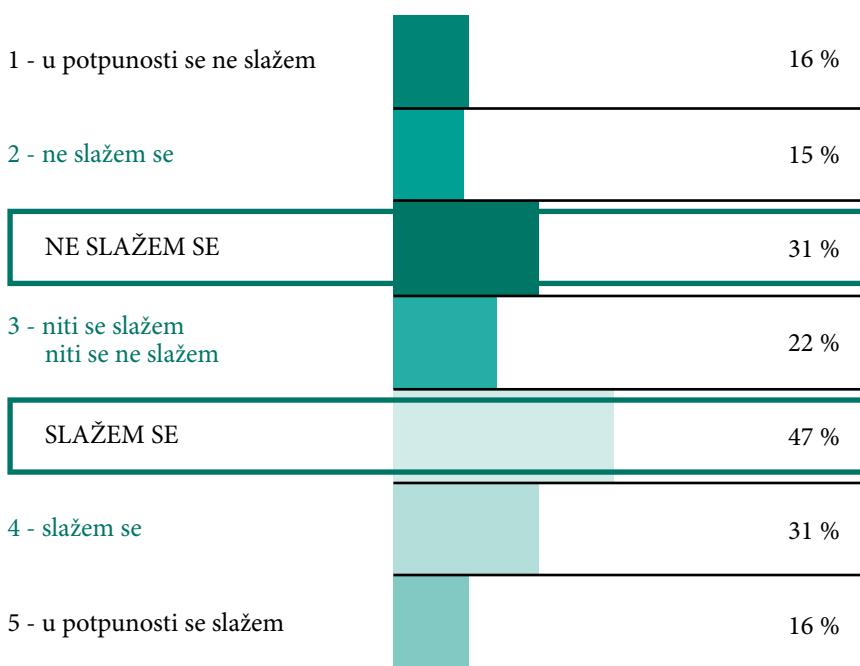

Svi ispitanici N=402

*Crni ispunjeni kvadratići i kružići prikazuju da su vrednost i njima značajno iznad, tj. ispod proseka. Koriste se crni ispunjeni kvadratići i kružići, odnosno njihov linjiski crtež, za dva nivoa značajnosti: linjiski crtež za odstupanja značajna na nivou 0.05, a crni ispunjeni krug i kvadrat za nivo značajnosti od 0.01.

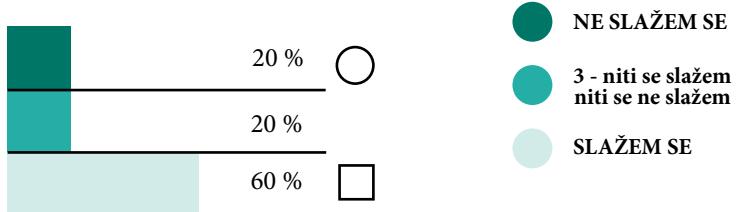
Skoro dva puta više žena u odnosu na muškarce smatra da je „**Parada ponosa dobar način da se skrene pažnja na probleme LGBT osoba**“. To misli 60% ispitanica i 36% ispitanika, a s tim se ne slaže 20% žena i 39% muškaraca. 20% žena i 25% muškaraca se opredeljuje za odgovor „niti se slažem, niti se ne slažem“. Sa ovom izjavom se slaže i skoro dvostruko više aktivista/kinja (63%) u odnosu na 36% onih koji/e nisu uključeni/e u aktivnosti civilnog društva. S njom se ne slaže 17% aktivista/kinja i skoro dva i po puta više onih koji/e to nisu (40%). 20% aktivista/kinja i 24% neaktivista/kinja ne mogu da se opredele.

PARADA PONOSA JE DOBAR NAČIN DA SE SKRENE PAŽNJA NA PROBLEME LGBT OSOBA

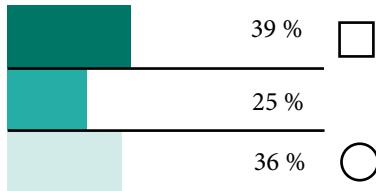

ROD

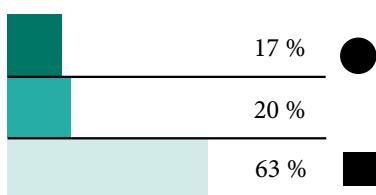
Ženski

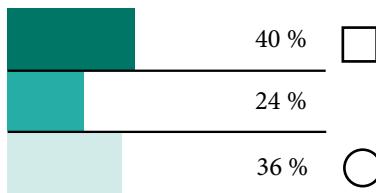
Muški

AKTIVNOST U NVO

Uključen/a sam u rad NVO-a

Nisam uključen/a u rad NVO-a

Svi ispitanici N=402

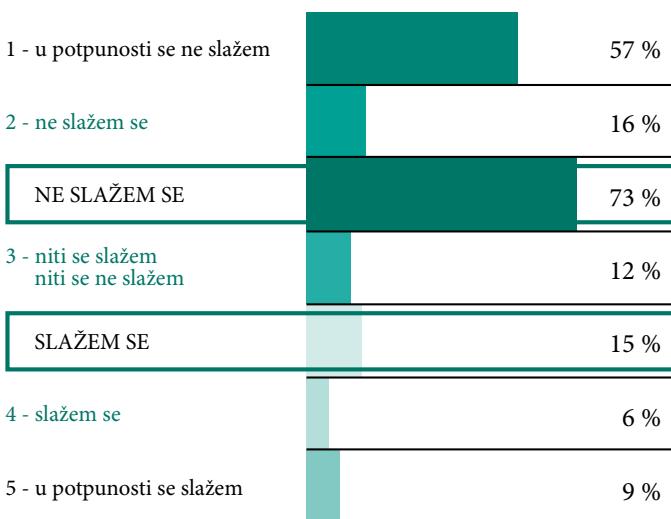
*Crni ispunjeni kvadratići i kružići prikazuju da su vrednost i njima značajno iznad, tj. ispod proseka. Koriste se crni ispunjeni kvadratići i kružići, odnosno njihov linjiski crtež, za dva nivoa značajnosti: linjiski crtež za odstupanja značajna na nivou 0.05, a crni ispunjeni krug i kvadrat za nivo značajnosti od 0.01.

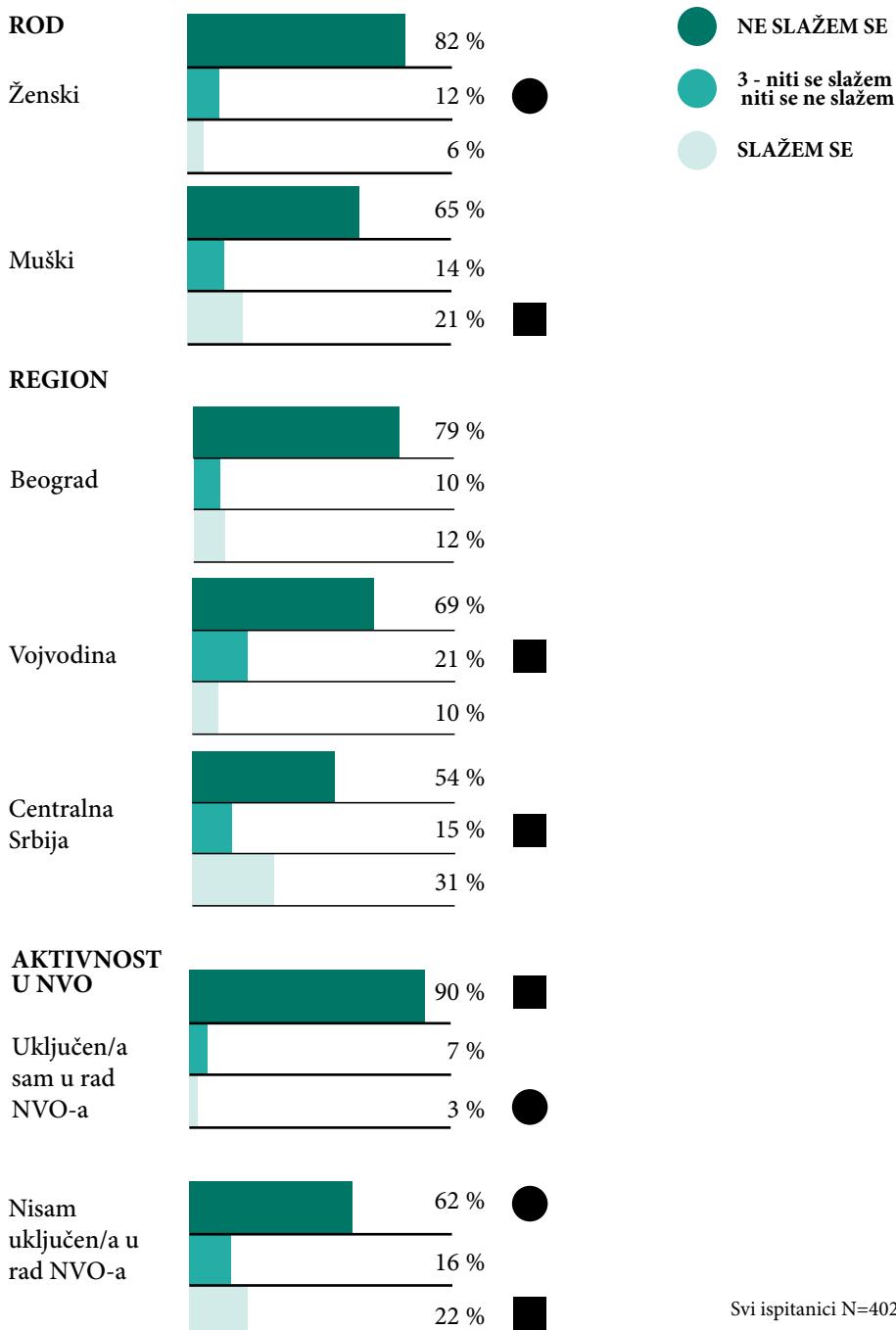
I prema stavu „**Mislim da LGBT osobe treba da zadrže svoju seksualnu orijentaciju kao svoju privatnu stvar i da ne treba da je ispoljavaju javno**“ kao značajne varijable javljaju se pol, region i uključenost u civilno društvo. Tri i po puta više muškaraca se slaže sa ovom izjavom (21% muškaraca u odnosu na 6% žena). S njom se ne slaže 82% žena i 65% muškaraca, dok 12% žena i 14% muškaraca navodi „niti se slažem, niti se ne slažem“.

Da LGBT osobe treba da zadrže svoju seksualnu orijentaciju kao svoju privatnu stvar i da ne treba da je ispoljavaju javno, misli 31% onih koji/e žive u Centralnoj Srbiji u odnosu na 12% onih iz Beograda i 10% ispitanih iz Vojvodine. S ovim se ne slaže 79% ispitanih iz Beograda, 69% onih iz Vojvodine i 54% onih koji/e žive u Centralnoj Srbiji. 21% ispitanika/ca iz Vojvodine, 15% njih iz Centralne Srbije i 10% iz Beograda ne mogu da se odrede.

S ovim stavom se ne slaže 90% onih koji/e su aktivni/e u civilnom društvu i 62% neaktivista/kinja, a 7% aktivista/kinja i 16% onih koji/e nisu uključeni/e u aktivnosti civilnog društva. S ovim se slaže 22% neaktivista/kinja i 3% aktivista/kinja (što je više od sedam puta).

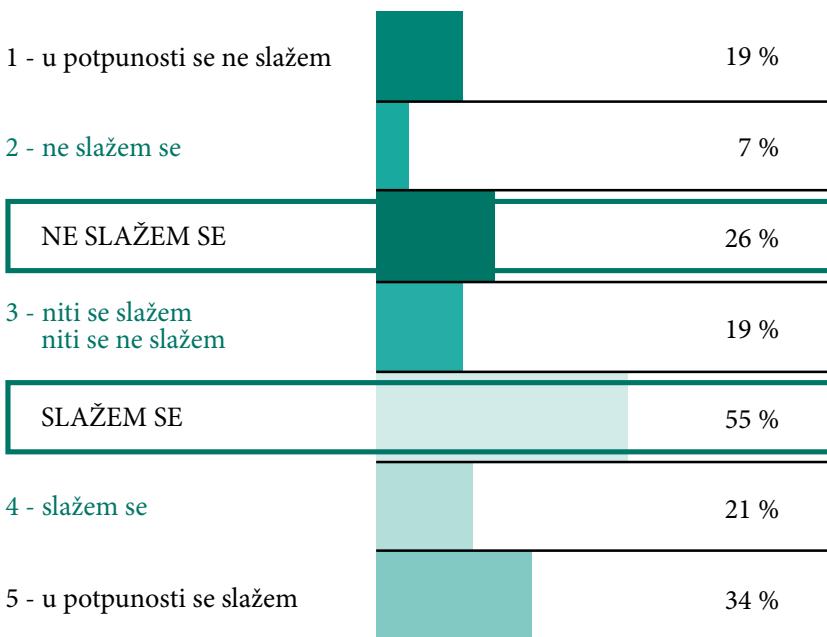
MISLIM DA LGBT OSOBE TREBA DA ZADRŽE SVOJU SEKSUALNU ORIJENTACIJU KAO SVOJU PRIVATNU STVAR I DA NE TREBA DA JE ISPOLJAVAJU JAVNO

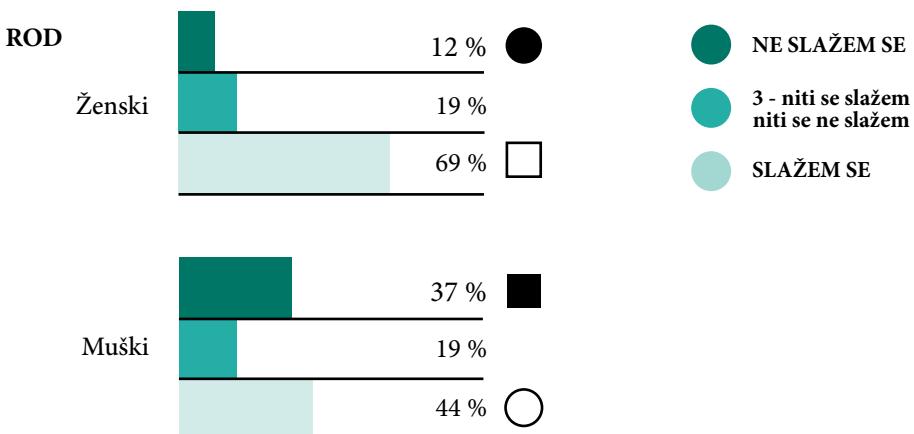

*Crni ispunjeni kvadratići i kružići prikazuju da su vrednost i njima značajno iznad, tj. ispod proseka. Koriste se crni ispunjeni kvadratići i kružići, odnosno njihov linijski crtež, za dva nivoa značajnosti: linijski crtež za odstupanja značajna na nivou 0.05, a crni ispunjeni krug i kvadrat za nivo značajnosti od 0.01.

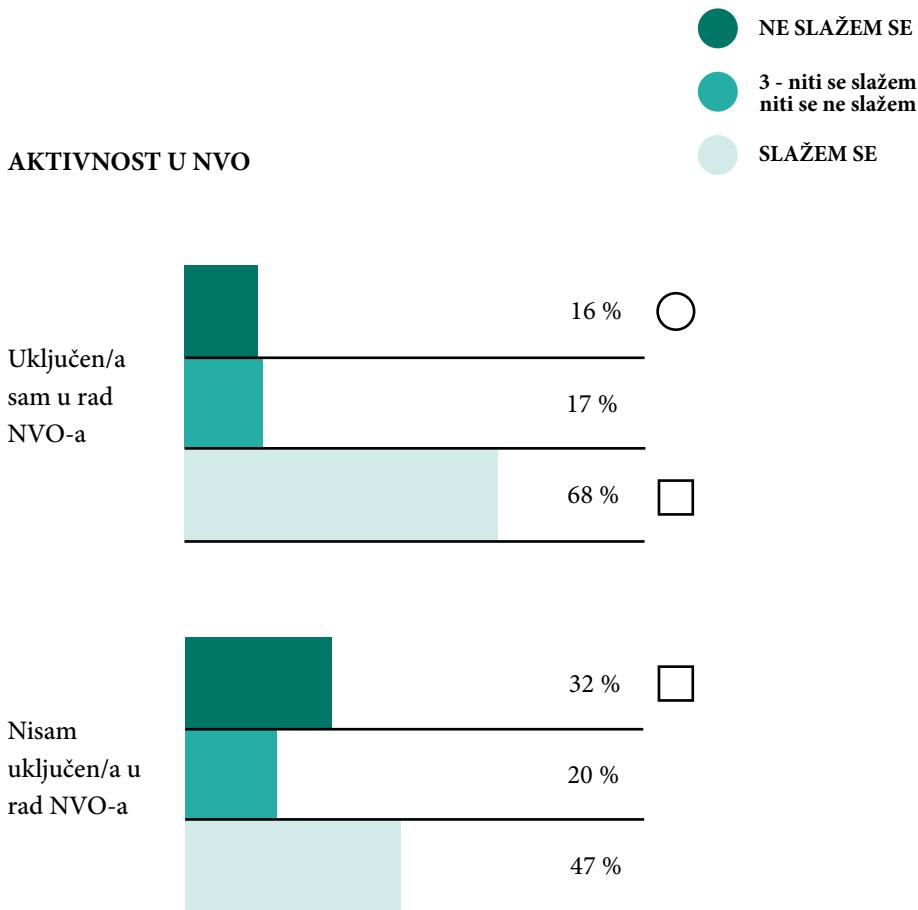
OTIŠAO/LA BIH NA PARADU PONOSA UKOLIKO BIH SE OSEĆAO/LA BEZBEDNO

Prema stavu „**Otišao/la bih na Paradu ponosa ukoliko bih se osećao/la bezbedno**“ javljaju se značajne razlike u odnosu na pol, coming out porodići u uključenost u civilno društvo. S ovom izjavom se slaže 69% žena i 44% muškaraca, ne slaže se 12% žena i više od trostruko više muškaraca (37%), dok 19% žena i isto toliko muškaraca (19%) navodi „niti se slažem, niti se ne slažem“.

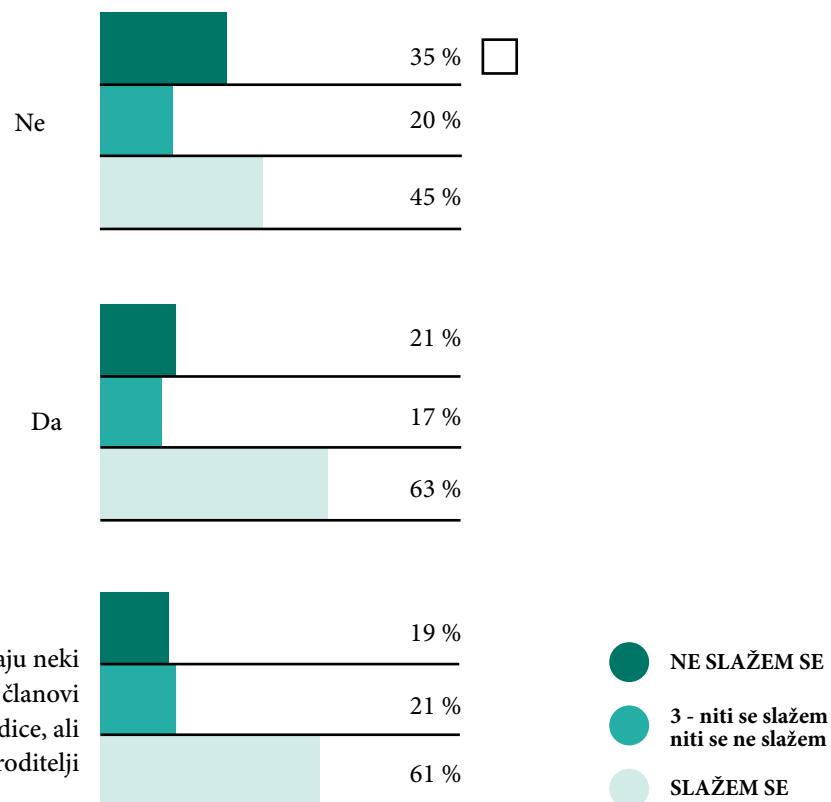
Prema uključenosti u civilno društvo, na Paradu ponosa bi otislo, ukoliko bi se osećalo bezbedno, 68% aktivista/kinja i 47% neaktivista/kinja, što ponovo (bar za većinu) markira pitanje bezbednosti kao ključno pri donošenju odluke o odlasku na Prajd. 16% aktivista/kinja i dvostruko više neaktivistkinja/a (32%) ne bi otislo na Prajd, a njih 17% koji su uključeni/e u aktivnosti civilnog društva i 20% onih koji/e nisu aktivni/e na ovaj način ne uspeva da formira stav.

*Crni ispunjeni kvadratići i kružići prikazuju da su vrednost i njima značajno iznad, tj. ispod proseka. Koriste se crni ispunjeni kvadratići i kružići, odnosno njihov linjiski crtež, za dva nivoa značajnosti: linijski crtež za odstupanja značajna na nivou 0.05, a crni ispunjeni krug i kvadrat za nivo značajnosti od 0.01.

Procenat onih koji/e bi došli/e na Prajd, ukoliko bi se osećali bezbedno, raste u odnosu na to da li i ko od porodice zna da su LGBT. Od onih čije porodice ne znaju da su LGBT, 35% navodi da ne bi došlo, 45% navodi da bi došlo, a 20% ne može da se opredeli. 61% ispitanih/ca kod kojih neki članovi/ce porodice (ali ne i roditelji) znaju da su LGBT navodi da bi došlo na Paradu ponosa, 19% da ne bi, dok 21% ne može da se opredeli. Od onih čije porodice (uključujući roditelje) znaju da su LGBT osobe, 63% navodi da bi došlo na Prajd ukoliko bi se osećalo bezbedno, 21% ne bi, a 17% se opredeljuje za odgovor „niti se slažem, niti se ne slažem“.

COMING OUT PORODICI

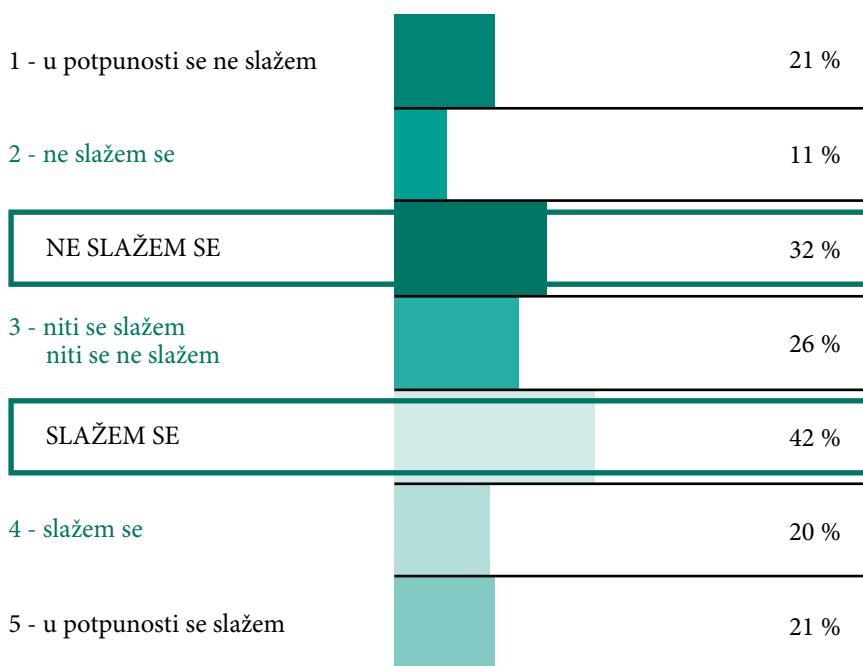

Svi ispitanici N=402

*Crni ispunjeni kvadratići i kružići prikazuju da su vrednost i njima značajno iznad, tj. ispod proseka. Koriste se crni ispunjeni kvadratići i kružići, odnosno njihov linijski crtež, za dva nivoa značajnosti: linijski crtež za odstupanja značajna na nivou 0.05, a crni ispunjeni krug i kvadrat za nivo značajnosti od 0.01.

Podrška javnih ličnosti i državnih institucija značajna je za 42% ispitanih, 32% se s tim ne slaže, a 26% ispitanika/ca se opredeljuje za odgovor „niti se slažem, niti se ne slažem“. S izjavom „**Otiša/la bih na Paradu ponosa ukoliko bi za njeno održavanje postojala veća podrška javnih ličnosti i državnih institucija**“ 21% ispitanih se slaže „u potpunosti“, 20% se slaže, dok se 11% ne slaže, a 21% se ne slaže „u potpunosti“.

OTIŠA/LA BIH NA PARADU PONOSA UKOLIKO BI ZA NJENO ODRŽAVANJE POSTOJALA VEĆA PODRŠKA JAVNIH LIČNOSTI I DRŽAVNIH INSTITUCIJA

Na pitanje ko je odgovoran ⁹ za dosadašnje neodržane Parade ponosa u Srbiji poslednjih godina dobija se široka disperziranost odgovora. Državu smatra odgovornom 83% ispitanih, a zatim slede „huligani i navijačke grupe“ (48%), „organizatori Prajda“ (37%), „policija“ (37%), „nesloga LGBT organizacija“ (37%), „LGBT organizacije“ (25%) i „LGBT osobe“ (13%).

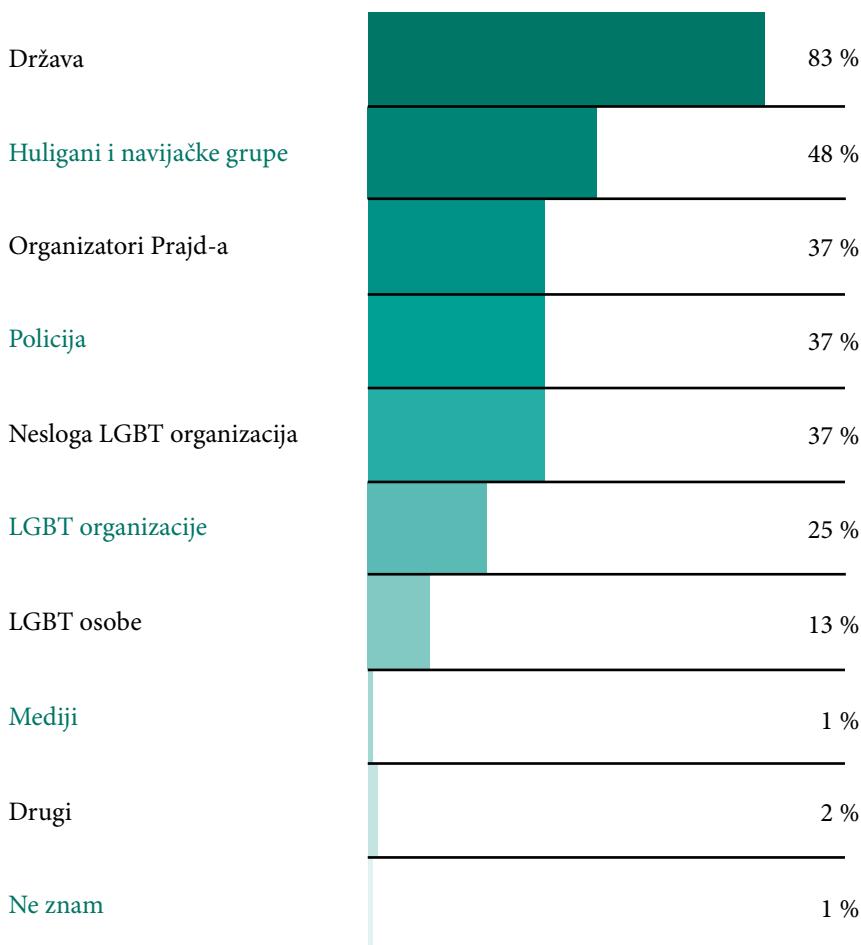
Kada se pogleda raspodela odgovora u odnosu na uključenost ispitanika/ca u aktivnosti civilnog društva generalno i uže, LGBT organizacija, sve tri kategorije markiraju državu, i huligane i navijačke grupe kao primarno odgovorene za neodržane Parade ponosa. Da je država primarno odgovorna, smatra 90% aktivista/kinja koji su uključeni u aktivnosti grupa i organizacija civilnog društva (a da to nisu LGBT organizacije i grupe), isti procenat (90%) onih koji/e su aktivni/e u LGBT organizacijama i grupama i 78% onih koji/e nisu aktivni/e u civilnom društvu. Da su to huligani i navijačke grupe, misli 44% aktivista/kinja organizacija i grupa civilnog društva (a da to nisu LGBT organizacije i grupe), 49% aktivista/kinja LGBT organizacija i grupa i 30% onih koji nisu uključeni/e u aktivnosti civilnog društva.

Uključenost u aktivnosti LGBT organizacija značajna je u adresiranju odgovornosti za neodržane Parade ponosa na dosadašnje organizatore Prajda. Da su oni odgovorni za neodržavanje Parade ponosa, smatra 42% onih koji/e su uključeni/e u rad organizacija civilnog društva (a koje nisu LGBT organizacije), 52% onih koji/e su angažovani/e u LGBT organizacijama i 30% onih koji/e nisu aktivni/e u civilnom društvu.

Slede odgovori u kojima se kao oni/e koji su odgovorni za neodržavanje Parade ponosa navode „policija“ i „nesloga LGBT organizacija“. Policiju vidi odgovornom 42% aktivnih u civilnom društvu (a da to nisu LGBT organizacije i grupe), 41% aktivista/kinja LGBT organizacija i 34% neaktivista/kinja. Da je odgovorna „nesloga LGBT organizacija“, smatra 42% aktivnih u civilnom društvu (a da to nisu LGBT organizacije i grupe), 43% aktivista/kinja LGBT organizacija i 33% neaktivista/kinja.

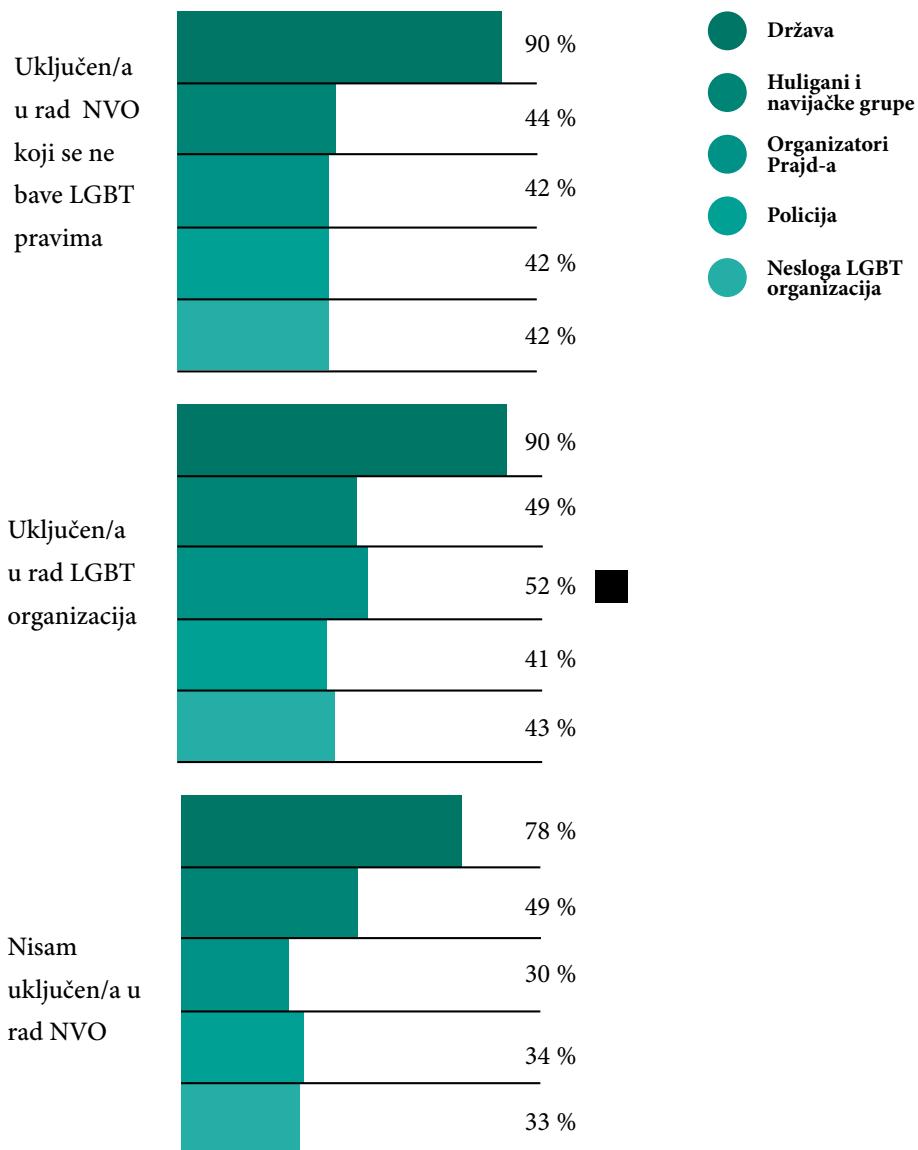
⁹ Od ispitanih se tražilo da odaberu jedan odgovor od ponuđenih.

PO VAŠEM MIŠLJENJU, KO JE ODGOVORAN ZA DOSADAŠNJE NEO-DRŽANE PARADE PONOSA U SRBIJI POSLEDNJIH GODINA?

Ovde je važno uočiti razliku u „redosledu odgovornosti“ za neodržavanje Parade ponosa, koja je povezana sa time da li su ispitani uključen/a u aktivnosti civilnog društva (i posebno u rad LGBT organizacija). Taj redosled u slučaju aktivista/kinja civilnog društva (a da to nisu LGBT organizacije i grupe) izgleda ovako: „država“ (90%) i u jednakom procentu „huligani i navijačke grupe“ (42%), „organizatori Prajda“ (42%), „policija“ (42%) i „nesloga LGBT organizacija“ (42%). Kada su u pitanju oni/e koji/e su uključeni/e u rad LGBT organizacija, redosled je sledeći: „država“ (90%), „organizatori Prajda“ (52%), „huligani i navijačke grupe“ (49%), „nesloga LGBT organizacija“ (43%) i „policija“ (41%). Za oni/e koji/e nisu uključeni/e u aktivnosti civilnog društva za neodržavanje Parade ponosa odgovorni su: „država“ (78%), „huligani i navijačke grupe“ (49%), „policija“ (34%), „nesloga LGBT organizacija“ (33%) i „organizatori Prajda“ (30%).

Ova razlika u redosledu može da ukazuje na duboku polarizovanost u odnosu konkretno prema organizatorima prethodnih Parada ponosa, koja postoji između aktivista/kinja LGBT organizacija, koja se ovde manifestuje u još većoj meri nego prema samom Prajdu. S druge strane, odgovori onih koji/e nisu uključeni/e u aktivnosti civilnog društva (i konkretno LGBT organizacija) može da ukazuje da se prepoznaje sukob koji postoji između različitih LGBT organizacija. Ostaje pitanje u kojoj meri se on vidi kao razlika u mišljenjima o odgovarajućim pristupima i strategijama u ostvarivanju prava LGBT osoba, a koliko kao lične netrpeljivosti i animoziteti, gde nije uvek najjasnije u čemu su razlike.

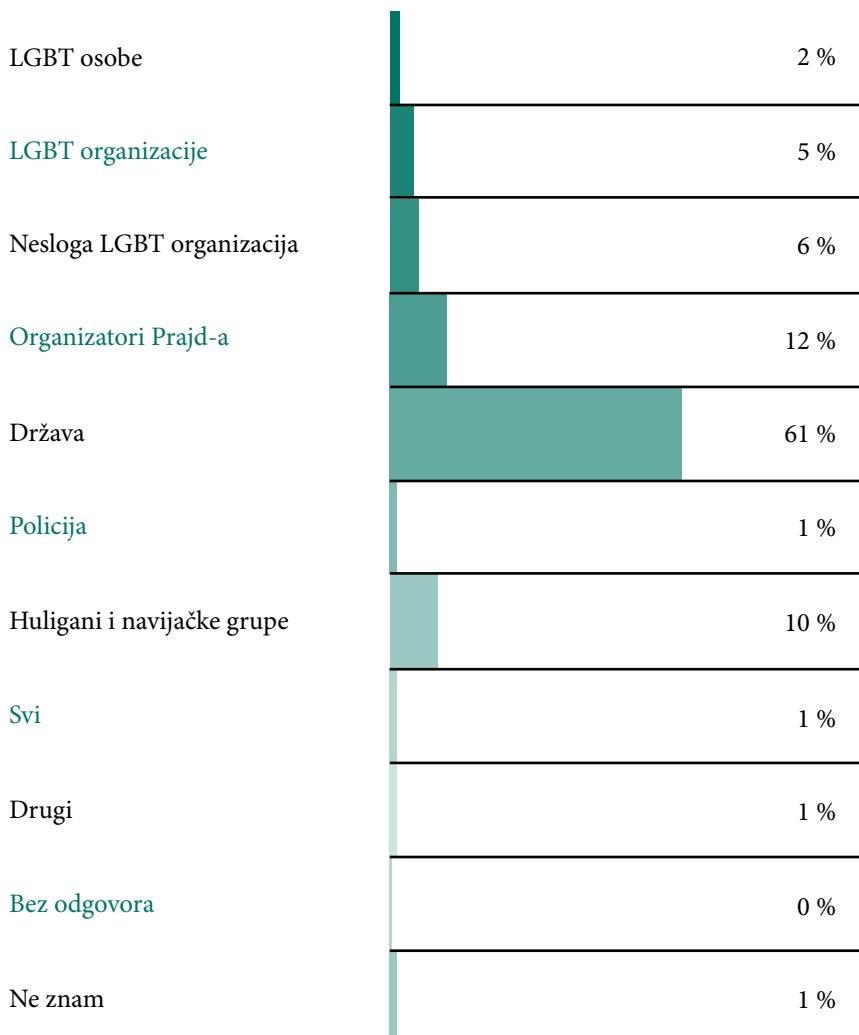
Svi ispitanici N=402

*Crni ispunjeni kvadratići i kružići prikazuju da su vrednost i njima značajno iznad, tj. ispod proseka. Koriste se crni ispunjeni kvadratići i kružići, odnosno njihov linijski crtež, za dva nivoa značajnosti: linijski crtež za odstupanja značajna na nivou 0.05, a crni ispunjeni krug i kvadrat za nivo značajnosti od 0.01.

Kod pitanja gde se od ispitanih tražilo da odrede ko je **NAJODGOVORNIJI** za dosadašnje neodržane Parade ponosa, **10** skoro dve trećine kao najodgovorniju izdvaja državu (61%). Slede u mnogo manjim procentima: „organizatori Prajda“ (12%), „huligani i navijačke grupe“ (10%), „nesloga LGBT organizacija“ (6%), „LGBT organizacije“ (5%), „LGBT osobe“ (2%) i „policija“ (1%).

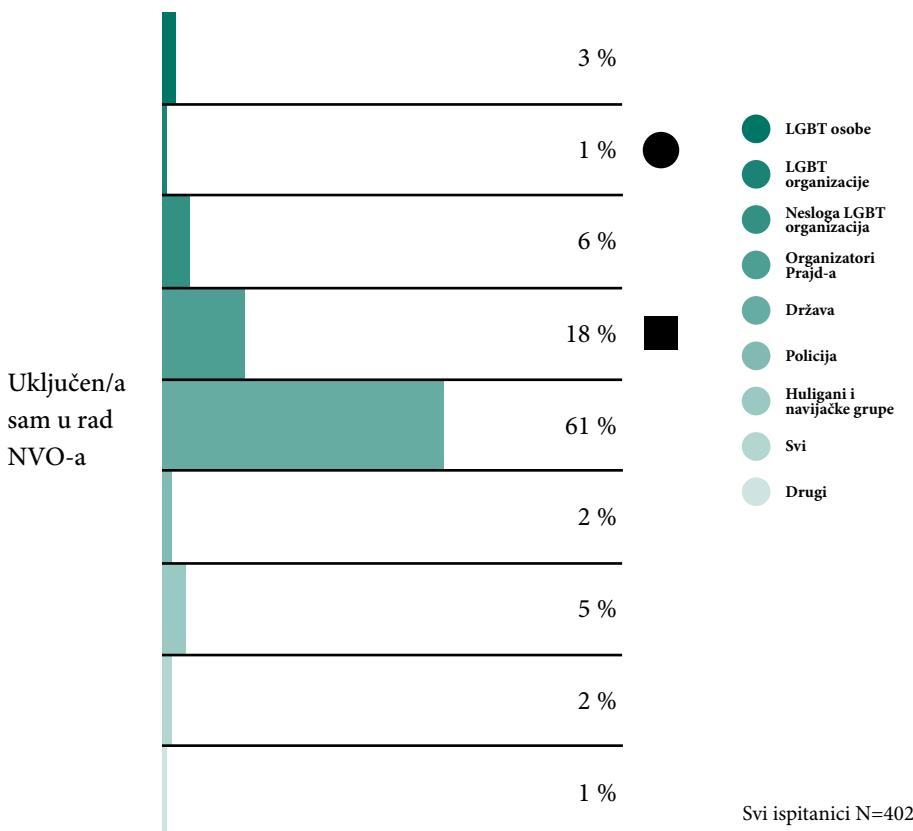
10 Ostavljena je mogućnost da se ispitanici/e opredеле za više odgovora.

PO VAŠEM MIŠLJENJU, KO JE NAJODGOVORNIJI ZA DOSADAŠNJE
NEODRŽANE PARADE PONOSA U SRBIJI POSLEDNJIH GODINA?

I ovde se kao značajna varijabla izdvaja uključenost u civilno društvo. Obe grupe ispitanika/ca, u skoro podjednakom procentu, smatraju državu naj-odgovornijom za neodržane Parade ponosa (aktivisti/kinje 61%; neaktivisti/kinje 60%). Međutim, kod narednih odgovora redosled je nešto drugačiji. Aktivisti/kinje navode, osim države, odgovore: „organizatori Prajda“ (18%), „nesloga LGBT organizacija“ (6%), „huligani i navijačke grupe“ (5%). Oni/e koji/e nisu aktivni/e unutar civilnog društva (osim države) kao najodgovornije vide huligane i navijačke grupe (13%); u jednakom procentu: organizatore Prajda (8%), LGBT organizacije (8%) i neslogu LGBT organizacija (5%).

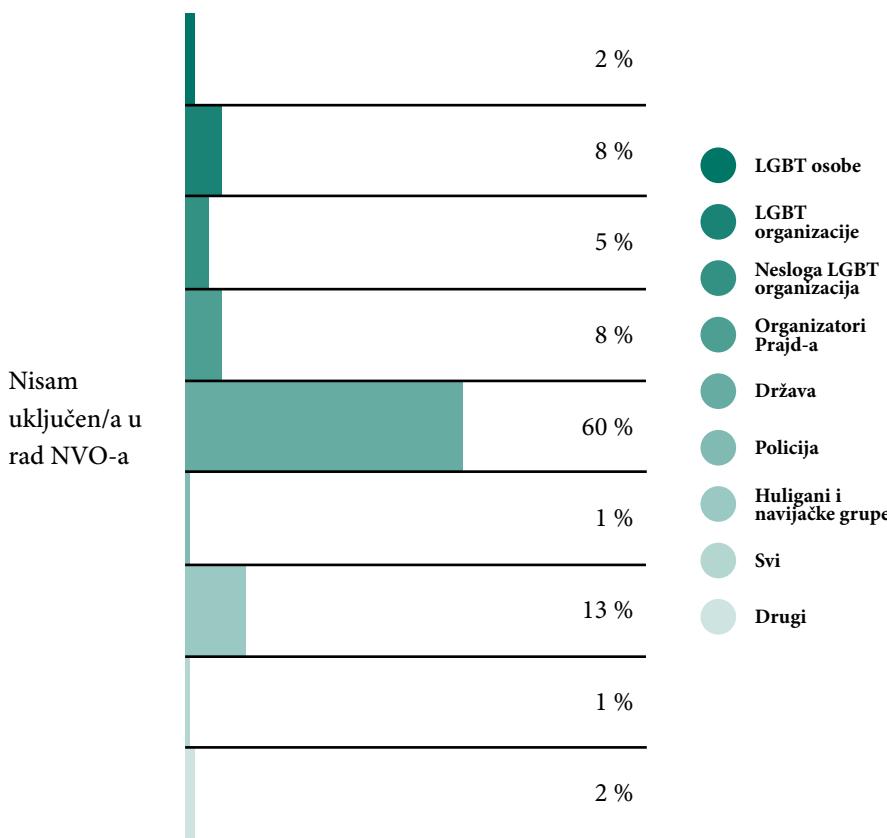
AKTIVNOST U NVO

*Crni ispunjeni kvadratići i kružići prikazuju da su vrednost i njima značajno iznad, tj. ispod proseka. Koriste se crni ispunjeni kvadratići i kružići, odnosno njihov linijski crtež, za dva nivoa značajnosti: linijski crtež za odstupanja značajna na nivou 0.05, a crni ispunjeni krug i kvadrat za nivo značajnosti od 0.01.

Skoro dva i po puta više aktivista/kinja najodgovornijim smatraju organizatore Prajda (njih 18% u odnosu na 8% neaktivista/kinja). Samo 1% aktivnih u civilnom društvu najodgovornijim smatra LGBT organizacije u odnosu na 8% neaktivista/kinja. U skoro jednakom procentu obe grupe navode neslogu LGBT organizacija. To navodi 6% aktivista/kinja i 5% neaktivista/kinja.

AKTIVNOST U NVO

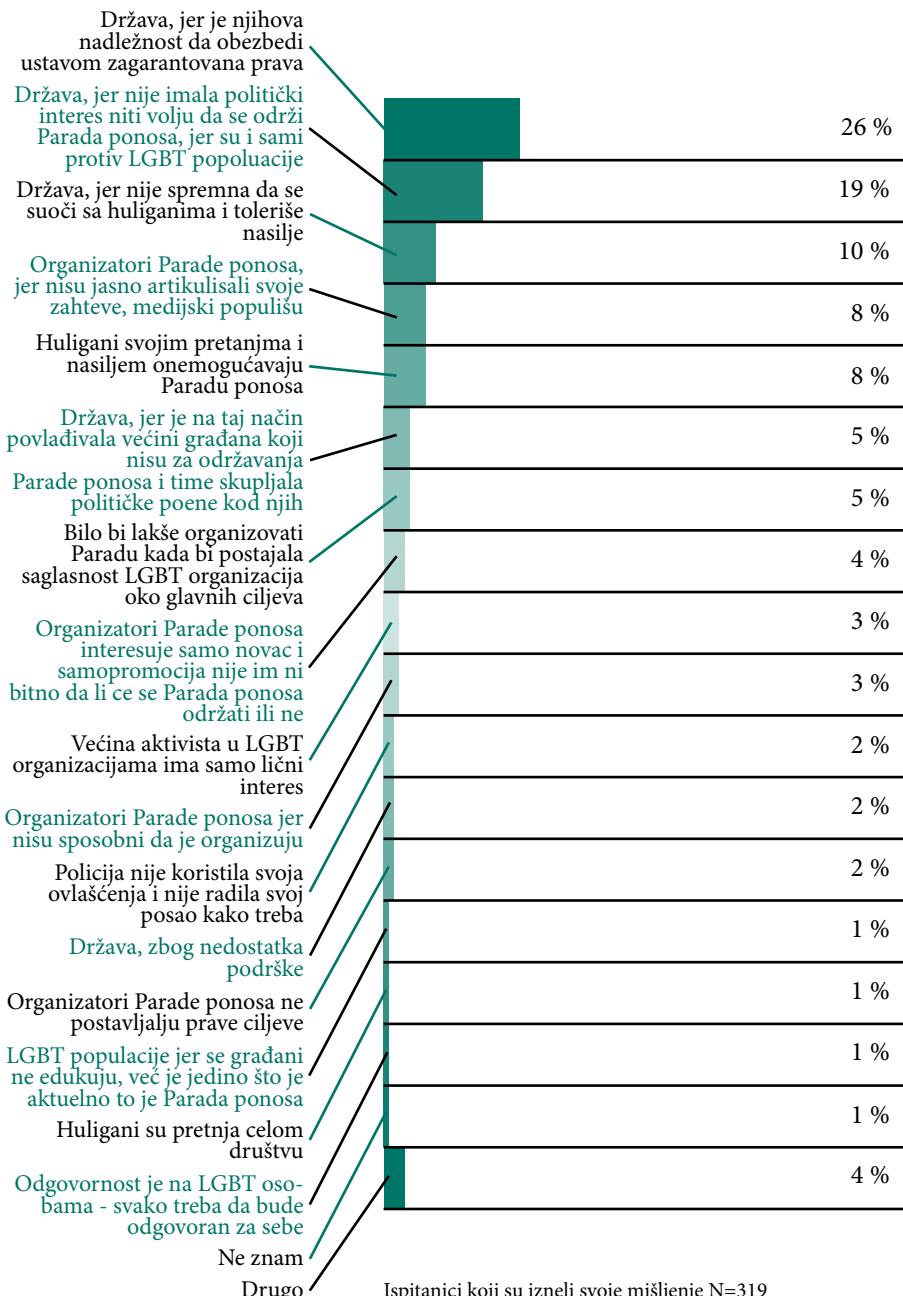
Svi ispitanici N=402

U obrazloženjima zašto tako misle ispitanici/e navode da je država (odnosno predstavnici/ce države) najodgovornija, jer je „njena nadležnost da obezbedi Ustavom zagarantovana prava“ (26%), „država (predstavnici/ce države), jer nije imala politički interes niti volju da se održi Parada ponosa, jer su i sami protiv LGBT populacije“ (19%), „država, jer nije spremna da se suoči sa huliganima i toleriše nasilje“ (10%). Sledi u istom procentu „organizatori Prajda, jer nisu jasno artikulisali svoje zahteve i medijski ih popularisali“ (8%) i „huligani, jer svojim pretnjama i nasiljem onemogućavaju Paradu ponosa“ (8%) i u jednakom procentu „država, jer je na taj način povlađivala većini građana/ki koji nisu za održavanje Parade ponosa i time skupljala političke poene,“ (5%) kao i da bi bilo lakše „organizovati Paradu ponosa kada bi postojala saglasnost LGBT organizacija oko glavnih ciljeva“ (5%).

Obrazloženja prethodnog odgovora mogu se uslovno podeliti u tri kategorije:

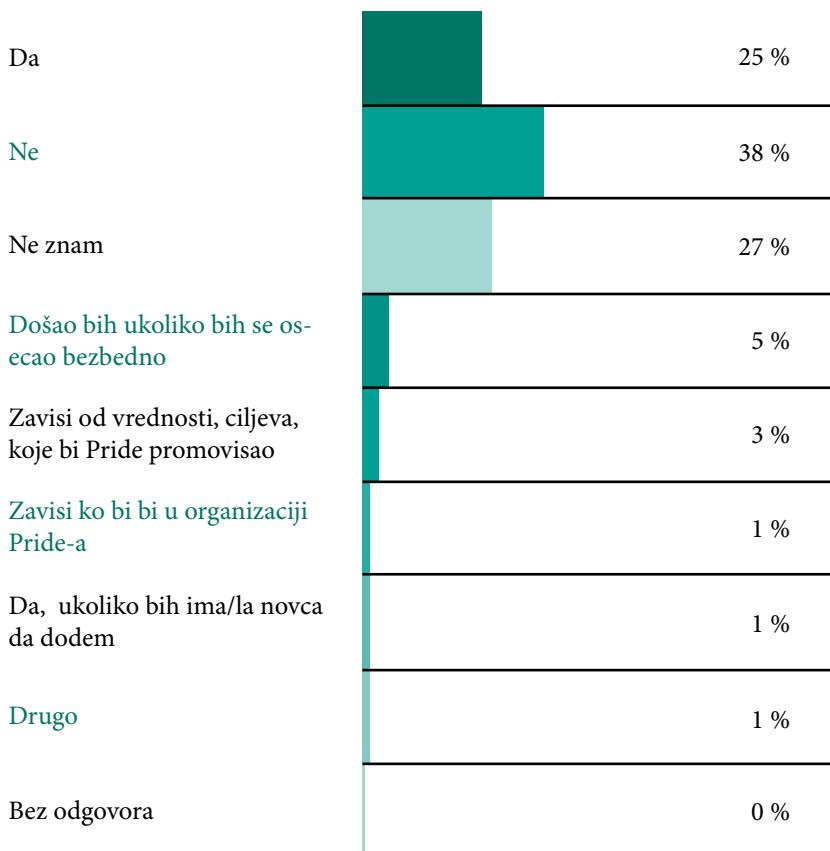
- Ona koja se tiču najveće odgovornosti države i koja su dominantna. Njih karakteriše izraženo nepoverenje u državu i institucije, odnosno u volju da se LGBT zaista zaštite i/ili da se unapređuje njihov položaj. Taj nedostatak volje se vidi, između ostalog, u nespremnosti da se obračuna sa huliganima i navijačkim grupama i obezbedi sprovođenje Ustava i postojećih zakona (recimo, odgovarajućim delovanjem policije), kao i kroz podilaženje i dalje većinski homofobičnom društvu zarad političkih poena.
- Obrazloženja koja se tiču organizatora Prajda, a koja kao nedostatke, navode: s jedne stane – nejasnu artikulaciju zahteva Parade ponosa i neodgovarajuće ciljeve i strategije prema medijima i široj javnosti, a s druge – sumnju u sposobnost i motive organizatora.
- LGBT organizacije, zbog njihovog odsustva saglasnosti o tome šta bi trebalo da budu glavni ciljevi Prajda. I ovde se pojavljuje sumnja generalno u motive onih koji/e su aktivni/e u tim organizacijama.

MOLIMO VAS DA OBJASNITE ZAŠTO TAKO MISLITE.

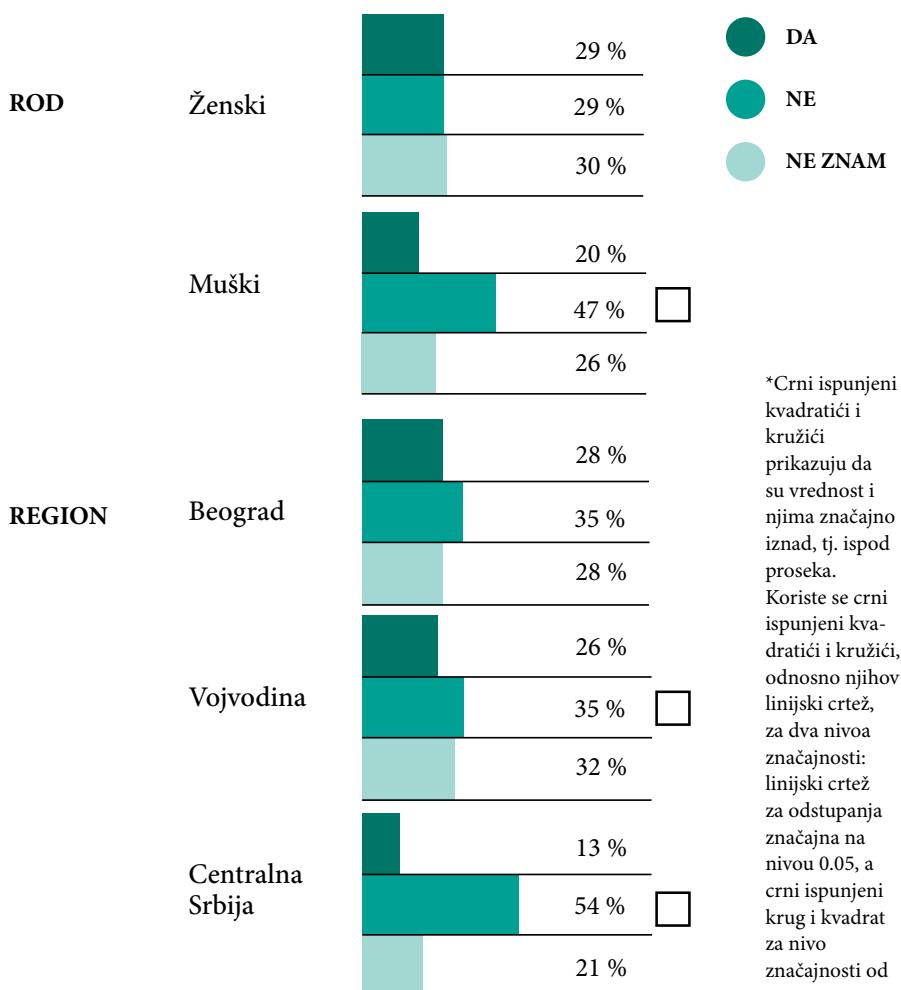

Na pitanje „**Da li biste došli na sledeću Paradu ponosa koja bude organizovana?**“ 25% ispitanih odgovara potvrđno, 38% njih ne bi, a 27% ne zna da li bi došlo. Visok procenat neodlučnih, odnosno onih koji/e odgovaraju da ne znaju da li bi došli/e, nije neočekivan kada se ima u vidu da on umnogome zavisi od toga u kojim okolnostima će se odvijati Prajd (koliko će biti bezbedno, da li će postojati podrška institucija i javnih ličnosti, da li će država odgovarajuće reagovati na pretnje nasiljem...). Takođe, može se pretpostaviti da je u momentu sprovođenja ovog istraživanja (kada je održavanje Prajda još bilo relativno daleko), teško bilo proceniti i kako će on izgledati i kakve će okolnosti biti, što je uticalo i da značajan deo ispitanih ostane neodlučan po pitanju odlaska.

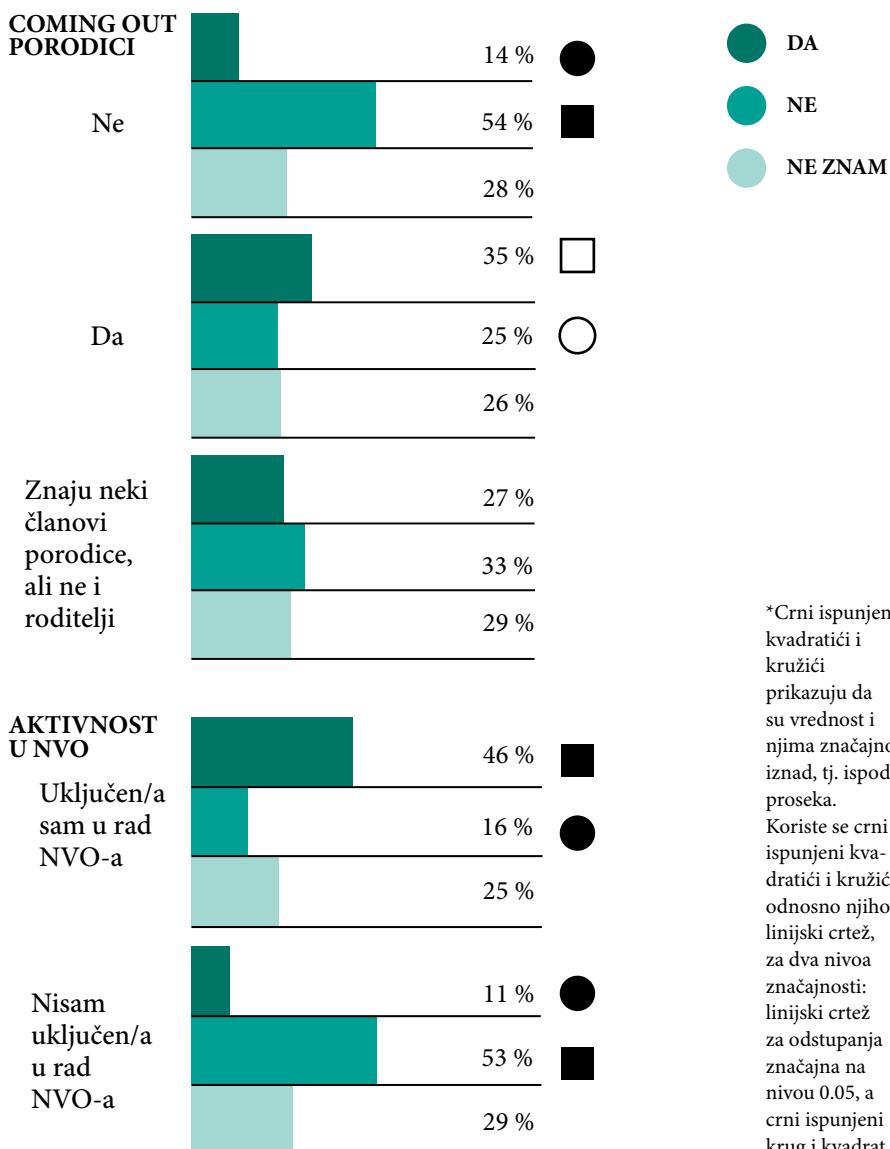
DA LI BISTE DOŠLI NA SLEDEĆU PARADU PONOSA KOJA BUDE ORGANIZOVANA?

U odgovorima postoje značajne razlike u odnosu na pol ispitanika/ce, uključenost u civilno društvo, region u kome ispitanik/ca živi i *coming out* porodici (da li članovi/ce porodice znaju da ispitanik/ca LGBT osoba). Među onima koji ne bi došli značajno je viši procenat muškaraca (47% muškaraca u odnosu na 29% žena), onih koji/e žive u Centralnoj Srbiji (54% onih iz Centralne Srbije u odnosu na 35% iz Beograda i 35% iz Vojvodine), oni/e čije porodice ne znaju da su LGBT osobe (54% njih u odnosu 25% onih kod kojih celokupna porodica znaju da su LGBT i 33% onih kod kojih neki članovi/ce porodice to znaju, ali ne i roditelji).

Kao značajno, javlja se i uključenost u aktivnosti civilnog društva. Na Paradu ponosa došlo bi 46% aktivista/kinja i više od četverostruko manje onih koji/e nisu uključeni/e u aktivnosti civilnog društva (11%), a ne bi došlo tek 16% aktivista/kinja i 53% neaktivista/kinja.

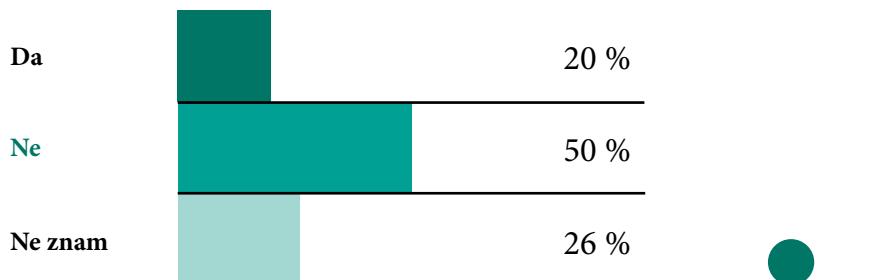
*Crni ispunjeni kvadratići i kružići prikazuju da su vrednost i njima značajno iznad, tj. ispod proseka. Koriste se crni ispunjeni kvadratići i kružići, odnosno njihov linijski crtež, za dva nivoa značajnosti: linijski crtež za odstupanja značajna na nivou 0.05, a crni ispunjeni krug i kvadrat za nivo značajnosti od 0.01.

Na pitanje „**Da li biste se uključili u organizovanje Parade ponosa?**“ 20% ispitanika/ca odgovara potvrđno, 50% negativno, a 26% ne zna. Postoje značajne razlike u odnosu na uključenost ispitanika/ce u aktivnosti civilnog društva. Značajno više ispitanih koji/e su aktivni u civilnom društvu bi se uključilo u organizovanje Parade ponosa u odnosu na neaktiviste/kinje (30% aktivista/kinja u odnosu na 13% onih koji/e nisu aktivni/e na ovaj način). Da se ne bi uključilo u organizovanje Parade ponosa, navodi 31% aktivista/kinja i dvostruko više onih koji/e nisu ukljičeni/e u aktivnosti civilnog društva (62%), dok se 31% aktivnih u civilnom društvu i 23% neaktivista/kinja ne zna.

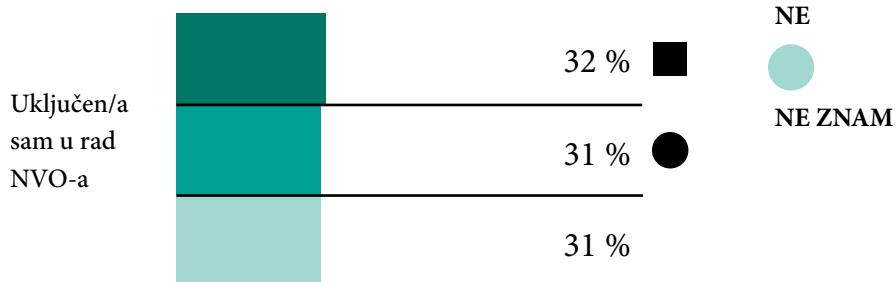
Kada to uporedimo sa zainteresovanošću ispitanika/ca za LGBT aktivizam (gde je 73% posto onih koji/e su aktivni/e u civilnom društvu i 57% onih koji/e nisu aktivni na ovaj način odgovorilo potvrđno na pitanje da li bi se uključilo u rad neke od organizacija civilnog društva koja se bavi LGBT pravima), ovo može da deluje zbumujuće. Čini se da moguće objašnjenje za ovakvu raspodelu treba tražiti: s jedne strane – u tome što učestvovanje u organizaciji Prajda može da znači veću vidljivost i izloženost u javnosti (što može se prepostaviti, povećava strah i osećanje nebezbednosti), s druge – u tome što se može prepostaviti da nejasna artikulacija ciljeva Prajda kod značajnog broja ispitanika/ca izaziva dilemu da li bi se uopšte uključili/e (odnosno opredeljuju se za odgovor „ne znam“).

Kod onih koji odgovaraju da se ne bi uključili/e u organizovanje Parade ponosa ostaje pitanje u kojoj meri je to povezano sa konfuzijom oko ciljeva, a u kojoj meri smatraju da Parada ponosa nije odgovarajući način za poboljšanje položaja LGBT osoba.

DA LI BISTE SE UKLJUČILI U ORGANIZOVANJE PARADE PONOSA?

AKTIVNOST U NVO

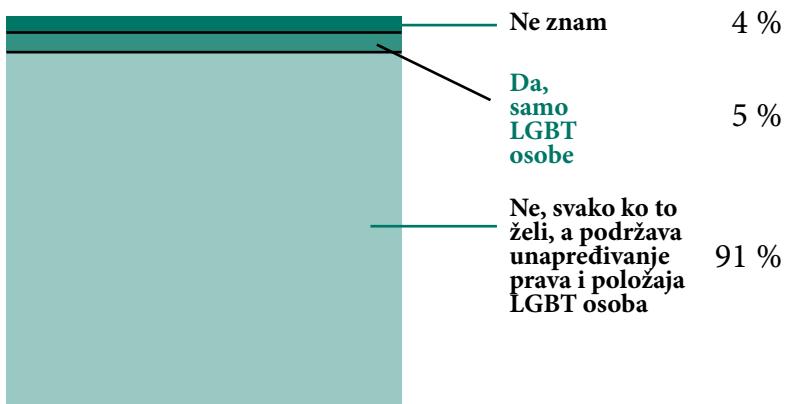

Svi ispitanici N=402

*Crni ispunjeni kvadratići i kružići prikazuju da su vrednost i njima značajno iznad, tj. ispod proseka. Koriste se crni ispunjeni kvadratići i kružići, odnosno njihov linijski crtež, za dva nivoa značajnosti: linijski crtež za odstupanja značajna na nivou 0.05, a crni ispunjeni krug i kvadrat za nivo značajnosti od 0.01.

Na pitanje „Da li mislite da bi samo LGBT OSOBE trebalo da učestvuju u organizovanju Parade ponosa?“ 91% ispitanika/ca navodi da bi u njenom organizovanju trebalo da učestvuje „svako ko to želi, a podržava unapređivanje prava i položaja LGBT osoba“, samo 5% smatra da bi to trebalo da budu samo LGBT osobe, dok 4% ne zna.

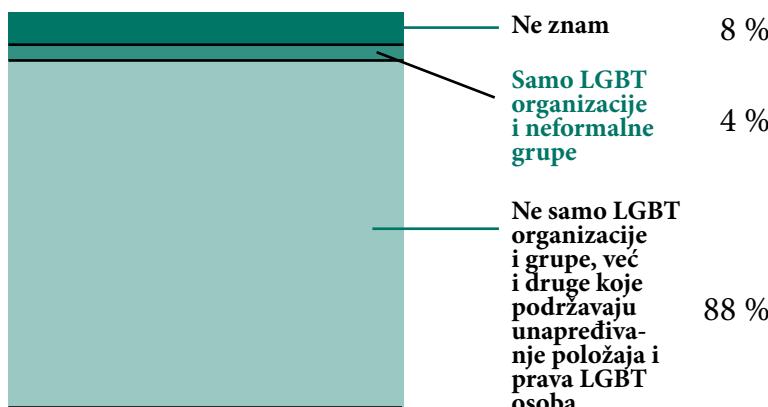
DA LI MISLITE DA BI SAMO LGBT OSOBE TREBALO DA UČESTVUJU U ORGANIZOVANJU PARADE PONOSA?

Svi ispitanici N=402

Kada su u pitanju organizacije i neformalne grupe, 88% ispitanih smatra da bi u organizovanju Parade ponosa trebalo da učestvuju ne samo LGBT organizacije i grupe, već i druge koje podržavaju unapređivanje položaja i prava LGBT osoba. Njih 4% misli da bi to trebalo da budu samo LGBT organizacije i grupe, a 8% ispitanih opredeljuje se za odgovor „ne znam“.

KOJE OD ORGANIZACIJA I NEFORMALNIH GRUPA BI PO VAMA, TREBALO DA UČESTVUJE U ORGANIZOVANJU PARADE PONOSA?

Svi ispitanici N=402

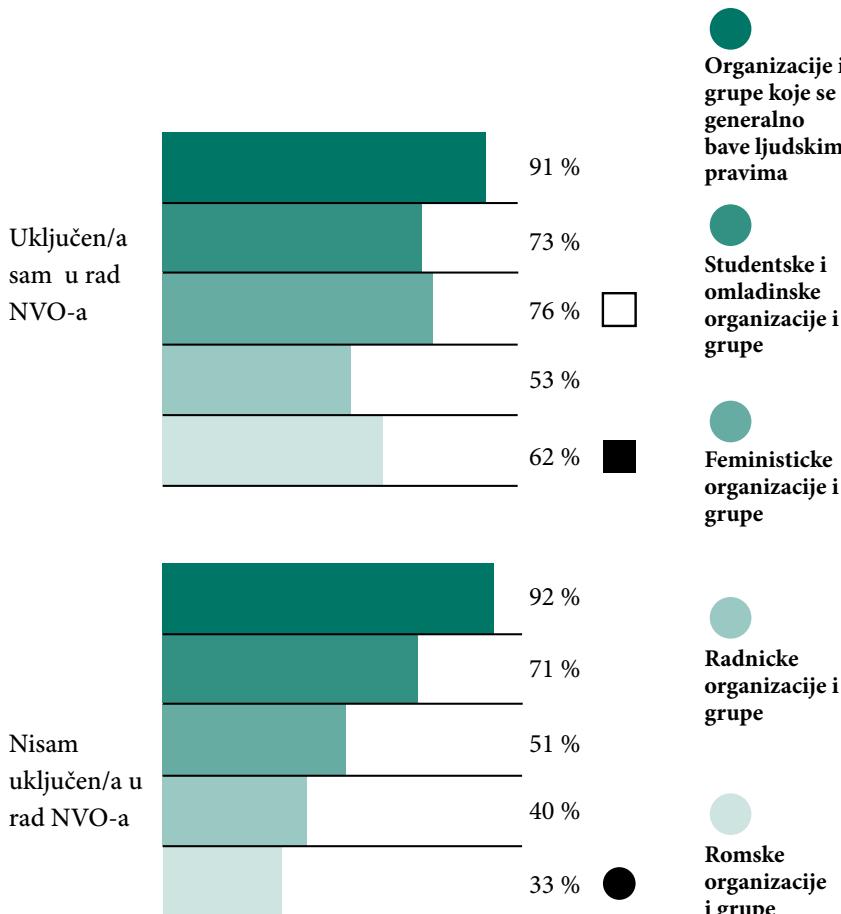
Najveći procenat ispitanika/ca (92%) smatra da bi to trebalo da budu „organizacije i grupe koje se generalno bave ljudskim pravima“. To misli 91% aktivista/kinja i 92% onih koji/e nisu aktivni/e u civilnom društvu. Sledi „studentske i omladinske organizacije i grupe“, koje navodi 72% ispitanih (73% aktivista/kinja i 71% ne-aktivista/kinja). 61% ispitanika/ca navodi feminističke organizacije i grupe (76% onih koji/e su aktivni/e u civilnom društvu i 51% onih koji/e nisu), a 45% radničke organizacije (53% aktivista/kinja i 40% neaktivista/kinja). Da bi romske organizacije i grupe trebalo da se uključe u organizovanje Parade ponosa misli 45% ispitanih (62% aktivista/kinja i 33% onih koji/e nisu aktivni/e u civilnom društvu).

Aktivisti/kinje u značajno većem broju odnosu na ostale izdvajaju značaj uključivanje romskih organizacija i gupa u organizovanje Prajda, dok oni koji/e nisu uključeni/e u aktivnosti civilnog društva u znatno manjoj meri od proseka vide uključivanje romskih organizacija kao značajno. Takođe, aktivisti/kinje nešto više od ostalih kao značajno vide uključivanje feminističkih organizacija u organizovanje Parade ponosa.

AKO SMATRATE DA BI I DRUGE ORGANIZACIJE I GRUPE TREBALO DA SE UKLJUČE U ORGANIZOVANJE PARADE PONOSA, KOJE BI TO ORGANIZACIJE BILE?

AKTIVNOST U NVO

Ispitanici koji smatraju da bi i druge organizacije trebalo da se uključe u organizovanje Parade ponosa
N=355

*Crni ispunjeni kvadratići i kružići prikazuju da su vrednost i njima značajno iznad, tj. ispod proseka. Koriste se crni ispunjeni kvadratići i kružići, odnosno njihov linički crtež, za dva nivoa značajnosti: linički crtež za odstupanja značajna na nivou 0.05, a crni ispunjeni krug i kvadrat za nivo značajnosti od 0.01.

Obrazloženja stava o potrebi za uključivanjem i drugih organizacija i grupa, ¹¹ a ne samo LGBT organizacije i grupa , mogu se uslovno podeliti u dve kategorije:

- Potreba za strateškim partnerstvima u ostvarivanju prava LGBT osoba i unapređivanje njihovih prava: „Samo udruženim delovanjem sa drugim grupama mogu ostvariti veća prava za pripadnike/ce LGBT populacije, ali i za druge marginalizovane grupe“ (36%), „Treba da se priključi svako i svaka organizacija, bez obzira na seksualnu orijentaciju i na to da li je to LGBT organizacija, jer je svaka pomoći dobrodošla“ (11%), „Saradnjom sa drugim organizacijama može se više postići i u ostvarivanju LGBT prava“ (6%), „Važno je sarađivati sa omladinskim organizacijama kako bi razumeli problem LGBT populacije“ (5%)...;
- Perspektiva da je pitanje položaja LGBT osoba i ostvarivanje njihovih prava generalno povezano sa stepenom demokratije i poštovanja svih individua i grupa u društvu koje imaju manje moći i/ili se vide kao različite: „Ljudska prava su univerzalna i tiču se svih nas“ (23%), „Zato što su ciljevi suštinski isti – borba protiv diskriminacije...“ (5%), „Odnos prema LGBT je problem svih, a ne samo LGBT osobama“ (4%)...

¹¹ Na ovo pitanje nije bilo ponuđenih odgovora, već se tražilo da ih ispitanici/ce sami/e formulišu.

ZAŠTO TAKO MISLITE?

Samo udruženim delovanjem sa ostalim organizacijama se mogu postići LGBT prava, i veća prava za sve druge marginalizovane grupe

Ljudska prava su univerzalna i tiču se svih

Treba da se priključi svako i svaka organizacija koja to želi bez obzira na seksualnu orijentaciju, svaka pomoći je dobro došla

Saradjnjom sa drugim organizacijama može se više postići u ostvarivanju LGBT prava

Važno je sarađivati sa omladinskim organizacijama kako bi razumeli probleme LGBT populacije

Zato što su ciljevi suštinski isti - borba protiv diskriminacije...

LGBT problem je problem svih, a ne samo problem LGBT osoba

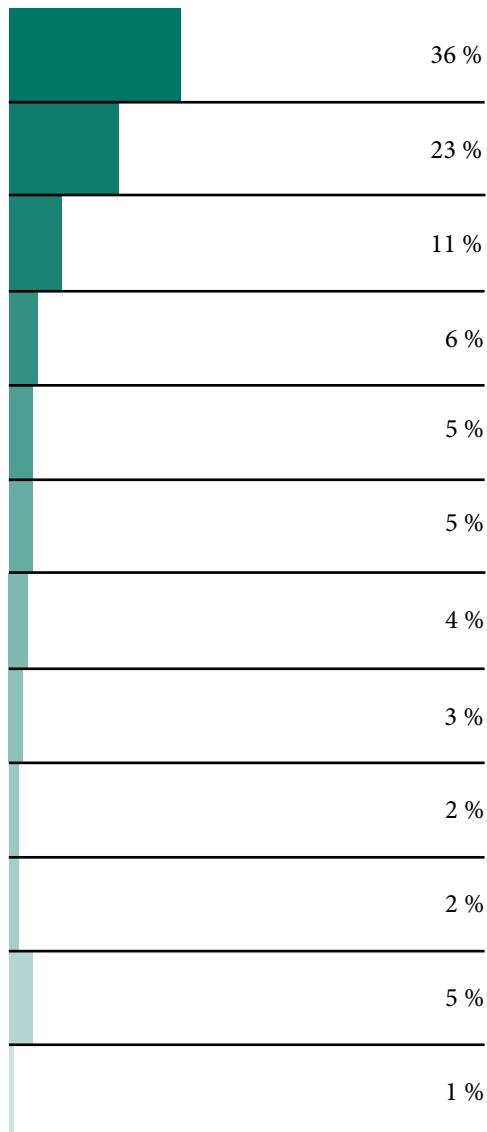
Zato što se povećava broj ljudi i obuhvatnost problema

U svakoj od navedenih organizacija postoji bar jedna LGBT osoba

Zato što razumeju problem LGBT populacije

Drugo

Ne znam

Ispitanici koji smatraju da bi i druge organizacije i grupe trebalo da se uključe u organizovanje Parade ponosa N=263

REZIME I ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Ono što obeležava odnos LGBT osoba prema Paradi ponosa/Prajdu u Srbiji, kao jednoj od strategija poboljšanja položaja LGBT osoba, jeste ambivalencija i konfuzija. One se protežu i na to šta i kako raditi, ono što je urađeno i ono što tek treba uraditi. To pokazuje visok procenat onih koji su na značajan broj pitanja odgovarali sa „nemam mišljenje“, „niti se slažem, niti se ne slažem“, „ne znam“. Kod nekih pitanja taj procenat je išao iznad 40%, a u retkim slučajevima je padaо ispod petine.

Ono oko čega nema nedoumica je da nasilje (i strah od njega) i duboko osećanje elementarne nebezbednosti i dalje dominantno obeležavaju egzistenciju LGBT osoba u Srbiji. To se moglo zaključiti iz toga što ogromni deo ispitanih (sa vrlo malo neodlučnih), navodi njegovo smanjivanje kao ono što bi trebalo da bude među primarnim ciljevima LGBT organizacija.

Oko toga šta bi trebalo da budu ciljevi LGBT organizacija najveći broj ispitanih navodi zaštitu od nasilja (97%), borbu za ekomska i socijalna prava LGBT osoba i zaštitu od diskriminacije na radnom mestu (96%) i SOS telefone i psihološku pomoć LGBT osobama (94%). Visok procenat onih koji/e navode zaštitu od nasilja kao najvažniji cilj, kao i onih koji navode SOS telefone i psihološku pomoć LGBT osobama ukazuje na to da je elementarna bezbednost i dalje goruće pitanje za najveći deo LGBT osoba u Srbiji. Nije neočekivano da odmah zatim sledi borba za ekomska i socijalna prava kada se ima u vidu da, zbog izražene homofobije u društvu u Srbiji, seksualna orijentacija predstavlja još jedan od otežavajućih faktora u konkurenciji za sve malobrojnija radna mesta.

Imajući u vidu da se nasilje nad LGBT osobama i elementarna bezbednost i dalje identifikuju kao gorući problemi, deluje iznenađujuće da se „pravo da budemo tretirani kao članovi/ce porodice (donose odluke o partneru) u slučaju bolesti ili smrti“ i „pravo na usvajanje dece“ izdvajaju u visokim procentima kao najznačajnija prava u ovom momentu za LGBT osobe. Kao prava čije ostvarivanje je najznačajnije u ovom momentu, 72% ispitanih izdvaja „pravo da budemo tretirani kao članovi/ce porodice (donose odluke o partneru) u slučaju bolesti ili smrti“. Polovina (50%) navodi „pravo na

socijalno osiguranje preko partnera/ke“, a slede „pravo na usvajanje dece“ (44%), „pravo na registrovanu partnersku vezu, ali ne brak“ (43%) i „pravo na nasleđivanje imovine“ (37%). Petina (20%) navodi „pravo na penziju preko partnera/ke“, a 15% ispitanih „pravo na sudske postupak o podeli imovine u slučaju prestanka zajedničkog života“. Tek 4% među najznačajnija tri prava u ovom momentu navodi „pravo na brak“. Ovo tim više iznenađuje ako znamo da se do njihovog ostvarivanja i u drugim zemljama, gde ona danas postoje, dolazilo nakon duge borbe i uz mnogo otpora. Ono što ostaje kao pitanje je u kojoj meri ova prava ovde zapravo funkcionišu simbolički, odnosno pojavljuju se kao simbol svih ostalih „prihvaćenosti“.

U odnosu prema LGBT organizacijama postoji ambivalencija. S jedne strane, one igraju važnu ulogu u osnaživanju, edukaciji i informisanju LGBT osoba i za značajan broj LGBT osoba predstavljaju neku vrstu prostora sigurnosti i prihvaćenosti. S druge strane, često se vide kao nesložne, netransparentne i nedovoljno otvorene za uključivanje LGBT osoba, nedovoljno vidljive i medijski prisutne (osim u periodu organizacije Prajda). Takođe, potrebno je prilagođavanje njihovog pristupa široj javnosti, njihova bolja koordinacija i širenje aktivnosti na unutrašnjost Srbije.

Ovo upadljivo obeležava i odnos prema održavanju Parade ponosa. Njeno održavanje se pojavljuje kao pitanje koje izaziva kontroverze i mnogo nedoumica. Za njeno održavanje je 29% ispitanih, 38% načelno podržava njeno održavanje, ali ne u postojećem obliku, 26% onih koji su odgovarali/e je protiv održavanja Parade ponosa, dok 7% ispitanih odgovara da ne zna.

Kao varijable značajne za odnos prema Paradi ponosa javljaju se uključenost u civilno društvo, mesto življenja (region) i *coming out* porodici. Ispitanici/ce koji/e žive u Centralnoj Srbiji, oni/e čije porodice ne znaju da su LGBT i osobe, koje nisu aktivne u civilnom društvu u značajno većoj meri nisu za održavanje Parade ponosa. To nije nelogično s obzirom na to da se može pretpostaviti da je pritisak na LGBT osobe izraženiji u manjim sredinama, te je i njihova izloženost veća, pa se i sama vidljivost doživljjava kao nešto što će ih dodatno ugroziti (makar i kroz povećanje straha i osećanja nebezbednosti), posebno ako se ima u vidu da je do sada svako najavljivanje Prajda uticalo na porast tenzija u društvu, a može se pretpostaviti i na osećanje nebezbed-

nosti i straha. Takođe, moguće je prepostaviti da je *coming out* porodici neka vrsta „praga spremnosti na vidljivost“ zbog toga što je strah od odbacivanja i gubljenja podrške, u najvećem broju slučajeva, tu i najizraženiji. U periodu neposredno uoči Prajda, uz značajno povećanja medijskih napisa i žučnih diskusija koje ga prate, vidljivost „postojanja LGBT osoba“ je mnogo izraženija, pa se može prepostaviti da i to zaoštvara nelagodnost i povećava strah (posebno kod onih čije porodice ne znaju za to ili postoji prečutna saglasnost da se o tome ne govori).

Upadljiva je razlika između aktivista/kinja i onih koji/e nisu aktivni/e u odnosu prema održavanju Prajda u Srbiji. Aktivisti/kinje su i u značajno većoj meri za održavanje Prajda i u značajno manjoj meri protiv njegovog održavanja. Može se prepostaviti da LGBT organizacije i grupe (za mnoge od LGBT osoba) funkcionišu i kao prostor osnaživanja za prevazilaženje straha od suočavanja sa okolinom i širim društvom i delovanje u javnom prostoru.

U obrazloženjima svog stava prema prema održavanju Parade ponosa ispitanici/ce daju širok raspon odgovora od kojih se nijedan ne pojavljuje u procentu iznad od 10%. Odgovori koji se pojavljuju i u jednakom procentu su „Parada ponosa povećava vidljivost LGBT osoba“ (10%) i „Parada ponosa je način da se ostvare LGBT prava“ 10%. U istim procentima se pojavljuju i odgovori koji slede: „Treba raditi nešto preko cele godine: radionice, filmovi, festivali...“ (9%) i „Povećava netrpeljivost prema LGBT osobama“ (9%).

Kada se pogleda raspodela odgovora, u odnosu na to da li je ispitanik/ca za ili protiv održavanja Parade ponosa u Srbiji, kod onih koji/e bez ografe podržavaju njen održavanje najčešće obrazloženje je da ona „povećava vidljivost LGBT populacije“ (38%), zatim da ona „predstavlja način da se ostvare LGBT prava“ (33%) i da je to „ustavno zagarantovano pravo kojim se pokazuje stepen demokratije u jednom društvu“ (27%). 2% ispitanih navodi da „treba raditi nešto preko cele godine: radionice, filmovi, festivali...“. Ono što ostaje kao pitanje je u kojoj meri zaista postoji razumevanje o tome u čemu je značaj vidljivosti za poboljšanje položaja LGBT osoba i da li je to nešto na čemu treba dodatno raditi.

Oni koji podržavaju održavanje Parade ponosa, ali smatraju da njen oblik treba da bude drugačiji, u većini (20%) navode da „treba raditi nešto preko cele godine: radionice, filmovi, festivali...“, dok 13% navodi da se na taj način

podije svest građana/ki i LGBT populacije.

Razlog koji se najčešće navodi za protivljenje održavanju Parade ponosa je da ona „povećava netrpeljivost prema LGBT osobama“. To navodi 26% ispitanih. Taj razlog najčešće navode oni/e koji ne uspevaju da zauzmu stav prema održavanju Parade ponosa – 19%. Ovo nas, na posredan način, vraća na pitanje elementarne bezbednosti i osećanje ugroženosti i straha, koji dominantno obeležavaju egzistenciju LGBT osoba u Srbiji.

Kao ono što bi trebalo da budu najvažniji zahtevi Parade ponosa ispitanici/ce su izdvojili/e: „zaštita LGBT osoba od svih oblika nasilja“ (26%), jednaka prava, odnosno prava koja imaju osobe heteroseksualne orijentacije (24%) i „zaštita od svih oblika diskriminacije“ (16%).

Zaštitu od nasilja kao najvažniji zahtev izdvojili/e su svi/e, bez obzira na svoj odnos prema održavanju Parade ponosa. To je navelo 30% onih koji/e su za održavanje Prajda bez ikakvih ograda, 29% onih koji/e su za njegovo održavanje ali ne u dosadašnjem obliku, 13% onih koji se protive održavanju Prajda i 28% koji/e ne mogu da formiraju stav o održavanju Parade ponosa. Po važnosti sledi zahtev za jednakim pravima sa heteroseksualnim osobama za koji se predeljuje 20% ispitanih koji/e su za održavanje Prajde bez ograda, 39% onih koji su za njegovo održavanje, ali ne u obliku kakav je danas, 5% onih koji su protiv i 28% onih koji ne mogu da odgovore (odnosno na pitanje „Da li ste za održavanje Parade ponosa?“ odgovaraju sa „Ne znam“).

Kao treći najvažniji zahtev izdvaja se „zaštita od svih oblika diskriminacije“ za koji/e se opredeljuje 20% onih koji su bez ograda za Paradu ponosa, 18% onih koji su za njeno održavanje, ali ne u dosadašnjem obliku, 7% onih koji su protiv i 16% koji se opredeljuju za odgovor „ne znam“.

I ovde se pitanje nasilja i bezbednosti izdvaja kao ključno pitanje egzistencije LGBT osoba u Srbiji. Da je u pitanju elementarna bezbednost, može da ukazuje razdvajanje zaštite od diskriminacije (kao „suptilnijih“ i često manje uočljivih oblika nasilja kojima su LGBT izložene) od direktnog i vidljivog nasilja.

Da je pitanje bezbednosti jedno od ključnih pitanja, može se uočiti i u odnosu prema Paradi ponosa. Postoji izražena podeljenost oko toga kakvi su njeni efekti na položaj LGBT osoba – u skoro podjednakom procentu su ispitanici/e koji/e smatraju da ona više šteti nego što koristi (njih 36%) i oni/e

koji se s tim ne slažu (37%). Na Paradu ponosa bi otišlo „ukoliko bi za njeno održavanje postojala veća podrška javnih ličnosti i državnih institucija“ 42% ispitanih nasuprot 32% koji/e ne bi otišli/e bez obzira na tu podršku. S tim da „Parada ponosa doprinosi povećanju straha i mržnje prema LGBT osobama“ slaže se se 42% ispitanika/ca, a ne slaže 36%. Njih 47% smatra da je „Parada ponosa dobar način da se skrene pažnja na probleme LGBT osoba“, dok se 31% ispitanih s tim ne slaže. Sa izjavom „Otišao/la bih na Paradu ponosa ukoliko bih se osećao/la bezbedno“ slaže se 55% ispitanika/ca prema 26% njih koji se s njom ne slaže.

Uticak je da stav prema Paradi ponosa dominantno oblikuje pitanje bezbednosti, na šta posebno ukazuju izjave „Parada ponosa doprinosi povećanju straha i mržnje prema LGBT osobama“ i „Otišao/la bih na Paradu ponosa ukoliko bih se osećao/la bezbedno“. To nije neočekivano s obzirom na to da se može prepostaviti da su rast tensija i polarizacija u javnosti uoči svakog Prajda pojačavali osećanje straha i izloženosti kod LGBT osoba. S druge strane, to nas vraća na (u ovom momentu) ključnu ulogu države i njenu mogućnost da umnogome utiče na kontekst u kome će se Prajd odvijati i to kroz jasniju poruku javnosti i LGBT osobama i principijelan stav prema Paradi ponosa (ali i kroz odgovarajuće reakcije na pretnje i ugrožavanja koje je do sada svaka njena najava povlačila).

Procenat onih koji/e navode da bi otišli/e na Paradu ponosa, ako bi se osećali/e bezbedno, raste u odnosu na pol, coming out porodici i uključenost u aktivnosti civilnog društva. To navodi 69% žena i 44% muškaraca, 68% aktivista/kinja i 47% neaktivista/kinja. Od onih čije porodice (uključujući roditelje) znaju da su LGBT osobe 63% navodi da bi došlo na Prajd ukoliko bi se osećalo bezbedno, 45% onih čije porodice ne znaju da su LGBT i 61% ispitanih/ca kod kojih neki članovi/ce porodice (ali ne i roditelji) to znaju.

Kada je u pitanju odgovornost za dosadašnje neodržane Parade ponosa u Srbiji poslednjih godina, skoro dve trećine ispitanih najodgovornijom smatra državu (61%). Slede u mnogo manjim procentima: „organizatori Prajda“ (12%), „huligani i navijačke grupe“ (10%), „nesloga LGBT organizacija“ (6%), „LGBT organizacije“ (5%), „LGBT osobe“ (2%) i „policija“ (1%).

Kao značajna varijabla u adresiranju odgovornosti izdvaja se uključenost u

civilno društvo. I aktivisti/kinje i neaktivisti/kinje, u skoro podjednakom procentu, smatraju državu najodgovornijom za neodržane Parade ponosa (aktivisti/kinje 61%, neaktivisti/kinje 60%). Međutim, kod narednih odgovora redosled je nešto drugačiji. Aktivisti/kinje osim države, navode i: „organizatori Prajda“ (18%), „nesloga LGBT organizacija“ (6%), „huligani i navijačke grupe“ (5%). Oni/e koji/e nisu aktivni/e unutar civilnog društva (osim države) kao najodgovornije vide huligane i navijačke grupe (13%), u jednakom procentu - organizatore Prajda (8%), LGBT organizacije (8%) i neslogu LGBT organizacija (5%).

Skoro dva i po puta više aktivista/kinja najodgovornijim smatraju organizatore Prajda (njih 18% u odnosu na 8% neaktivista/kinja). Samo 1% aktivnih u civilnom društvu najodgovornijim smatra LGBT organizacije u odnosu na 8% neaktivista/kinja. U skoro jednakom procentu, obe grupe navode neslogu LGBT organizacija. To navodi 6% aktivista/kinja i 5% neaktivista/kinja.

Ova razlika u redosledu može da ukazuje da duboku polarizovanost konkretno u odnosu prema organizatorima prethodnih Parada ponosa, koja postoji između aktivista/kinja (posebno onih u LGBT organizacijama), koja se ovde manifestuje u još većoj meri nego prema samom Prajdu. S druge strane, odgovori onih koji/e nisu uključeni/e u aktivnosti civilnog društva (i konkretno LGBT organizacija) može da ukazuje da se prepoznae sukob koji postoji između različitih LGBT organizacija. Ostaje pitanje u kojoj meri se on vidi kao razlika u mišljenjima o odgovarajućim pristupima i strategijama u ostvarivanju prava LGBT osoba, a koliko kao lične netrpeljivosti i animoziteti, gde nije uvek najjasnije u čemu je razlika.

U obrazloženjima zašto tako misle, ispitanici/e navode da je država (odnosno predstavnici/ce države) najodgovornija, jer je „njena nadležnost da obezbedi Ustavom zagarantovana prava“ (26%), „država (predstavnici/ce države), jer nije imala politički interes niti volju da se održi Parada ponosa, jer su i sami protiv LGBT populacije“ (19%), „država, jer nije spremna da se suoči sa huliganim i toleriše nasilje“ (10%). Slede u istom procentu „organizatori Prajda, jer nisu jasno artikulisali svoje zahteve i medijski ih popularisali“ (8%) i „huligani, jer svojim pretnjama i nasiljem onemogućavaju Paradu ponosa“

(8%), i u jednakom procentu „država, jer je na taj način povlađivala većini građana/ki koji nisu za održavanje Parade ponosa i time skupljala političke poene“ (5%) i da bi bilo lakše „organizovati Paradu ponosa kada bi postojala saglasnost LGBT organizacija oko glavnih ciljeva“ (5%).

Obrazloženja se mogu se uslovno podeliti u tri kategorije:

- Ona koja se tiču najveće odgovornosti države i koja su dominantna. Njih karakteriše izraženo nepoverenje u državu i institucije, odnosno u volju da se LGBT populacija zaista zaštitи i/ili da se unapređuje njen položaj. Taj nedostatak volje se vidi, između ostalog, u nespremnosti da se država obraćuna sa huliganima i navijačkim grupama i obezbedi sprovođenje Ustava i postojećih zakona (recimo, odgovarajućim delovanjem policije), kao i kroz podilaženje i dalje većinski homofobičnom društvu zarad političkih poena.
- Obrazloženja koja se tiču organizatora Prajda, a koja kao nedostatke navode: s jedne stane – nejasnu artikulaciju zahteva Parade ponosa i neodgovarajuće ciljeve i strategije prema medijima i široj javnosti, a s druge – sumnju u sposobnost i motive organizatora.
- LGBT organizacije, zbog njihovog odsustva saglasnosti o tome šta bi trebalo da budu glavni ciljevi Prajda. I ovde se pojavljuje sumnja generalno u motive onih koji/e su aktivni/e u tim organizacijama.

Na pitanje „Da li biste došli na sledeću Paradu ponosa koja bude organizovana?“ 25% ispitanih odgovara potvrđno, 38% njih ne bi, a 27% ne zna da li bi došlo. Visok procenat neodlučnih, odnosno onih koji/e odgovaraju da ne znaju da li bi došli/e, nije neočekivan kada se ima u vidu da on da umnogome zavisi od toga u kojim okolnostima će se odvijati Prajd (koliko će biti bezbedno, da li će postojati podrška institucija i javnih ličnosti, da li će država odgovarajuće reagovati na pretnje nasiljem...). Takođe, može se prepostaviti da je u momentu sprovođenja ovog istraživanja (kada je održavanje Prajda još bilo relativno daleko), teško bilo proceniti i kako će on izgledati i kakve će

okolnosti biti, što je uticalo i da značajan deo ispitanih ostane neodlučan po pitanju odlaska.

U odgovorima postoje značajne razlike u odnosu na pol ispitanika/ce, uključenost u civilno društvo, region u kome ispitanik/ka živi i *coming out* porodici (da li članovi/ce porodice znaju da ispitanik/ka LGBT osoba). Među onima koji ne bi došli značajno je viši procenat muškaraca (47% muškaraca u odnosu na 29% žena), onih koji/e žive u Centralnoj Srbiji (54% onih iz Centralne Srbije u odnosu na 35% iz Beograda i 35% iz Vojvodine), oni/e čije porodice ne znaju da su LGBT osobe (54% njih u odnosu 25% onih kod kojih celokupna porodica znaju da su LGBT i 33% onih kod kojih neki članovi/ce porodice to znaju, ali ne i roditelji). Na Paradu ponosa došlo bi 46% aktivista/kinja i više od četvorostruko manje onih koji/e nisu uključeni/e u aktivnosti civilnog društva (11%), a ne bi došlo tek 16% aktivista/kinja i 53% neaktivista/kinja.

Na pitanje „Da li biste se uključili u organizovanje Parade ponosa?“ 20% ispitanika/ca odgovara potvrđno, 50% negativno, a 26% ne zna. Značajno više ispitanih koji/e su aktivni u civilnom društvu bi se uključilo u organizovanje Parade ponosa u odnosu na neaktiviste/kinje (30% aktivista/kinja u odnosu na 13% onih koji/e nisu aktivni/e na ovaj način). Da se ne bi uključilo u organizovanje Parade ponosa navodi 31% aktivista/kinja i dvostruko više onih koji/e nisu uključeni/e u aktivnosti civilnog društva (62%), dok se 31% aktivnih u civilnom društvu i 23% neaktivista/kinja ne zna.

Kada to uporedimo sa zainteresovanošću ispitanika/ca za LGBT aktivizam (gde je 73% posto onih koji/e su aktivni/e u civilnom društvu i 57% onih koji/e nisu aktivni na ovaj način, odgovorilo potvrđno na pitanje da li bi se uključilo u rad neke od organizacija civilnog društva koja se bavi LGBT pravima), ovo može da deluje zbumujuće. Čini se da moguće objašnjenje za ovakvu raspodelu treba tražiti u: s jedne strane – u tome što učestvovanje u organizaciji Prajda može da znači veću vidljivost i izloženost u javnosti (što može se prepostaviti, povećava strah i osećanje nebezbednosti), a s druge – može se prepostaviti da nejasna artikulacija ciljeva Prajda kod značajnog broja ispitanika/ca izaziva dilemu da li bi se uopšte uključili/e (odnosno opredeljuju se za odgovor „ne znam“). Kod onih koji odgovaraju da se ne bi

uključili/e u organizovanje Parade ponosa ostaje pitanje u kojoj meri je to povezano sa konfuzijom oko ciljeva, a u kojoj meri smatraju da Parada ponosa nije odgovarajući način za poboljšanje položaja LGBT osoba.

Dominantan procenat ispitanika/ca smatra da bi u organizovanju Parade ponosa trebalo da učestvuju i osobe koje nisu LGBT. To smatra 91% ispitanika/ca, samo 5% smatra da bi to trebalo da budu samo LGBT osobe. Takođe, ogroman broj smatra da bi u njemu trebalo da učestvuju i druge organizacije civilnog društva koje podržavaju unapređivanje položaja i prava LGBT osoba – 88%. Najveći procenat ispitanika/ca (92%) smatra da bi to trebalo da budu „organizacije i grupe koje se generalno bave ljudskim pravima“. To misli 91% aktivista/kinja i 92% onih koji/e nisu aktivni/e u civilnom društvu. Sledе „studentske i omladinske organizacije i grupe“ koje navodi 72% ispitanih (73% aktivista/kinja i 71% neaktivista/kinja). 61% ispitanika/ca navodi feminističke organizacije i grupe (76% onih koji/e su aktivni/e u civilnom društvu i 51% onih koji/e nisu), a 45% radničke organizacije (53% aktivista/kinja i 40% neaktivista/kinja). Da bi romske organizacije i grupe trebalo da se uključe u organizovanje Parade ponosa misli 45% ispitanih (62% aktivista/kinja i 33% onih koji/e nisu aktivni/e u civilnom društvu).

Razlozi koji se navode se uslovno mogu u dve kategorije:

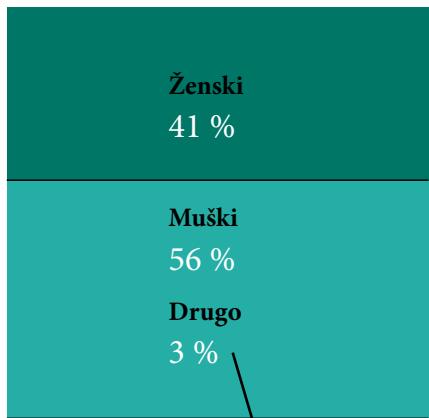
- Oni u kojima dominira perspektiva da je pitanje položaja LGBT osoba i ostvarivanje njihovih prava generalno povezano sa stepenom demokratije i poštovanja svih individua i grupa u društvu koje imaju manje moći i ili se vide kao različite: „Ljudska prava su univerzalna i tiču se svih nas“ (23%), „Zato što su ciljevi suštinski isti – borba protiv diskriminacije...“ (5%), „Odnos prema LGBT je problem svih, a ne samo LGBT osobama“ (4%)...
- Potreba za strateškim partnerstvima u ostvarivanju prava LGBT osoba i unapređivanje njihovih prava: „Samo udruženim delovanjem sa drugim grupama mogu ostvariti veća prava za pripadnike/ce LGBT populacije, ali i za druge marginalizovane grupe“ (36%), „Treba da se priključi svako i svaka organizacija bez obzira na seksualnu orijentaciju i na to da li je to LGBT orga-

nizacija, jer je svaka pomoć dobrodošla“ (11%), „Saradnjom sa drugim organizacijama može se više postići i u ostvarivanju LGBT prava“ (6%), „Važno je sarađivati sa omladinskim organizacijama kako bi razumeli problem LGBT populacije“ (5%)...;

Ovo je vidljivo i u određenjima LGBT zajednice koje ispitanici/e navode. Za skoro trećinu njih (29%) LGBT zajednica je „zajednica ljudi aktivnih u promociji i unapređivanju LGBT prava“. Slede: „zajednica koju čine sve LGBT osobe“ (17%), „zajednica u kojoj se osećam dobro i imam osećaj da joj pripadam“ (10%), „zajednica koju povezuje kultura, zajednički ciljevi“ (8%) i u jednakom procentu „zajednica ljudi koji su povezani sličnim problemima, iskustvima“ (6%) i „zajednica LGBT osoba i drugih koje nas podržavaju“ (6%). Više od polovine (57%) smatra da u Srbiji ona postoji (20% s tim ne slaže, dok 23% ne zna da li ona postoji) i da je čine „ne samo LGBT osobe, već i osobe koje podržavaju LGBT prava i LGBT osobe“ (53%), 32% da nju čine „sve LGBT osobe“, dok 11% ispitanih navodi da njoj pripadaju „samo LGBT osobe koje su aktivne u promociji i unapređivanju prava LGBT osoba“. Iako ovakvo određenje LGBT zajednice ostaje u okvirima politika identiteta (jer se identitet prvenstveno bazira na rodnoj, polnoj i seksualnoj različitosti), ono pravi neku vrstu iskoraka i otvara prostor za „građenje saveza solidarnosti“ sa drugim grupama i pojedincima/kama, koji je subverzivan prema većinski patrijarhalnom heteronormativnom društvu i dominantnim društvenim konvencijama.

DEMOGRAFIJA

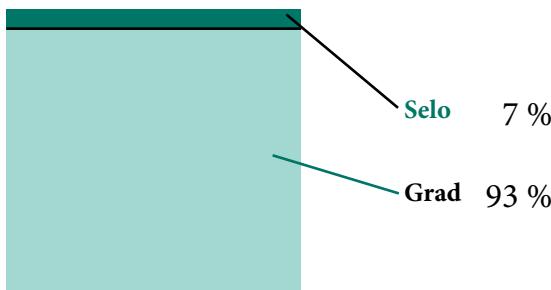
POL

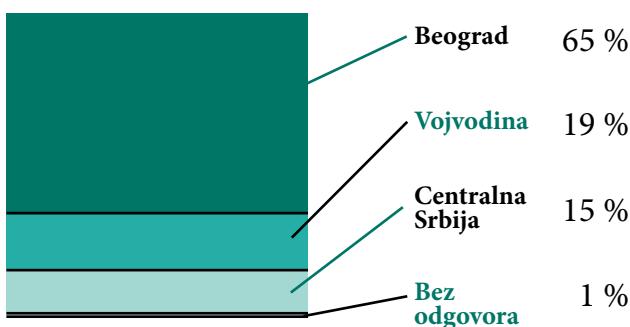
GODINE

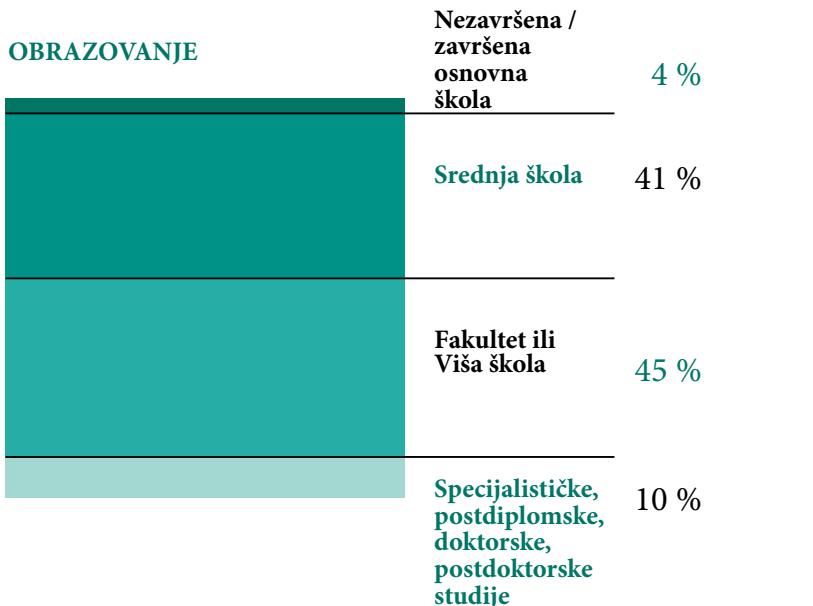

TIP NASELJA

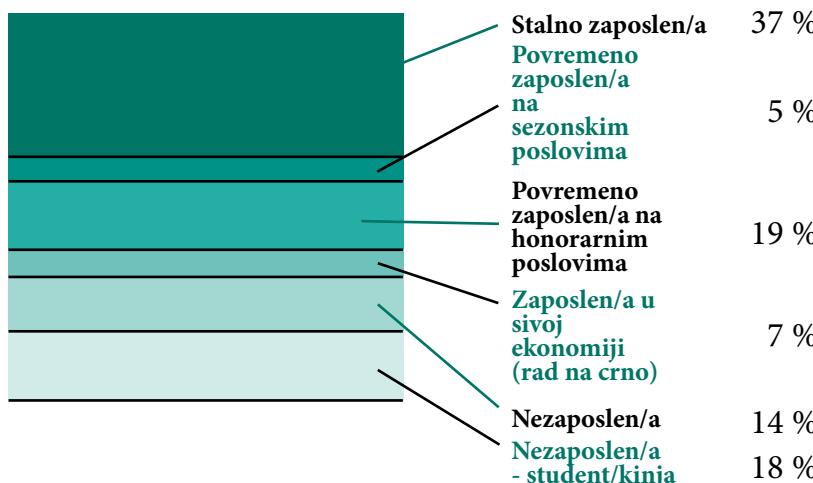

REGION

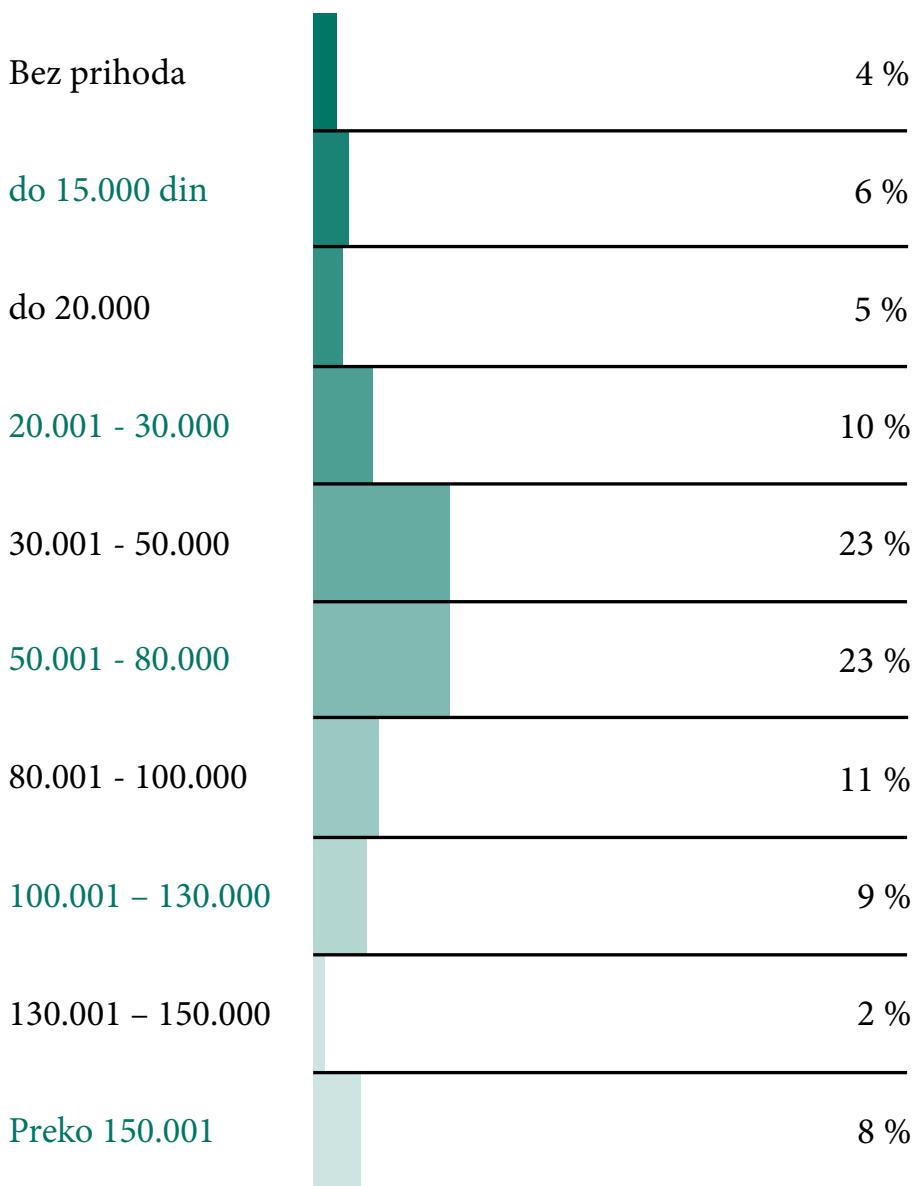

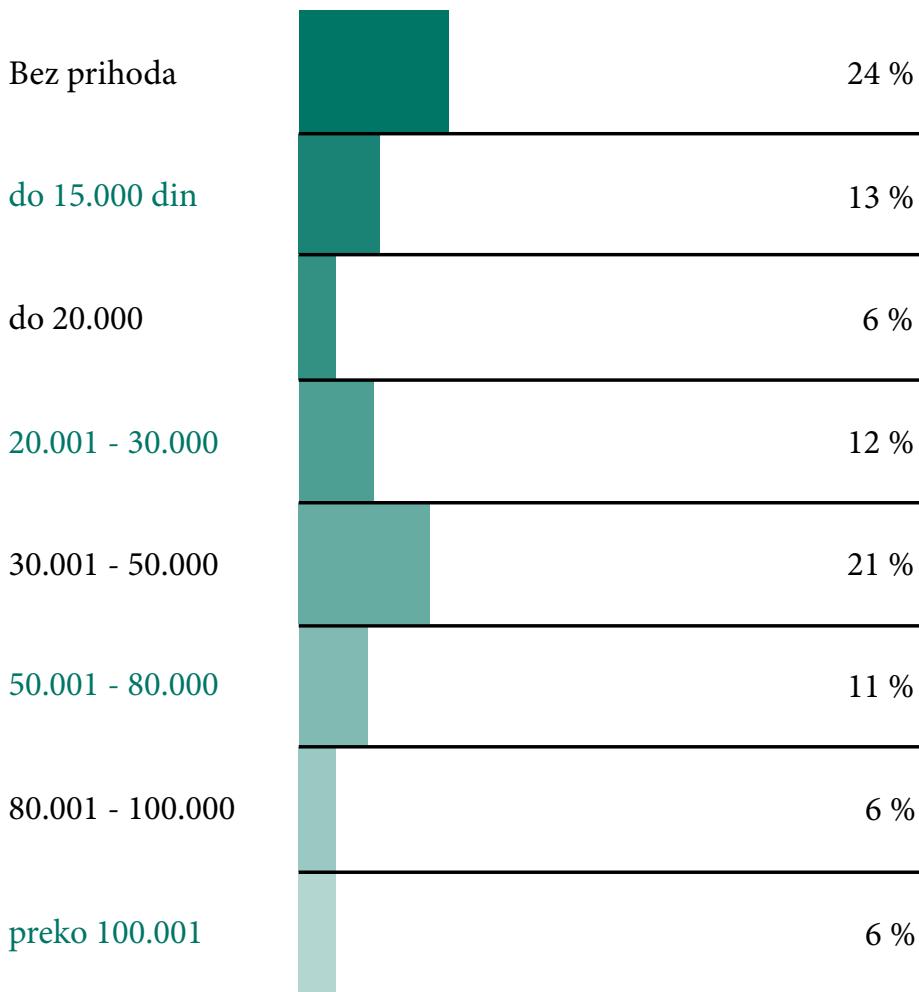
RADNI STATUS

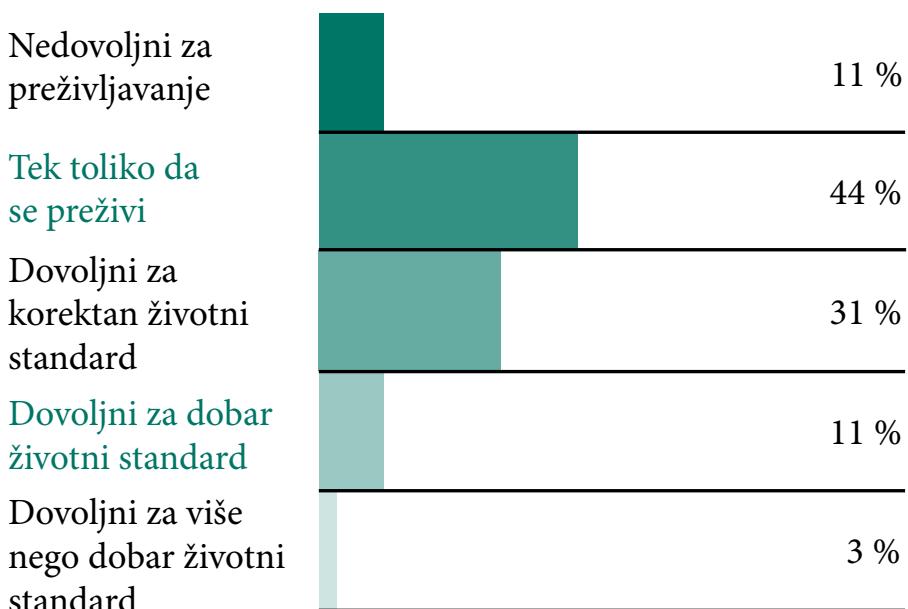
UKUPNI PRIHODI DOMAĆINSTVA

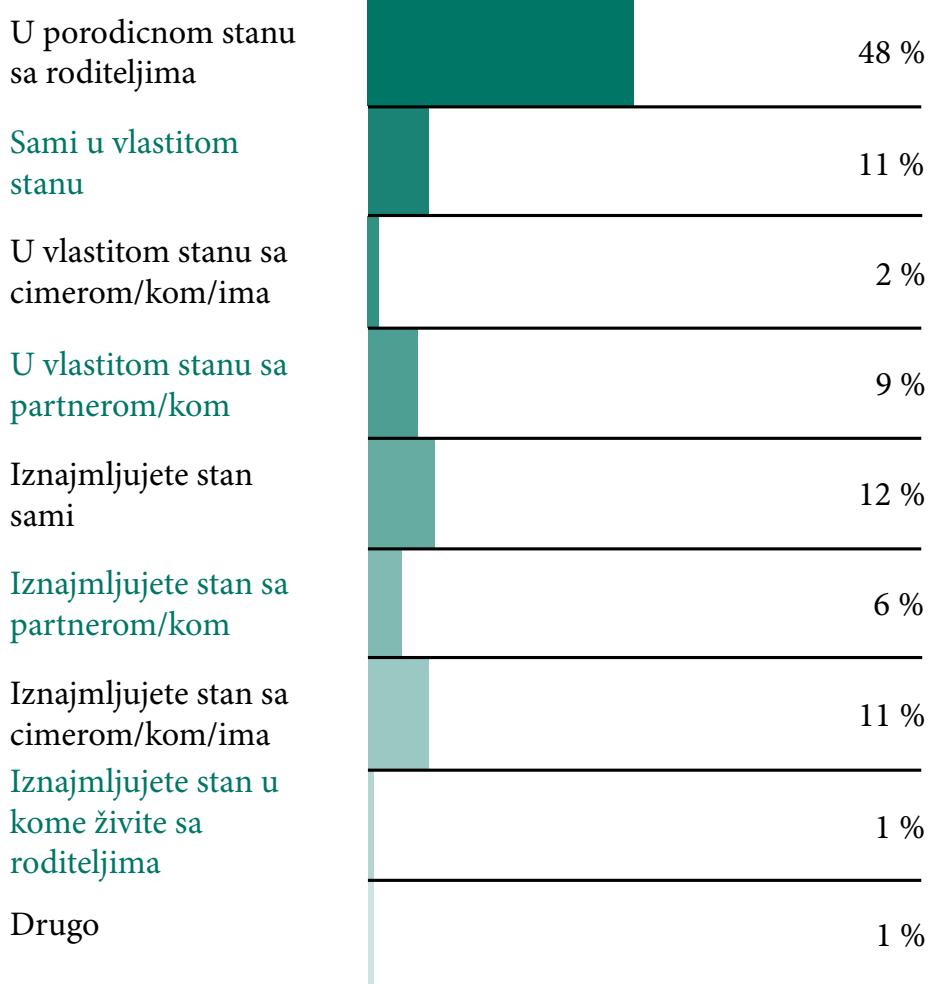
UKUPNI LIČNI PRIHODI

PROCENA ŽIVOTNOG STANDARDA

S KIM ŽIVITE?

SUMMARY AND FINAL EXAMINATION

Marijana Stojčić

prevod: Milica Jeremić

What characterizes LGBT people's relation towards Pride Parade in Serbia, as one of the strategies for the improvement of LGBT people's position, is ambivalence and confusion. This stretches out to what should be done and how it should be done, as well as to what has been done and what is yet to be done. This is indicated by a high percentage of those who answer a lot of questions with "I don't have an opinion on that", "I neither agree, nor disagree" and "I don't know". With some questions this percentage goes above 40%, while it rarely falls under one fifth.

What is unquestionable and undoubtable is the fact that violence (and fear of it), and a profound feeling of elementary insecurity, still predominantly mark LGBT people's existence in Serbia. This can be concluded from the fact that a large portion of respondents (with a small number of those indecisive), state its reduction as something that should be among LGBT organizations' primary goals.

When it comes to deciding what should be the LGBT organizations' objectives, the largest number of interviewees cite protection from violence (97%), fight for economic and social rights of LGBT people and the protection from discrimination in the workplace (96%), and helplines and psychological help and support for LGBT people (94%). High percentage of those who name protection from violence as the principal aim, as well as those who list helplines and psychological help for LGBT people, indicates that elementary safety is still a burning issue for most LGBT people in Serbia. It is not surprising that what follows immediately is the fight for economic and social rights, when one bears in mind the fact that due to high homophobia in Serbian society, sexual orientation represents one more aggravating factor in competing for the ongoing decline in job openings and employment.

Taking into account the fact that violence against LGBT people and basic safety are still identified as the pressing matters, it seems surprising that "the right to be treated as members of the family (to be able to make decisions about the partner) in case of illness or death" and "the right to adopt children" are distinguished (high percentage), as the most important rights at

the moment for LGBT people. As rights that are most important presently, 75% of the respondents specify “the right to be treated as members of the family (to be able to make decisions about the partner) in case of illness or death”. One half of the respondents (50%), state “the right to social security through partner”, followed by “the right to adopt a child” (44%), “the right to registered partnership, but not marriage” (43%), and the “right to inheritance” (37%). One fifth of the respondents (20%) state “the right to pension through partner”, while 15% state “the right to property division proceedings after the separation (cessation of cohabitation)”. Only 4% of the respondents cite “the right to marry” as one of the three most important rights at the moment. This comes as more of a surprise if we know that these rights, even in other countries where they exist today, are the result of the long and hard struggle often met with great resistance. What is left unanswered here is the following: to what extent these rights really function symbolically, that is, to what extent they appear as the symbol of all the other “acceptances”.

There is ambivalence expressed towards LGBT organizations. On the one hand, they play an important role in the empowerment, education and informing of LGBT people, and for a considerable number they stand for a kind of safe space and acceptance. On the other hand, they are often seen as disunited, non-transparent, not open enough for the inclusion of LGBT people, not visible enough and lacking media presence (except during the period when Pride is organized). Additionally, it is also expressed that they need to adjust their approach for the wider audience, expand their activities to other parts of the country and better coordination.

This considerably marks the relation towards the holding of Pride parade as well. Pride's happening appears as the question which sparks controversy and causes dilemma. Twenty-nine percent of the respondents are in favor of Pride parade, 38% generally support it being held, but not the way it is conceived at the moment, 26% of the respondents are against the holding of Pride parade, while 7% state that they don't know.

The following appear as variables significant for the relation towards Pride parade: inclusion in civil society, place of residence (region), and coming out to family. Respondents living in Central Serbia, those whose families are not aware of them being LGBT and those not active in the civil society are exceptionally more against the holding of Pride parade. This comes as no surprise, as one can assume that the pressure on LGBT people is higher in smaller towns, and that their exposure is greater, so that the very visibility is perceived as the additional risk and danger (at least in the increase of fear and the feeling of insecurity). Especially if we bear in mind that up until now each announcement of Pride parade has influenced the escalation of tensions in the society and the feeling of insecurity and fear in LGBT population. Moreover, it can be assumed that coming out to one's family is a kind of "indicator of readiness for visibility", since fear of rejection and losing support is extremely distinguished here in the majority of cases. In the period immediately prior to Pride parade, with significant jump in media reporting and fervent discussions on the topic, "LGBT visibility" becomes more distinct. Therefore, it can be presumed that this also increases the feeling of unpleasantness and fear (especially with those people whose families do not know or there is a tacit agreement not to speak about the matter).

The difference between activists and those not involved in activism in relation to Pride parade in Serbia is conspicuous. Activists are both much more in favor of the holding of Pride Parade and against it. We can presume that LGBT organizations and groups function as a space for empowerment and overcoming of fear of facing the environment and wider society, as well as a place where one is empowered to become active in public.

In explaining their attitudes towards the holding of Pride parade, the respondents give a wide variety of answers, out of which none go above 10%. Answers which appear in equal percentage are "Pride parade increases LGBT people's visibility" (10%), and "Pride parade is a method for gaining LGBT rights" (10%). The following responses appear in the same percentage as well, "Something should be done throughout the whole year: workshops, movie screenings, festivals..." (9%), and "increases intolerance toward LGBT people" (9%).

On viewing the responses in relation to whether the respondent is for or against the holding of Pride parade in Serbia, with those who support it unreservedly, the most common explanation is that it “increases the visibility of LGBT population” (38%), “It represents a way to gain LGBT rights” (33%), and that “It is a guaranteed constitutional right which indicates the level of democracy in a society” (27%). Two percent of the respondents state that “Something should be done throughout the whole year: workshops, movie screenings, festivals...” What remains to be answered is: to what extent there is really genuine understanding of the significance of visibility for the improvement of the LGBT people’s position and whether it is something to be developed and additionally worked on.

Those who support the holding of Pride parade but find that it should be conceived differently, in majority (20%) state that “Something should be done throughout the whole year: workshops, movie screenings, festivals...”, while 13% of the respondents state that it is a way to raise awareness of the citizens and LGBT population.

The reason against the holding of Pride parade most commonly cited is that “it raises intolerance toward LGBT people” (26%). This reason is often cited by those who do not manage to take a stand towards the holding of Pride parade (19%). This indirectly takes us back to the issue of elementary safety and the feeling of fear and being exposed to harm and danger, which dominantly characterize LGBT existence in Serbia.

As Pride parade’s crucial demands, the respondents list “protection of LGBT people from all forms of violence” (26%), “equal rights, that is, the rights heterosexual people enjoy” (24%), and “protection from all forms of discrimination” (16%).

Protection from violence as the principal demand is cited by everyone, regardless of their attitude towards the holding of Pride parade. Thirty percent of those in favor of Pride parade unreservedly cite this, 29% of those in favor

of Pride parade, but not as it has been conceived up until now, 13% of those who oppose Pride parade and 28% of those who cannot form an attitude on Pride parade. According to importance, the demand for equal rights with heterosexual people follows, backed up by 20% of the respondents unreservedly in favor of Pride parade, 39% of the respondents in favor of Pride, but not as it has been conceived up until now, 5% of the respondents against it and 28% who cannot answer the question (that is, when asked "Are you in favor of holding Pride parade?", they answer with "I don't know"). The third most significant demand is "protection from all forms of discrimination", listed by 20% of those unreservedly in favor of Pride parade, 18% of those in favor of it, but not as it has been conceived up until now, 7% of those against it and 16% of those who answer with "I don't know".

Here too, the issue of violence and safety stands out as the crucial question of LGBT existence in Serbia. That fact that it is elementary safety is pointed out by the separation of protection from discrimination (as more "subtle" and often less visible form of violence LGBT people are exposed to), from direct and visible violence.

The fact that the issue of safety is one of the key issues can be perceived in relation to Pride parade. There is a distinct dissent about its effects on LGBT people's position – respondents who find that Pride brings more damage than benefits (36%), appear in almost the same percentage as those who disagree with that stand (37%). Forty-two percent of the respondents would attend Pride parade "if it was given greater support by public figures and state institutions" as opposed to 32% of those who wouldn't go, regardless of that support. Forty-two percent of the respondents agree that "Pride parade contributes to the increase of fear and hatred towards LGBT people", while 36% of the respondents disagree. Forty-seven percent of the respondents think that "Pride parade is a good way to direct attention to the problems LGBT people face", while 31% disagree. Fifty-five percent of the respondents agree with the statement "I would attend Pride parade if I felt safe", while 26% disagree.

General impression is that the attitude towards Pride parade is dominantly shaped by the issue of safety. This is especially stressed by the following statements, "Pride parade contributes to the increase of fear and hatred towards LGBT people" and "I would go to Pride parade if I felt safe". This isn't unexpected, taking into account that we can presume the increase of tensions and polarization of the public right before each Pride parade amplified the feeling of fear and exposure of LGBT people. On the other hand, this takes us back to the key role of the state (at the moment) and its possibility to influence the context in which Pride parade takes place, by sending a clearer message to the public and LGBT people, and having a principled and consistent attitude towards Pride parade (together with adequate reactions to the threats and danger caused by each and every announcement of Pride so far).

The percentage of those who state that they would attend Pride parade if they felt safe, increases in relation to person's sex, coming out to family and the involvement in the civil society's activities. Sixty-nine percent of women and 44% of men, together with 68% of activists and 47% of those not involved in activism state this. Out of those whose families (including parents), know that they are LGBT, 63% say that they would attend Pride if they felt safe, together with 45% of those whose families do not know they are LGBT and 61% of the respondents whose parents don't know, but some family members do.

When it comes to responsibility for all the Pride parades in Serbia that didn't take place in recent years, almost two thirds of the respondents think the state is the most responsible (61%), followed by much smaller percentage with, "Pride organizers" (12%), "hooligans and football supporters' groups" (10%), "discord between LGBT organizations" (6%), "LGBT organizations" (5%), "LGBT people" (2%), and "the police" (1%).

The inclusion in the civil society is distinguished as a significant variable in addressing responsibility. Both activists and those not involved in activism, in almost equal percentage hold the state most responsible for Pride parades that didn't take place (activists 61%, those not involved in activism 60%).

However, with the following answers, the order is somewhat different. Apart from the state, activists list the following as well: "Pride organizers" (18%), "discord between LGBT organizations" (6%), "hooligans and football supporters' groups" (5%). Those not involved in the civil society's activities, as the most responsible (apart from the state), list hooligans and football supporters' groups (13%), in equal percentage Pride organizers (8%) and LGBT organizations (8%), and the discord between LGBT organizations (5%).

Activists hold Pride organizers most responsible - almost twice as much (18%) in relation to 8% of those not involved in activism. Only 1% of those active in the civil society, hold LGBT organizations most responsible, in relation to 8% of those not active in the civil society. In almost equal percentage, both groups cite discord between LGBT organizations (6% of activists and 5% of those not involved in activism).

This difference in order can imply a profound polarization in relation to the organizers of the previous Prides specifically, a polarization that exists among the activists (especially members of LGBT organizations), which manifests here more than towards the very Pride. On the other hand, the responses of those not involved in the civil society's activities and LGBT organizations, can point to the fact that the conflict between different LGBT organizations is recognized. It remains yet to be answered to what extent this conflict is seen as the difference of opinion on appropriate approaches and strategies in gaining LGBT rights, and how much it is a matter of mutual intolerance and animosity where it is not always clear what the differences really are.

In elaborating their opinions, the respondents say that the state (that is, its representatives), is the most responsible, since "it is its obligation to provide guaranteed constitutional rights" (26%), "the state (its representatives), since it neither had the will, nor was it in its political interest to have Pride parade, and also because they themselves are against LGBT population" (19%), "the state, since it is not ready to face hooligans and tolerates violence" (10%).

These are followed by "Pride organizers, since they didn't clearly articulate their demands and didn't appear in the media more (the lack of media

presence)" (8%) and "hooligans, since they prevent Pride parade with their threats and violence" (8%). Moreover, in equal percentage the following appear, "the state, since in that way it panders to the majority of those against Pride parade, at the same time collecting political points" (5%), and it would be easier "to organize Pride parade if there existed an agreement of LGBT organizations on its main objectives" (5%).

The explanations can be conditionally divided into three categories:

- Those dealing with the highest responsibility of the state and the most dominant. They are characterized by distinct distrust in the state and its institutions, that is, distrust that there is a will to genuinely protect LGBT population and/or improve their position. This lack of will is detected in unwillingness and reluctance to deal with hooligans and football supporters' groups and provide the execution and functioning of the Constitution and existing laws (for example, with appropriate reaction of the police), and in pleasing the homophobic society which is the majority, in order to gain political points.
- Explanations dealing with Pride organizers, which cite ambiguous articulation of Pride parade demands and inappropriate aims and strategies (such as media strategy and the strategy for wider public) as the shortcomings; additionally, there is also doubt in organizers' capacities and motives.
- LGBT organizations, due to their lack of consensus on what should be Pride's principal aims. Here too, we detect doubt in motives of those active in the said organizations.

To the question "Would you attend the next Pride parade?" the respondents give the following answers: 25% of the respondents answer affirmatively, 38% of the respondents reply negatively, while 27% say that they don't know if they would. High percentage of those indecisive, that is, those who say they don't know if they would come is not unexpected, bearing in mind that it largely depends on the circumstances Pride will take place in (how safe it will

be, whether there will be public figures' and institutions' support, whether the state will react adequately to the threats of violence, etc.). Furthermore, one can assume that at the moment when this survey was taking place (when Pride parade was still relatively far away), it was hard to evaluate what it would look like and what the circumstances would be like, a fact that influenced a considerable number of the respondents to remain indecisive when it comes to attending Pride.

There are significant differences in responses in relation to the respondent's sex, involvement in the civil society, region one lives in and coming out to family (whether family members are aware of the fact that the respondent is LGBT). Among those who would not attend Pride, the percentage of men is considerably higher (47% men, in relation to 29% women), those who live in Central Serbia (54% of those from Central Serbia, in relation to 35% of those from Belgrade and 35% from Vojvodina), those whose families don't know they are LGBT (54% of the respondents, in relation to 25% of those whose entire family know they are LGBT and 33% of those whose parents don't know, but some family members do). Forty-six percent of activists would attend Pride parade, and only 11% of those not involved in the civil society's activities (more than four times less than the activists), while 16% of activists and 53% of those not involved in activism would not attend Pride parade.

To the question „Would you take part in organizing Pride parade?“, the respondents gave the following answers: 20% of the respondents answer affirmatively, 50% negatively, and 26% of the respondents don't know. A considerably higher number of the respondents active in the civil society would participate in organizing Pride parade, in relation to those not involved in activism (30% of activists, in relation to 13% of those not engaged in activism). Thirty-one percent of activists and twice as much of those not involved in the civil society's activities (62%), say they would not participate in organizing Pride parade, while 31% of those active in the civil society and 23% of those who are not, say they don't know.

When we compare this to how interested in LGBT activism the respondents are (where 73% of those active in the civil society and 57% of those not active in this manner, answer affirmatively to the question whether they would take part in some of the civil society organizations dealing with LGBT rights), it might seem confusing. It appears that a possible explanation for such a division lies on the hand in the fact that taking part in organizing Pride can entail increased visibility and exposure in the public (which in turn, increases fear and the feeling of insecurity). On the other hand, we can assume that the ambiguous articulation of Pride's aims causes a dilemma with considerable number of respondents, a dilemma of whether to participate at all (that is, they opt for the answer "I don't know"). With those who respond that they would not take part in organizing Pride parade, a question remains: to what extent this is a matter of confusion around the objectives, and to what extent they believe that Pride parade is not an appropriate method for the improvement of LGBT people's position.

A dominant percentage of the respondents think that people who are not LGBT should take part in the process of organizing Pride. Ninety-one percent of the respondents agree with this, while only 5% of the respondents think only LGBT people should participate in the process. Additionally, a lot of them think that other civil society organizations which support the improvement of LGBT rights and the position of LGBTs, should also take part in the process (88%). A large percentage of the respondents (92%), think that it should be "organizations and groups generally dealing with human rights". Ninety-one percent of activists and 92% of those not engaged in activism agree with this. They are followed by "student and youth organizations and groups" cited by 72% of the respondents (73% activists and 71% of those who are not activists). Sixty-one percent of the respondents list feminist organizations and groups (76% of those active in the civil society organizations and 51% of those who are not), while 45% list workers' rights organizations (53% activists and 40% of those who are not activists). Participation of Roma organizations and groups in the organization of Pride parade is listed by 45% of the respondents (62% activists and 33% of those not active in the civil society).

The reasons stated can be conditionally divided into two categories:

- Those dominated by the perspective that the issue of LGBT people's position and rights is generally connected to the level of democracy and respect for all individuals and groups in the society, who have less power and/or are perceived as different – "Human rights are universal and for everyone" (23%), "Because the aims are basically the same - the fight against discrimination..." (5%), "The relation towards LGBT people is everyone's problem, not just LGBT people's problem" (4%)...
- The need for strategic partnership in fighting for LGBT rights and their improvement – "Only through mutual activism with other groups can more LGBT rights and other marginalized groups' rights be gained" (36%), "Everyone and all the organizations should join, regardless of the sexual orientation and whether it is an LGBT organization or not, since we need all the help we can get" (11%), "Cooperation with other organizations can bring more in terms of gaining LGBT rights" (6%), "It is important to cooperate with youth organizations, so that they can understand the problems LGBT population is dealing with" (5%)...

This is also visible in how the respondents identify LGBT community. For almost a third (29%), LGBT community is "a community of people active in promoting and improving LGBT rights". This is followed by "a community made of all LGBT people" (17%), "a community where I feel good and have a sense of belonging" (10%), "a community connected by culture and mutual aims" (8%), and in equal percentage "a community of people connected by similar problems, experience" (6%) and "a community of LGBT people and others who support us" (6%). More than half (57%) think that it exists in Serbia (20% of the respondents disagree, while 23% don't know if it exists), and that it consists of "not only LGBT people, but also those who support LGBT rights and LGBT people" (53%), 32% of the respondents think it consists of "all LGBT people", while 11% of the respondents say it consists of "only LGBT people active in the promotion and improvement of LGBT rights". Although such a qualification of LGBT community stays within identity politics frame-

work (since identity is based primarily on gender, sex and sexual variance), it also represents a step beyond in that it opens up a space for “building a union of solidarity” with other groups and individuals, and in this way is subversive of the majority – patriarchal heteronormative society - and dominant social conventions.

ANALIZA KVALITATIVNOG DELA

Marija Radoman

REZULTATI FOKUS GRUPA – STAVOVI LGBT POPULACIJE O PARADI PONOSA

(Beograd, Niš i Novi Sad)

Istraživanje „LGBT zajednica i Parada ponosa“ sprovedeno je tokom 2014. godine u vidu kvantitativnog i kvalitativnog ispitivanja stavova LGBT populacije u Srbiji. Cilj istraživanja je bio da se utvrdi koji su stavovi i uverenja koja dele pripadnici/e neheteroseksualne populacije prema temi Parade ponosa.

U ovom delu biće predstavljeni rezultati kvalitativnog dela istraživanja nastali na osnovu četiri fokus grupe sa pripadnicima/ama LGBT populacije. Fokus grupe su sprovedene u Nišu, Novom Sadu i dve u Beogradu, sa učešćem od ukupno 37 osoba. Od tog broja, deset osoba je uključeno u neki vid aktivizma, bilo kao profesionalni *aktivisti/kinje* – bilo kao volonteri, ili se povремeno bave aktivizmom. Oni će u radu biti označeni kao aktivisti/kinje. Glavne tendencije u stavovima LGBT populacije biće prikazane u delu Rezultati. U prvom delu biće predstavljeni *Metodologija i uzorak*, a zatim deo pod naslovom *Parada ponosa - između političkog i privatnog*. Ovaj deo ima za cilj da, pre dimenzija istraživanja, dâ opšti osvrt na socijalno i političko stanje u kome se razvija aktivizam u Srbiji danas.

Opšti utisak je da su učesnici i učesnice bili snažno motivisani da učestvuju u istraživanju, da su temu Parade ponosa doživeli kao vrlo važnu za svoje živote, kao i temu aktivizma generalno. Takođe, utisak je da su učesnici i učesnice bili iskreni i da su bili vrlo otvoreni/e po pitanju svojih stavova. Razgovori u kojima učestvuju osobe drugačije seksualne orijentacije odslikavaju i jednu bitnu karakteristiku ove „populacije“, a to je da o njima ne možemo govoriti kao o homogenoj grupi, da se radi o pojedincima i pojedinkama koji imaju vrlo različita uverenja, interes i probleme. Ovo je važno naglasiti jer heterogenost neke grupe može biti i prepreka formulisanju „zajedničke“ politike – to je, uostalom, pitanje sa kojim se često suočavaju manjinske politike. Takođe, „zajedništvo“ često jeste instrument kojim većinska populacija man-

puliše manjinama, jer im postavlja homogenost kao uslov za njihovo integrisanje u šire društvo. Međutim, ono što je definitivno zajedničko jeste da sve LGBT osobe traže za sebe, kao i za druge, pravo na slobodan život, bez nasilja i pravo da, kao i svi drugi, slobodno iskazuju svoje mišljenje i probleme.

Metodologija i uzorak

Metodologija fokus grupe je kvalitativni metod koji omogućava prikupljanje podataka o temama koje su važne za istraživanje u vidu grupnog razgovora. „Fokus grupe liče na grupne diskusije, grupne intervjuje.“ (Fajgelj, 2012: 391). Ali fokus grupe nisu obične grupne diskusije, one imaju svoju specifičnu „grupnu dinamiku, odnosno grupnu interakciju“ – „Glavno svojstvo fokus grupe je da koriste grupnu interakciju da bi se prikupili podaci i stekli uvidi koji bi bili teško dostupni bez te interakcije“ (David Morgan, Prema Fajgelj, ibid. 392).

Dakle, fokus grupe imaju svoju posebnu dinamiku koja se dosta razlikuje od intervjuisanja pojedinačnih ispitanika ili ispitivanja putem ankete gde ispitanik izražava svoje stavove bez direktnog uticaja drugih. Ovde ispitanici imaju priliku da preispituju one normativne prepostavke koje se inače ne artikulišu ili ne dovode u pitanje, kao i neke stavove koje je ispitanik do tada uzimao zdravo za gotovo. U toku fokus grupe dolazi i do konflikata, preispitivanja stavova drugih, kao i do preispitivanja sopstvenih stavova. Vrednost grupnog razgovora je, onda, upravo u tome - u grupnoj situaciji je osoba izložena novim uvidima i drugaćijim perspektivama – a sami stavovi se pokazuju kao fluidni, podložni promenama. Za istraživače to ostavlja mogućnost da beleži do koje mere je osoba spremna da brani svoje stavove (ako je na primer izložena oponiranju od strane grupe), da li osoba dobro argumentuje svoj stav ili iznosi stereotipna razmišljana, koliko je kritična, zatim koji motivi i kakvo iskustvo stoje u pozadini nekog stava i sl. Fokus grupa na taj način obogaćuje „iskustvo“, dajući nam nove uvide, a za sam problem istraživanja daje materijal na osnovu kojeg možemo da zaključimo koja značenja stoje u osnovi delanja i stavova, na osnovu kog iskustva osoba formira svoj stav.

Na osnovu rezultata ovih fokus grupa, trudili smo se da iznesemo samo one za koje mislimo da verodostojno objašnjavaju ono što osoba misli (ako za neki stav nije bilo dovoljno objašnjenja, onda on nije uzet u razmatranje).

Nedostaci kod primene ovog metoda svakako postoje. Učesnici fokus grupa mogu iskazati nepoverenje prema ciljevima istraživanja ili moderatorima, zatim nepoverenje prema drugim učesnicima, mogu prikrivati sopstveno mišljenje i sl. Nedostatak ovog metoda jeste svakako i u tome što se rezultati dobijeni na njima ne mogu generalizovati, u ovom slučaju ne mogu se generalizovati na LGBT populaciju u Srbiji i donositi kvantitativni zaključci. Ali primena ovog metoda nije to ni imala za cilj. Naime, kvalitativni metod u ovom slučaju imao je za cilj da, na osnovu što boljeg odabira uzorka ispitanika, dobije dublji uvid u značenja i motive na neke teme koje su već poznate istraživačima. Ono što je izneseno ne mora se odnositi na većinu neheteroseksualne populacije u Srbiji, ali s obzirom na to da je većina ispitanika ponavljala iste teme, iznoseći slične argumente, može se tvrditi da ovi stavovi govore dosta o tome šta većina LGBT osoba u Srbiji misli o temi Parade ponosa.

Uzorak čini 37 osoba. Od tog broja na fokus grupama je učestvovalo 17 žena i 20 muškaraca (iako se neki od njih rodno ne određuju kao muškarci ili žene, neki su se izjasnili kao „queer“). Struktura ispitanika prema godinama i obrazovanju je sledeća:

GODINE	19-25	26-35	36+
	16	14	7
OBRAZOVANJE	ZAVRŠENA SREDNJA ŠKOLA	STUDIRAJU	ZAVRŠEN FAKULTET
	7	17	13

Kao što se može videti, uzorak su činile osobe različitih generacija i obrazovnog profila. Najmlađa osoba u uzorku ima 19 godina, a najstarija 38. Sam odabir uzorka je vršen tako što su ispitanici/e pozivani/e preko javnog oglašavanja – putem facebook-a, putem privatnih kanala i pozivima preko mreže aktivista i aktivistkinja.

Parada ponosa - između političkog i privatnog

Parada ponosa predstavlja jedan od najvažnijih političkih događaja za LGBT populaciju, u smislu da je to događaj koji je pokazatelj položaja ove manjine u društvu, imajući u vidu da se oko održavanja Parade artikulišu brojni stavovi koje javnost ima prema homoseksualnosti. Sociološki posmatrano, Parada ponosa je pokazatelj položaja LGBT populacije (njene institucionalne moći ili nemoći) i pokazatelj senzibilisanosti većinske populacije prema njima. Prema istraživanju Instituta za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu iz 2012. godine, homofobija je i dalje veoma izražena – postoji stabilan procenat od skoro 30 odsto stanovništva koje je izrazito homofobično **12** (prema Radoman, 2013).

Da je Parada ponosa politički događaj možemo se uveriti ako se samo osvrnemo na dosadašnje najave Parada u kojima je svaka državna vlast na neki način manipulisala oko priprema za održavanja ove manifestacije. Samo neke od izjava političkih lidera, visokih predstavnika crkve u poslednjih 5 godina, odslikavaju političku zloupotrebu ovog događaja:

- Dragan Đilas, funkcioner vodeće partije u zemlji, koja se, navodno, zalaže za demokratske vrednosti, izjavljuje 2011: „Da je do mene, zabranio bih Prajd.“ (internet);
- Mitropolit crnogorsko-primorski Amfilohije, 2009: „Crkva niti je ikad pozivala niti danas poziva na nasilje protiv bilo koga, pa ni protiv onih koji biraju namesto puta života – put beslovesnosti i smrt.“ (internet);

¹² Iskazi iz upitnika, na osnovu kojih se merila homofobija, su sledeći: „Homoseksualci nisu bolji od kriminalaca i treba ih najoštije kažnjavati“ i „Homoseksualci i lezbejke moraju da imaju pravo da žive svoj život onako kako žele“. Uzorak je bio 2557 ispitanika.

- Potpredsednica Srpske napredne stranke Jorgovanka Tabaković, u parlamentu 2009: „Nije prihvatljivo da se pod okriljem jednakosti i sloboda afirmišu i javno izražavaju ‘lične sklonosti’. To otvara vrata da jednog dana i sodomija i pedofilija budu zaštićene kao lične sklonosti.“;
- Ivica Dačić, 2014: „Ravnopravni su sa ostalim građanima, ali nemoj da mi pričate da je to normalno kada nije. Ako je to normalno, zašto smo izuzeci?“ (...) „Homoseksualci imaju ista prava, ali ne i da postavljaju pravila ponašanja. Nemam ja nikakvu mržnju prema njima, samo ne mogu da prihvatom da je to normalno zato što nije prirodno. Ako je to manjina i izuzetak, onda i oni treba da vode računa da ne vredaju osećanja većine.“ (internet);
- Patrijarh Irinej izjavio je tokom borbe sa poplavama u Srbiji da je najavljen Parada ponosa od 8. do 31.maja 2014. krivac za nesreću koja se dogodila: „Ovo nije kazna Božija, već opomena da se sklonimo sa puta poroka, zlobe i bezakonja“. On je dodao da se tih dana u Beogradu spremi skup koji predstavlja veliko bezakonje i mrski porok, „kojim se ponose i ističu svoje dostonstvo i demokratiju, a sve protiv Boga i zakona življenja.“ (internet)

Ovo su samo neke izjave takozvanih prodemokratskih krugova i Crkve, koja svojim izjavama najgrublje krši antidiskriminacione zakonske odredbe (iako se radi o instituciji koja se finansira iz budžeta, dakle delom i od strane istih tih LGBT osoba na čiju osudu i progon poziva). Takve izjave, iako su naišle na kritiku jednog dela javnosti, nisu sankcionisane na bilo koji način. S obzirom na to da u Srbiji postoji i dalje vrlo konzervativan stav kada je u pitanju homoseksualnost, ovakvo ponašanje političkih lidera nesumnjivo pojačava dozu netrpeljivosti prema LGBT populaciji. Budući da je Parada ponosa do sada zabranjena četiri puta, uz izgovor očuvanja bezbednosti, može se zaključiti da je institucionalni odnos prema LGBT osobama u Srbiji prilično diskriminatorski.

Ovakav politički kontekst umnogome otežava organizovanje Prajda i sabotira borbu za unapređenje LGBT prava u zemlji. Međutim, otežavajući faktori za tu borbu mogu se naći i u samom društveno-ekonomskom kontekstu, koji nameće određenu formu i način rada organizacijama koje se bave zaštitom i promocijom prava neheteroseksualnih osoba. Strukturno posmatrano, LGBT

aktivizam se ne razvija u pravcu stvaranja jednog ujedinjenog i usaglašenog pokreta, već se svodi na niz različitih „struja“ ili skupova organizacija. Naime, poslednjih decenija, ako ne i više, svedoci smo da kod nas postoji delovanje aktivizma skoro pa isključivo kao NVO aktivizma, koji je samim svojim okvirom uslovjen, kako obimom donacija – tako i programskim smernicama, od strane donatora. To je jedna od zamerki koju su različiti aktivisti i aktivistkinje izneli u fokus grupama. Takođe, NVO aktivizam je koncipiran tako da se usmerava na jedno društveno pitanje, jedan specifičan društveni problem, što u startu znači da su različita pitanja marginalizovanih grupa ograničena tom partikularnošću, jer se problem ne posmatra kao deo sistema, već kao zaseban fenomen. Međutim, u odgovorima ispitanika/ca čini se da postoji potreba da se LGBT prava vide kao deo opštih ljudskih prava.

Rezultati fokus grupe

Rezultati fokus grupe biće predstavljeni preko osnovnih istraživačkih dimenzija, odnosno osnovnih tema:

1. Koja su to **prava** koja neheteroseksualne osobe navode kao najvažnija i najviše ugrožena kada je u pitanju drugačija seksualna orijentacija;
2. Kako neheteroseksualne osobe percipiraju **pitanje vidljivosti** LGBT identiteta, na koji način vide rešavanje problema nevidljivisti (politike samo-prezentacije) i kakvu ulogu aktivizam za njih ima na tom polju;
3. Odnos LGBT populacije prema **aktivizmu** – koji su to problemi koje uočavaju, kako vide problem saradnje sa političkim strankama i institucijama, koja rešenja predlažu u poboljšanju aktivizma i sl.;
- 4. Dominantni stavovi prema temi Parade ponosa** - da li su za održavanje Parade ponosa i u kom obliku, šta za njih predstavlja ova manifestacija, u kome vide odgovornost za dosadašnje neodržavanje Prajda, kako oni zamislju održavanje Parade, šta bi promenili u dosadašnjem pristupu organizovanja.

U sledećim redovima biće detaljnije prikazane ove dimenzije kroz odgovore ispitanika i ispitanica.

1. Koja su to prava koja neheteroseksualne osobe navode kao najvažnija i najviše ugrožena kada je u pitanju drugačija seksualna orijentacija;

Učesnici i učesnice su navodili brojna prava za koja smatraju da su ugrožena.
Najveći broj odgovora i kao najugroženija prava pominju se zaštita od nasilja i pravo na slobodu kretanja:

- **I: 13 Da ste vi aktivisti, na čemu biste najviše radili?**

Zaštita pre svega. Ovde se ljudi okupe da bi tukli one koji im se ne sviđaju.
 (neaktivista, Niš)

- *Ja bih to pitanje više posmatrao kao na koji način treba da dostignemo sva prava koja imaju i heteroseksualni ljudi. Više bih gledao kao određeni sukcesivan put do kojeg se stiže. Na prvom mestu bi to bilo – ono čime bi organizacije trebalo da se bave – smanjenjem nasilja. Dalje, osnaživanje zajednice u smislu SOS telefona, psiholoških radionica, psiholoških savetovanja itd. Uz to i senzibilizacija društva kako bi se došlo do poslednjeg, kako vidimo u svim tim društвима Zapada, zakonsko odobravanje istopoljnog braka i usvajanje dece.*
 (aktivista, Beograd)

- *Prepostavljam da je pravo na slobodno kretanje najvažnije.* (aktivista, Beograd)

- *Onda dolazimo do neefikasnosti našeg pravosudnog sistema generalno. Ne bih se ni složio da svi heteroseksualni ljudi imaju ista prava.* (aktivista, Beograd)

- *Sloboda pokazivanja, izražavanja emocija na javnim mestima, kao što je to prisutno kod strejt ljudi, kod heteroseksualaca. U smislu da se razvije svest kod ostalih ljudi.* (neaktivista, Beograd)

Većina izjava učesnika/ica se odnosi na opštu diskriminaciju kojoj su ljudi izloženi, kao i na to da se treba boriti za prava svih. Vrlo često se uviđa i paralela ugroženosti prava LGBT osoba u odnosu na druge ugrožene ili ranjive kategorije. To prvenstveno govori o povećanoj svesti koju ispitanice/i imaju za tzv. marginе društva:

- *Boriti se za pravo opšte slobode, prosto obuhvaćeno svime, svaka sloboda... I tu spada ta tri miliona prava.* (neaktivista, Beograd)
- *Ne možeš reći da je nečije pravo veće od drugog. Automatski rušiš prava drugog. Svi treba da imamo jednaka prava. Jer time automatski sebe marginalizujemo. Homoseksualnost treba da postane sasvim normalana. Treba to da bude konačni cilj – on nije homoseksualac, već osoba. Samo neke zemlje su uspele u tome. Skandinavske recimo.*(neaktivista, Beograd)
- *U društvima kao što je naše ne postoji kršenje jednig ljudskog prava, jedno vuče drugo, tako da smo mi trenutno u situaciji da su ljudska prava, ne samo homoseksualnim osobama, već i mnogim drugim defakto uskraćena.* (neaktivista, Beograd)
- *Žene koje ne mogu da imaju decu. Jako sam dobar sa ljudima iz savetovališta za vantelesnu oplodnju. Ta količina marginalizovanosti žena koje ne mogu da imaju decu, ili njihovih muževa... to je strašno. Oni su odbačeni od porodica. A to su heteroseksualni ljudi. I oni su u potpunosti nevidljivi. O tome niko ne priča. A oni su na primer „normalni“.* (neaktivista, Beograd)

Takođe, spomenuta su i neka posebna prava na kojima treba raditi, kao što su prava trans osoba i prava homoseksualne dece:

- *E sad, shodno tvojoj temi – ja mislim da ta kovanica LGBT treba malo da se modifikuje, jer se često... svi spominju nešto „LGBT, LGBT“, ali ja mislim da u okviru toga postoje velike razlike i da potrebe gej muškaraca nisu iste kao potrebe transrodnih osoba i da je tu potrebna neka specijalizacija.* (aktivista, Beograd)
- *Devedesetih godina smo se izborili za to kod nas da naša zdravstvena organizacija izbací kliničku šifru za homoseksualnost kao bolest. Ona kod nas i dalje postoji za decu. Znači, za osobe mlađe od osamnaest godina, ukoliko se*

izjašnjavaju kao homoseksualci, dobijaju šifru bolesti. To je jedna od stvari koje kod nas još nije rešena i koja treba da se promeni (...) deca od prvog do četvrtog razreda ne uče da postoji više vrsta seksualnosti. To su sve sitnice koje imaju svoje posledice posle pet, deset, petnaest godina, u zavisnosti od mesta gde su se desile. Ako su se desile u školi, te posledice postaju vidljive kod omladine sa 16-17-18 godina. (neaktivista, Beograd)

Fokus grupe u Nišu i Novom Sadu su istakle dve specifičnosti: LGBT osobe se osećaju više izolovano i više nesigurno u tim gradovima – i, takođe, imaju mnogo veću potrebu za podrškom kao i za većim brojem događaja, mesta za izlazak i sl.

Fokus grupa u Nišu istakla je problem nasilja koji postoji i koji je izraženiji u unutrašnjosti Srbije – postoji veći stepen vidljivosti u manjim sredinama. Nažalost, to ne prati i dovoljno podrške u smislu postojanja LGBT organizacija. Ovo su neka od iskustava sa fokus grupe u Nišu koja odslikavaju položaj LGBT osoba:

- *Ja ceo život živim u Nišu i mene nikada nisu fizički napali, ali skoro svakodnevno se dešava da neko dobaci i sl. („Verbalno budi strah od fizičkog“, neko dobacuje) „Pa, da, naravno.“ Dešava se kod konja u centru da se neko razdere: „Evo ga peder!“, tako da svi čuju. Ponekad se okrenem i nasmejam se. Tako reagujem. Mislim da sam imao sreće da neko nije dosada reagovao drugaćije (ispitanik, Niš).*
- *Emisije koje smo pominjali ovde bi, po meni, bile zapravo veoma važne za osobe koje su u „ormaru“, koji još uvek nisu nikome ništa rekle. Mislim da bi tu bila veoma važna uloga LGBT organizacija i u tom smislu bi im bila važna podrška onlajn. Znam koliko je teško da se sa nekim stupi u kontakt. Imam npr. jednu drugaricu u Čupriji koju su hteli iz kuće da izbace, otac je vojno lice i kuća im je puna oružja. Porodica ima i sina koji je, jelte, prvenac i on je sestri pretio kako će da je ubije. Devojka je otišla u socijalno i kaže kakva je situacija i da joj neko pruži pomoć. Oni su je poslali kod lekara da joj oni daju neki lek... Ona sada ima 18 godina i morala je na kraju da ode u policiju i prijavi rođenog oca. To je mala sredina i to je puklo. Ona nema s kim da priča. Ja imam s kim*

da pričam i podelim i prihvatiš sam sebe, ali i dalje ima puno ljudi koji su u potpunom haosu, treba da mislimo i o njima. Te emisije bi za njih bile važne kako bi oni znali da ima neko negde ko ih podržava. (ispitanica, Niš)

- *Čitava moja porodica je totalno antigej. Bio je jedan događaj kod mene kada su moji provalili i ja sam morao bukvalno da se „izlečim“. Oni smatraju da sam ja „izlečen“ i ja ne mogu ništa da uradim da im dokažem. Pokušao sam, ali nije išlo, naročito kod moje majke. Kod oca sam morao i da dokazujem „dokazima“. Ja njima ne mogu da objasnim, jer su oni tako učeni od svojih roditelja, ali i prijatelja i okoline koja ne prihvata „to“. Ja moram da se nosim s tim i ako ostanem blizu porodice, moraću da glumim. Ili da odem negde sa strane u inostranstvo.* (ispitanik, Niš)

Fokus grupa u **Novom Sadu** je iznela kao najveći problem nedostatak organizacija ili bilo kakve podrške osobama drugačije seksualne orijentacije (pored manje mesta za izlazak i jednog noćnog gej kluba). Neki od stavova učesnika/ca su:

- *Sećam se situacije gde me prijateljica zove i traži da joj nađem neku gej organizaciju, ili neku nevladinu organizaciju koja se bavi pitanjem LGBT osoba, treba da radi neki rad i došla bi na neki period. Nemaš koga! Imaš koga, ali oni neće nešto da se šire, nešto da rade. Ne postoji organizacija koja se ozbiljno bavi tematikom LGBT prava u Novom Sadu. NLO je nekada funkcionišao, ali sada se ništa tu ne dešava.* (ispitanica, Novi Sad)

- *Ovde su ljudi generalno inertni. To je problem. Na prvom mestu neprihvatanje, a od toga sve polazi – bezbednost i sve drugo. Od strane porodice, pa onda idemo dalje. Moji prijatelji i ja nikada nismo imali nikakvog problema. Ja se družim sa osobama koje sebe ne žele da etiketiraju. Ali nije to strah. Jednostavno, žive svoj život kako žele, rade šta hoće i ne žele da se etiketiraju u bilo kom smislu. Ništa ih ne interesuje, ne dotiče ih uopšte tema ‘Parada ponosa’. Materialno su svi situirani, društveno prihvaćeni.* (ispitanica, Novi Sad)

Kada su u pitanju različita prava koja su istakli učesnici i učesnice, odmah se postavilo pitanje na koji način sprovoditi takva prava. Tu se mogu izdvojiti dva pristupa: jedan je asimilacionistički stav, koji podrazumeva saradnju i

partnerstvo sa državom, dok je drugi kritički odnos prema ulozi države i institucija u zaštiti prava LGBT osoba.

Odnos prema državi je dvostruk. Jedna grupa ispitanika/ca državu vidi kao instituciju koja treba da štiti i ispunjava svoja ovlašćenja jer ima „monopol nad aparatima sile“.

- *Pa, ja se slažem s vama dvojicom kada kažete „smanjenje nasilja“, i to je, naravno, najvažnije, ali mislim da to nema veze sa zajednicom, to ima veze sa državom. Država je ta koja, putem svojim mehanizama, obezbeđuje da li se nad nama vrši nasilje ili ne. Država može to da kontroliše, jer ima monopol nad aparatom sile. To nema veze sa LGBT zajednicom. Ne zavisi od nas da li nas tuku ili ne, već od volje države: da li će da stamu na put tome ili neće. (aktivista, Beograd)*

U okviru ovog stanovišta **država** se vidi ujedno i kao odgovorna i kao „krievac“ za sadašnje stanje LGBT prava, jer se smatra da je njena funkcija načelno „zaštitna“. U okviru istog polazišta država se vidi kao partner, kao ona koja se da „privoleti“ na takvo delovanje.

Stanovište suprostavljeno ovom je da reakcija države nije dovoljna, da sam okvir države ne nudi potrebnu zaštitu:

- *Reakcija države ne proizvodi da se to (nasilje) smanjuje. (aktivistkinja, Beograd)*

Ova grupa ispitanika/ca kritikuje državu i polazi od toga da sama zajednica treba da bude ta koja će reagovati i ostvarivati svoja prava bez obzira na to i nasuprot onome šta radi država. Ono se fokusira na **samoosnaživanje LGBT zajednice**:

- *Ja mislim da je stanje u našoj državi trenutno, a i u narednih deset godina, to što će mi imati pravna poboljšanja i pravne regulative, ali da nećemo imati njihovo sprovođenje i implementaciju, i da možemo da se negde poredimо čak sa Gruzijom, koja ima neke bolje zakone, koja čak ima i 'hate crime', ali se*

ti zakoni ne sprovode i imaju jako česte napade na ulici, gde je i pravoslavna crkva veoma jaka... Mislim da svakako treba da postoje organizacije koje će se baviti time da se poboljša pravna zaštita, ali mislim da treba da se radi na osnaživanju zajednice i da ne treba da se čeka od države da to sprovodi, jer ćemo onda biti u jednoj mat poziciji... Kao što i mi imamo gomilu zakona koji su mrtvo slovo na papiru. (aktivistkinja, Beograd)

- Bukvalno, država je neazinteresovana, pa i nemoćna. Iz te nezainteresovanosti ide i nemoć. Tako da se ja ne bih oslanjala na državu. I u nekoj zemlji koja predstavlja ideal ovakve stvari nisu izlozvani incidenti, ovakve stvari se dešavaju kontinuirano. (aktivistkinja, Beograd)

Sa ovim stavom je povezan i kritičan **odnos prema Evropskoj uniji** (mada ne nužno):

- I EU će forcirati gomilu zakona da se usvoje, a mi, kao pripadnici LGBT zajednice, nećemo videti nikakvu koristi od toga.* (aktivistkinja, Beograd)
- Ja smatram da Evropa pritisika Srbiju i ona mora da promeni stavove prema LGBT populaciji i tako mora, inače ne bi rekli. Biće Parade, jer oni (EU) su im postavili da je to uslov za ulazak Srbije u EU.* (ispitanica, Niš)
- Mislim EU to ne radi (da gura, tera) nego samo vrše monitoring iz Brisela i oni vide da postoje ljudi koji to žele da organizuju, a defakto nemaju mogućnost to da urade, jer im država to ne omogućava. Onda oni dodu i kažu premijeru i ministru inostranih poslova: „E, mi imamo problem, jer vidimo da kod vas nešto ne štima, ne funkcioniše najbolje, a to je da ova manjinska grupa ljudi svoja prava ne može da ostvari, ne može da prošeta slobodno.“ I onda, naravno, imaju prava da to kažu i to nije pritisak... to je njihova dobra želja da se nešto promeni. Ako je neka zemlja kandidat, to se od nje očekuje, a i postoji potreba ljudi u toj zemlji da se to ostvari.* (ispitanik, Niš).

Oko stava odnosa države i aktivizma postoje ključna neslaganja ali i nedovoljna preciznost kada se govori o tome da **država reaguje**. Postavlja se pitanje, kao u sledećim izjavama, šta znači da država reaguje, da li to obuhvata reakciju policije ali ne i sudstva, reakciju tužilaštva ali ne i konačan ishod odluke,

da li je reakcija dovoljna. To su sve otvorena pitanja čija nedovoljna preciznost izaziva nesporazume u komunikaciji, ali i drugačija viđenja države:

Aktivista 1: Ali da li to znači da država nikada nije reagovala? Ja nemam tačan broj, ali mogu da ti pošaljem tačne statističke podatke ako te zanima. Nemoj da govoriš ono što ne znaš. Ja ne kažem da je država dobra i da procesuirala sve što se desi, ali ne možeš govoriti da država ne reaguje.

Aktivistkinja 1: Ali šta je kranji ishod toga? Reaguje i?

Aktivista 1: Pa nije isto. Država ne reaguje i reaguje.

Aktivistkinja 2: I ovde je isto. Reakcija države ne proizvodi da se to smanjuje. (...)

Aktivista 1: Na svaku prijavu koja je stigla na GSA, usledila je reakcija GSA i obavešten je policijski organ... Sada, dalji proces sudski ne zavisi, naravno, od policije. Pravosuđe je sporo, to smo utvrdili. Ali to je za sve građane Srbije. Većina slučajeva, dakle, završi na sudskom procesu, od onih koji su prijavljeni policiji, koju su dalje na neki način procesuirani.

Aktivista 2: Ja sam par puta bio napadan i nekad je došla policija, nekad nije. Bili su uvek grozni. Ja njih ne volim i nikada niko nije bio procesuiran. A pošto dolazim ispred organozacije „Žene u crnom“, koja je tri puta napadana, nikad niko nije bio procesuiran. (aktivista, Beograd)

Aktivista 3: Primećujem na osnovu ovoga što su ostali učesnici rekli da mi imamo problem razlikovanja onoga što je normativno i što je stvarno. To je suštinski problem. Drugim rečima, mi možemo imati najbolje moguće zakone, ali, ako nema to ko da sprovodi, ili nema želje da se to sporvodi, onda tu naprsto neke velike pomoći nema. (aktivista, Beograd)

Jos jedna tema oko koje postoje nepreciznosti jeste tema „napretka“ u delovanju institucija i države. Naime, učesnici/e drugačije tumače napredak, od

kog perioda, u odnosu na zemlje regiona ili u odnosu na zemlje Zapada i šta se podrazumeva konkretno pod tim. Ova pitanja su važna jer otkrivaju i stepen poverenja ili nepoverenja koji LGBT populacija ima prema institucijama, a što je važno za formulisanje politika prema institucijama.

Na primer, jedan od učesnika smatra da jeste došlo do napredka, što zaključuje na osnovu situacije u susednoj BiH:

- Od toga da oni nemaju nijedan gej kafe, ili bilo šta, imaju jedno ‘gej frendlji’ mesto, žurke dva puta mesečno. Kod njih se nikada ne dešava rekacija policije kada te napadnu i ti prijaviš. Čak se dešava da taksisti sami, kada te odvezu na određenu adresu, a znaju da si gej – kao što je bilo na festivalu „Queer Sarajevo“ pre par godina – tada su imali sa takstima problem kada su ih odbacivali, pa su oni te adrese širili dalje. Dotle to ide. (...) U tome sam video napredak Beograda, ako ne govorimo o čitavoj Srbiji. Ovde policija tebe štiti. Policija ne prenosi te podatke. Ispred oba kluba svako veče, kad je žurka, stoji kombi policije. (aktivista, Beograd)

Na osnovu navedenih stavova prema državi, institucijama sistema i odnosu aktivizma i države, može se **zaključiti**: prvo – da ne postoji konsenzus u tim pitanjima, učesnici/e nemaju istovetan odnos: jedni državu i sistem vide kao suprostavljenu stranu, dok je drugi vide kao partnera; drugo – učesnici i učesnice nisu imali slaganje oko stavova koji se tiču delovanja države, njene efikasnosti i reagovanja. Takvi stavovi su bili više artikulisani u polemici koju su vodili aktivisti i aktivistkinje između sebe, dok su neaktivisti više isticali problem rada organizacija iz njihove spoljne perspektive (što će biti prezentovano u kasnijim rezultatima). Te razlike u perspektivama između aktivista/kinja i neaktivista/kinja i razlike u pogledu na problem LGBT prava bile su očekivane.

2. Kako neheteroseksualne osobe percipiraju **pitanje vidljivosti** homoseksualnog identiteta, na koji način vide rešavanje problema nevidljivisti (politike samoprezentacije) i kakvu ulogu aktivizam za njih ima na tom polju;

Pitanje vidljivosti se drugačije doživljava i artikuliše. To je očekivano, jer sama vidljivost je koliko lična – toliko i politička kategorija. Kao političko pitanje, kao strategija borbe, vidljivost se različito tumači od strane aktivista. Jedni insistiraju na vidljivosti, dok drugi smatraju da preterana vidljivost može voditi kao provokaciju većine:

- Mi imamo vidljivost, ali pervertiranu. Vide nas u pogrešnom svetlu. Ona je postignuta sa Prajdom 2001. godine. Svako ko odudara od rodnog stereotipa u društvu, odmah je stigmatizovan. Ili da menjamo koncept na koji nas vide, ili da menjamo posledicu toga – kako se ponašaju kad nas vide, kad nas poznaju. Vidljivost postoji, ali mora nešto drugo da se cilja. Nismo vidljivi kao osobe, već kao mete za nasilje. (aktivista, Beograd)

Aktivistkinja 1: Živimo u takvom društvu gde, ako bismo potencirali na vidljivosti, samo bismo izazvali sve veću iritaciju. (aktivistkinja, Beograd)

Aktivistkinja 2: Izvini, ali ja mislim da je potrebno imati što više autovanih LGBTIQ osoba kako bi ljudi prihvatali i navikli se. (aktivistkinja, Beograd)

- Moja nekako razmišljanja su, s obzirom na to da su nam mediji takvi kakvi jesu, to opet može da ima i pozitivnu i negativnu stranu. U smislu da se sve skandalizuje. Sve je super dok god je seks, droga, nasilje i ako ima još nešto da se začini. Slažem se da je super da ima što više autovanih ljudi. (aktivistkinja, Beograd)

- (Prajd, prim.) doprinosi samo povećanju vidljivosti. Podižu vidljivost. Neću da kažem: „Nije situacija“. Nikada neće biti situacija. Ja nisam za taj vid probijanja nekih i dobijanja nekih prava, nego više nešto kao... Ne znam. Meni se jako dopada šta radi Dragana Todorović. Dobro, ona je na poziciji da može. Ali tako nešto, da probamo kroz obrazovanje. Pa da se tu nešto promeni. Kao Prajd vik. Debate. (ispitanica, Novi Sad)

- Ali konkretno, moje prijateljice, njihov problem jeste autovanje. Naravno, boli ih činjenica da ne mogu da se normalno prošetaju ulicom i ispolje svoju ljubav. Da kažu svojim roditeljima... Neke tišti, ali neke jednostavno ne dotiče. (ispitница, Novi Sad)

- Važno je da imamo što veći opseg tih ljudi koji su senzibilisani. Ne mora da bude u medijima, da imamo 50 autovanih koji bi da vise po Pinku, RTS-u, već oni koji su na terenu. (aktivistkinja, Beograd)

- Hteo sam da napomenem da ne možemo da budemo isključivi. Nisu svi ljudi spremni da se autuju, ne osećaju se dovoljno snažno, niti bi svi ljudi reagovali okej na to. Pitanje je koliko mi, kao aktivisti, smemo da pozovemo ljudе da se autuju, kada to treba da bude lična procena, nešto postupno, a sa druge strane, ove javne akcije mogu da budu korisne, dobre i lepe, jer ljudi imaju potrebu da se izraze javno, kroz umetnost, fleš mob i slično. Negde će to promeniti svest u pozitivnom smislu, a negde će se radikalizovati. To se nikad ne zna. To i jeste moja dilemma vezana za Prajd. (aktivista, Beograd)

Problem vidljivosti je usko vezan za problem aktivizma, jer koncipiranje strategija vidljivosti jeste jedan od osnovnih ciljeva borbe za LGBT prava. Takođe, postoje razlike u tome kako taj problem vide pripadnici LGBT zajednice i osobe koje su autovane. Naime, same LGBT osobe često biraju da lično ne budu autovane, što je posebno razumljivo u sredini koja je preteća i homofobična. Pitanje je da li i u kolikoj meri u tom slučaju insistirati na autovanju LGBT osoba u Srbiji i da li je autovanje nužno.

3. Odnos LGBT populacije prema **aktivizmu** – koji su problemi koje uočavaju, kako vide problem saradnje sa političkim strankama, koja rešenja predlažu u poboljšanju aktivizma i sl.

Prvo što se može uočiti u odgovorima ispitanika, kada je u pitanju njihov stav prema aktivizmu u Srbiji, jeste njihova razočaranost. Oni su nezadovoljni onim što je postignuto do sada, nezadovoljni su načinom na koji LGBT organizacije funkcionišu, njihovim programima i delovanjem. Nije sasvim jasno da li je problem u samim organizacijama ili previše kritičnom stavu ispitanika/ca, ali svakako se može zaključiti da postoji negativna ocena prema radu organizacija i određena distanca prema njima. Kada su u pitanju odgovori neaktivista, ovo su neki od njihovih stavova:

- *Mislim da mnoge organizacije postoje kao politički pokušaji nekih ljudi. Tamo ljudi sede zbog posla, jer drugi posao ne mogu da nađu. To će ti i sami reći. Poznajem mnoge tako. Problem je i što su oni sami jako diskriminatori prema populaciji koju zastupaju.* (ispitanik, Beograd)
- *Mislim da je najveći problem što se dovoljno ne lobira.* (ispitanik, Beograd)
- *Ali ono što meni smeta je da nijednu tužbu nismo čuli za govor mržnje. Nijedna tužba nije podizana za govor mržnje i diskriminaciju. Podizano je nešto malo. To mora da bude mnogo, mnogo jača borba. Mnogo jači glas.* (ispitanica, Beograd)
- *Ne znam više kako ući u masu i zadobiti poverenje. Čujem komentare koji kažu – jedan skup je ovde. Mi smo došli na jedno mesto, drugi kažu drugima da je skup tamo, jer ima drugu organizaciju... I onda čujemo od milion ljudi da su svi razdvojeni.* (ispitanik, Beograd)
- *Isto kao kod političkih partija. Kada ih sve staviš u istu sobu, vidiš koliko mogu zajedno da rade. Ovo je Srbija i svako voli da bude 'sultan umesto sultana'. Teško ljudi prelaze preko svog ega i teško su spremni za kompromis. Pre petnaest godina su postojale dve ili tri organizacije i tada se zaista nešto radilo, videli su se rezultati.* (ispitanik, Beograd)
- *Mene sve interesuje, ali ja lično ne bih da sarađujem ni sa jednom organizacijom. Iako su u „Labrisu“ moje super drugarice.* (ispitanica, Novi Sad)

Ispitanik 1: U krajnjem slučaju da postoji jedna zajednička strategija, pa da se svi bave drugim delom. Ali, znajući kako funkcionišu naše LGBT organizacije, nemoguće je da se ujedine i da se sakupe u jednu prostoriju.

Ispitanica 1: Ja mislim da je bilo takvih sastnaka i pokušaja i da se radilo na

tim platformama. U redu je da budu različiti stavovi i borbe, ali oko nečega mora da postoji konsenzus. Treba da bude podela oko onoga šta organizacije rade. Recimo, CKS se bavi istraživanjima, pa se desi da se radi slično istraživanje, različito finansirano, troši se energija, troše se resursi, a dobijamo iste rezultate. Da se organizacije profilšu, ali da bude zajednički front na koji se bitke vode.

Ispitanik 2: Zar ne mislite da tako nešto ne postoji?

Ispitanica 1: Ja znam da je postojalo, ali na osnovu onoga što vidim kao širu sliku, ja to ne osećam. U rezultima, u odnosima organizacija, raznim tim...

Ispitanik 1: Ja mislim da rezultata nema nikakvih. (deo razgovora sa fokus grupu u Beogradu)

Veliki deo razgovora tokom fokus grupa bio je usmeren na osmišljavanje alternativa i načina na koji bi LGBT organizacije trebalo da deluju. U tom smislu, ispitanici nisu bili samo kritični već su bili aktivni u predlozima za buduće delovanje.

Strategije o kojima se raspravljalo kreću se najviše od predloga za edukaciju i pokrivanje različitih polja delovanja. Razmišljanja o opštoj strategiji borbe svih organizacija koja bi išla u smeru ujedinjenja oko zajedničkih ciljeva. Ovo je skoro opšte mesto uz kritiku da se tako nešto ne vidi u realnosti, da organizacija tako ne deluju:

- Za prvi korak je dobro i da imamo više aktivističkih akcija, tipa fleš mob, gde bi ljudi izašli i rasporedili se na nekim punktovima i počeli da se ljube, da bi neki ljudi koji mogu da budu na našoj starni, koji su neutralni i ne mrze nikog, da se kod njih pomeri svest. Mi kao imamo te neke divne, pod znaicma navoda, osobe u policiji, sudstvu, i postoji razlog zašto, kada neki ljudi dožive neku vrstu nasilja, neće zvati policiju, jer su već imali loše iskustvo. Ali u šta mi treba da uložimo napor je da se senzibilije građanski sloj ljudi koji ima okej stavove i da treba da se prave koalcije sa anarchistima, sa ovima, sa onima, ali da postoji što veći opseg ljudi koji će stati i reći: mi idemo sa vama na tu i tu akciju, koji će doći na taj ponoći Prajd, kao što što je bila Biljana Srbljanović. (aktivistkinja, Beograd)

- Mislim da front može da bude prilično širi. Meni smeta što u taj akronim ne ubacujete i Q, koji je meni, kao kvir osobi, jako bitan, jer je fluidniji, ne bavi se tom politikom identiteta kao drugi. Kad mislim na širinu, mislim na sve ove teme koje smo do sada spominjali. Nasilje, recimo, koje je prisutno u društvu u raznim formama. Moja dobra drugarica je izgubila brata koga je obezbeđenje na splavu ubilo šutirajući ga u glavu. Gomila ljudi je gnevna na SPC ili uopšte na verske zajednice, koje imaju veliku simboličnu moć i vrše zloupotrebu. LGBTQ organizacije bi trebalo da rade ozbiljniji monitoring. Pojavljuju se osobe koje imaju neku vrstu kredibiliteta, kao što je Marić, koji je profesor etike i koji ima neku vrstu kredibiliteta, i priča stvari koje su užasne. Prave veliku količinu problema. Govori da su homoseksualne osobe skolne egzibicionizmu, a pri tom predaje etiku. On ne može nigde da odgovara za to. Ko će da ga pozove na neku vrstu odgovornosti? Može se naći saveza sa svim ljudima kojima smeta priča o jalovosti, ili priča koju SPC stalno ponavlja na brutalan način: „Sasecanje u korenju“, „Bacanje u vatrnu“... To je govor mržnje. (neaktivista, Beograd)

Ispitanici su insistirali na promociji LGBT prava, u smislu edukacije pojedinih grupa do edukacije većine ljudi:

- Smatram da se sve dešava oko Beograda. Unutrašnjost je ta koja ima velikih problema, ljudi žive u nekim ubeđenjima, žive dvostrukе živote. Pričam iz svog iskustva. Bukvalno nije postojao niko da mi proširi svest. Ja nisam to mogao sam da uradim. Nisam dozvoljavao sebi da razmišljam o tome. I kad mi dođe neka misao: „Gej si“, ja: „Ne, ne, ne!“, ne smem da razmišljam o tome uopšte. Sebi nisam nikad postavio racionalno pitanje: „Stani, razmisli malo o tome!“ To treba da se širi u unutrašnjošt pre svega. Čak treba da edukujemo i same pripadnike LGBT populacije koji imaju iskrivljenu svet. Oni su prihvatali sebe da su gej, ali onda kad su to uradili, oni su sve sveli na to. Nemaju svoju ličnost, nemaju ništa. Bukvalno ceo život im se svodi na to da su homoseksualne orijentacije.

I: Kako si ti sebe osnažio? Šta je bio tebi podsticaj?

- Nisam imao podsticaj. Ja sam ovde već dve godine i od kako sam ovde, odlučio sam da ne smem više da terorišem sebe psihički i da treba da upoznam osobu koja je homoseksualne orijentacije, i sâm sam uteo u sve to. Tako da mislim

da svest treba da se širi po manjim mestima, da se organizuju neke prezentacije i edukacije... (neaktivista, Beograd)

Saradnja sa političkim strankama i odnos ispitanika i ispitanica prema ovoj temi se razlikuje. Jedni podržavaju saradnju sa političkim strankama i smatraju da je to poželjno i neophodno u svrhu lobiranja, dok su drugi protiv takve saradnje i ističu neke druge stvari:

- *Treba donekle saradivati sa raznim stranama. Ne bi trebalo da LGBT organizacija postane politička stranka, da bude vezana za neku stranku i bude deo te stranke. Posebno zato što LGBT populacija nijednoj stranci nije važna, ili pri vrhu liste stvari za koje treba da se bore. Ako bi neko htio da se priključi stranci, prepostavila bih da je zbog para ili već nekog interesa. Ali donekle se mora saradivati sa svima, kako sa drugim organizacijama, tako i sa političarima. Svi znamo da sami nećemo postići. Organizacije koje odbijaju saradnju sa drugima, ne mogu ništa da postignu. (ispitanica, Novi Sad)*
- *Ako već pričamo o Paradi, potrebna je saradnja sa političkim strankama i da svako iz svake stranke treba da ima svog predstavnika na Paradi. Mislim da je to normalno. (neaktivista, Beograd)*
- *Sama činjenica da kažemo da političari treba time da se bave, ne treba da nas vode kao stado slepih ovaca. Zašto se organizacije time bave? Da bi se nešto promenilo. Da li nešto može da se promeni ako se to ne reflektuje u zakonu ili Ustavu? Ne može. Što znači da organizacije ne mogu same to da rade, to moraju političari i političke partije. Onaj ko je na vlasti će da menja zakone. Spram toga, ono što vi morate da rešite je kako će da izgledaju strukturalno na svakom nivou i to mora da bude predstavljen političkim partijama i to mora da bude na njihovim političkim agendama. To je kraj priče. To je odgovornost organizacije i morate konstantno da vršite pritisak na političare. (neaktivista, Beograd)*
- *Ja nisam baš siguran da je to primenljivo u našoj sredini. U njihovim agendama je ono što će da im donese glasove. Lobirati za stvari koje su osnovna prava, znači kao tražiti od njih da vam oni to aminuju. Deluje mi pogrešno. Treba tra-*

žiti uporište u medicinskoj struci, u psiholozima, da oni sami vrše pritisak. Kroz medije da se vrši pritisak. Mislim da suviše delegiramo njima moć. (aktivista, Beograd)

- *Ja nisam video da je Boris Miličević tu nešto doprineo. Milsim nekako da je to bio marketinški potez Ivice Dačića.* (neaktivista, Niš)
- *Ovo jeste političko pitanje, jer sama saradnja sa političkim strankama znači da podržavamo sistem koji je truo...* (neaktivistkinja, Niš)

- **I:** *Kako biste odredili svoju političku orijentaciju?*

Ispitanica 1: *Politički neorijentisana!*

Ispitanik: *Politički dezorientisano!*

Ispitanica 2: *Ja sam van svih ideologija...*

Ispitanik 2: *Ja sam orijentisan liberalno, tako sam vaspitan i za LDP sam, jer se ona i dalje bori za naša prava. Na neki način zato i nemaju glasače. Uvek sam, kao peder, bio za opoziciju ovde.*

Na osnovu iznetih iskaza ispitanika, utisak je da sâm rad LGBT organizacije nije dovoljno vidljiv. Naime, sami ispitanici su u svojim iskazima predlagali razne aktivnosti, poput edukacija radnika u obrazovanju, zdravstvu i socijalnim službama, kojima se organizacije već bave, ali, očigledno, s malom medijskom promocijom. Dalje, ispitanici imaju jedan zahtev upućen radu aktivista, a to je postizanje konsenzusa u osnovnim ciljevima. Takođe, percepcija je da se samo omasovljenjem borbe i većim brojem akcija kao i grupa sa kojima se sarađuje može poboljšati LGBT aktivizam.

4. Dominantni stavovi prema temi Parade ponosa - da li su za održavanje Parade ponosa i u kom obliku, šta za njih predstavlja ova manifestacija, u kome vide odgovornost za dosadašnje neodržavanje Prajda, kako oni zamišljaju održavanje Parade, šta bi promenili u dosadašnjem pristupu organizovanja.

Opšti stavovi o Prajdu, zašto nam je potreban, u čemu vide njegovu važnost i kritika sadašnjeg koncepta Prajda:

- *Problem koji imam sa konceptom Prajda je taj što mislim da je pogrešno postavljen. Nameće se jedna struktura, jedna priča, koja nisam siguran da je povezana dovoljno; i ne postoji strategija. Strategija bi bila borba protiv nasilja, recimo. Povezivanje kruga na više problema, a ne to parcijalno na homoseksualce samo. Često se Parada doživljava kao neka vrsta egzibicionizma, karnevala... Stoga treba poraditi na konceptu, jer dosta ljudi to doživljava nalik žurki, što nama nekako nije nužna potreba da bi se izborili za prostor priče o problemu. Mislim da treba redefinisati ozbiljno i u pogledu kampanje i onih koji je prestavljaju.* (aktivista, Beograd)
- *Ja mislim da Prajd može da bude neka vrsta platforme za sve organizacije. Da se pravi malo smislenije, možda isto ovako neke fokus grupe, da se vide očekivanja, da se povežu sve organizacije i da možda pre bude demonstracija, nego da to bude mesto nekoj žurki. Treba da se vratimo na Stonvol, jer mi i dalje nismo tu. (...) Ono isto što mislim da je važno je da Prajd bude 'gej frendlji'. To jest 'frendli parada'. Ako bih došla sa 10 prijatelja, porodicom, da bi to bilo masovnije. Tu postoji i strah ljudi da će, ako dođu na Paradu, biti autovani, da će se autovati da su gej... Ako bi se to proširilo da je 'gej frendlji', bio bi prvi korak ka tome da se to omasovi. To može da bude prilika da se priča o problemima. Niko nikad nije ni predložio da Parada bude 'gej frendlji'. Ono što meni smeta kod Prajda su parole i što sve ostaje u jednoj organizaciji. Možda ja ne želim da stamem iza nekih parola kao što je: „Ljubav, vera, nada“, i tako dalje. Tu isto treba više da bude zastupljeno šta svi misle, što bi trebalo da predstavlja zajednicu, a ne sve po jednoj organizaciji, koja po svom nahodenju, ili nahodenju neke marketinške agencije... To me podseća na ovu našu politčku, kao pred izbore. Šareni plakati, nesređeni.* (neaktivistkinja, Beograd)
- *Žao mi je što nisam bio puno aktivan u razgovoru. Ja jesam za Prajd, ali to treba da bude vrhunac svakodnevne borbe protiv diskriminacije, protiv predsudsuda. Da to bude kulminacija nekog svakodnevnog prajda. Osim toga, kad se organizuje Prajd, da to ne bude kratkoročno, mesec dana pred Prajd.* (neaktivista, Beograd)

- *Svi vuku na svoju stranu... Prajd koriste samo za svoju promociju. (neaktivista, Beograd)*
- *Ono što mene kao radnika u nevladinoj organizaciji interesuje je da se uradi kratka studija koliko je novca do sad potrošeno za LGBT prava u ovoj zemlji i šta je konkretno urađeno. Da odgovorne, tih nekoliko imena koje ja već dvadeset godina znam, koji se pojavljuju jednom godišnje u nekoliko TV emisija kad treba da bude Prajd – pozvao bih ih na odgovornost, da neka strana kompanija uradi izveštaje koliko je novca potrošeno i konačno da vidimo kako izgleda situacija danas. (neaktivista, Beograd)*

Jedan deo razgovora sa fokus grupe u Novom Sadu, jasno odslikava nezadovoljstvo koje postoji radom organizacija kada su u pitanju problemi legitimata i predstavljanja. Drugim rečima, problem je da li organizacije koje zastupajući LGBT prava ili rade na organizaciji Prajda imaju podršku zajednice. Ovaj deo ne ukazuje na to šta misli većinska populacija, ali ukazuje na to da bi pitanje borbe „u ime zajednice“ trebalo kritički preispitati umesto što se to predstavlja kao samorazumljiva stvar:

Ispitanica 1: Ja lično nemam ništa protiv ljudi koji su trenutno u organizaciji, ali me isto interesuje, iako se u to nisam udubljivala, ko je njih postavio tu?

Ispitanica 2: Sami su se postavili. Osnovali organizaciju. Skupila se ekipa koja organizuje Prajd.

Ispitanik: Oni apsolutno mogu da organizuju šta hoće. Svako ima apsolutno prava da organizuje šta hoće. Ali ne može neko da kaže da govori o LGBT zajednici. Može da kaže da govori u svoje ime.

Ispitanica 1: Ja ne želim da neko govori u moje ime.

Ispitanica 2: A onda postoji ono pitanje: „A što se onda vi sami ne organizujete?“

Ispitanica 1: Nekada je meni bila daleko bolja ekipa. Kada su bili Ksenija Forca i ta starija ekipa, mnogo su jači bili. To me je sve ohrabrilovo. Sada se sve to osulo. Zajednica. I to što ovde sada postoji samo NLO. Bilo je nešto da drugarica i ja nešto osnujemo... Tu ja krivim i sebe.

Ispitanik: A ko je postavio organizatore Prajda? Ja govorim uopšte. Oni imaju prava po zakonu da organizuju bilo šta, ali ko je njih oglasio da kažu da je to centralni događaj. (...) Oni su ovlašćeni da govore u svoje ime. I to je meni okej.

Oni rade kako rade, a po meni rade katastrofalno. (deo razgovora sa fokus grupu u Novom Sadu)

Razlike među ispitanicima postoje i u tome da li uopšte podržavaju Prajd. Među onima koji ne podržavaju Prajd dominiraju argumenti „još nije vreme za to“, i da većina ljudi nije upoznata sa idejom Prajda kao takvog:

- *Da, ali ne u ovakvim uslovima. I ne po svaku cenu. Dok se ne steknu pravi uslovi i dok se ne odredi ta edukacija i sve, mislim da ne bi trebalo održavati Paradu. Ako je to Parada gde treba da šetamo slobodno, a ne okruženi s više policajaca nego što ima nas. Bolje da se sakupimo ovako i da šetamo. To onda nije poenta. Treba da razmišljamo da li ćemo da poginemo ili šta.* (neaktivista, Beograd)

- *Malo ljudi zna šta je Prajd, kako je došlo do toga da se zove Prajd. To je bila neka borba, pa su bile neke demonstracije, pa je opet bila borba, pa su proslavili Prajdom. Mi bismo otpozadi. Prvo da bude žurka, pa da malo demonstriramo, pa demonstracije, pa ponovo žurka. Ali to ne ide tako. Prajd treba da bude završnica neke borbe, nečega.* (neaktivista, Beograd)

- *Da Parada, ali kao što je J (prethodni ispitanik) rekao: „Prajd treba da bude završnica, a ne borba.“ Organizujemo demonstracije... A Parada da bude za 10-15 godina.* (neaktivista, Beograd)

- *Više bi bilo korisno organizovati tribinu u jednoj školi s petnaestoro daka i na kraju te tribine reći: „Vi ste danas bili na jednom Prajdu!“, nego cele godine forsirati jednu temu. Tako da se nadovezujem na sve što su prethodni rekli: boriti se svaki dan za nešto. Možda ne bi bilo loše povlađivati narodu. Izaći i reći narodu: „Dosta smo boli oči, mi se povlačimo na neko vreme...“* (neaktivista, Beograd)

- *Mislim da je bolje pustiti narodu i tursku seriju s dva pedera, da bi i to bilo bolje nego da se organizuje Prajd. Kada se situacija sredi, onda možemo da se brinemo o Prajdu.* (neaktivista, Niš)

- *Ne sada i ne na ovaj način. Više sam za neki isforsirani aktivizam tipa – da se svi ti LGBT aktivisti skupe i pomažu bakama da pređu ulicu, tako nešto – u smislu dobro delo. Dalje, ne moraju da budu prikazivane edukativne emisije,*

neka to budu i obični filmovi kako bi se ljudi navikli da postoje drugačiji ljudi.

Ja sam za to da se ljudi osvešćuju na neki pitomiji način. (neaktivistkinja, Niš)

- Naziv „parada“ je problematičan. Aha, parada, plus već smo nenormalni je problematično (drugima). „Prajd šetnja“, to je bolji naziv od „parade“. (ispitanica, Niš)

Međutim, većina odgovora ispitanika je na neki način podržala ideju Prajda, naglašavajući da su za taj koncept, ali najčešće uz predloge kako bi on mogao da izgleda ili šta bi trebalo izmeniti ili uz kritiku dosadašnjeg rada na pripremi ovog događaja. Neki ispitanici su iskazali samo podršku ideji Prajda. Ovo su neki od odgovora:

- Ja sam ZA i slažem se sa svim njihovim argumentima, iako imam malo i konflikt u glavi – jer dokle više da dokazujem da je sa mnom i sa nama sve u redu i da smo normalni. Što se više sklanjam, neće biti bolje. Tako je bilo i Afroamerikancima u Americi, a tamo je bilo i ubijanja ljudi, ljudi su isli na demonstracije. To je teret koji mora da se nosi i neko mora da krene u to. Moramo da budemo vidljivi. Ne u smislu da mašemo gej zastavama i da nam na čelu piše gej, lezbejka, već u smislu da se zna da nas ima. (neaktivistkinja, Niš)

- Ja sam ZA Prajd, naravno i da se zalaže nas hiljadu, dve hiljade, pet hiljada i sto hiljada, kakogod. Svi treba da ustanemo protiv svojih roditelja, za svoja prava i svoju sreću. Mi smo sve tiši i tiši. Moramo učiniti nešto za sebe. Posle svakog Prajda situacija je sve lošija. (neaktivista, Niš)

- DA, zato što mislim da treba da se desi, mislim da treba da se dešava i u narednom periodu ne na nivou Amsterdama, jer tamo ima ulogu ‘entertainment’ – ovde treba da ima ulogu da obasni da LGBT ljudi ovde postoje i da, kada god da se desi, treba da nas odvede u pravcu da više ne razmišljamo i pričamo o tome kao danas da li treba da ga bude ili ne (...) Ja ne želim da razmišljam o paradi u smislu da je to nešto što drugima bode oči, da to što će ja da proštam se nekome ne sviđa, neću da se povlačim samo zato što to nekome bode oči. (neaktivista, Niš)

- Ispitanica govori o tome šta je za nju značio održani Prajd 2010: U periodu kada se to održavalo 2010. godine imala sam 15-16 godina, sa svim svojim borbama: kako reći ljudima u okolini, kako prihvati sebe, ko sam ja? Jedan čitav haos sa identitetom. Onda sam podosta počela da čitam o tome. Nisam morala potajno, jer je sve izlazilo u novinama. Jer nisam imala ni svoj kompjuter, nego preko telefona tražila i tako čitala, a ovako sam uzela „24 sata“ i imala sam jednu fasciklu sa raznim isećcima na tu temu. Meni jeste to značilo i sve drugo što je bilo vidljivo i što je davalо sliku da tu postoji još uvek neko ko se bori i da nisam sama. (ispitanica, Novi Sad)

Pitanje odgovornosti za neodržavanje Parade ponosa je bilo dosta jasno u odgovorima ispitanika. Naime, **najveća odgovornost, najveći broj odgovora se odnosi na državu i na delovanje organizatora.** Pored tih odgovora, uviđaju se i teškoće organizacije Prajda u odnosu na kontekst Srbije, ali i odgovornost same LGBT populacije:

- Država je odgovorna za bezbednost. A zna se ko uništava. (ispitanica, Niš)
 - Politička situacija je takva. Od nje sve zavisi. Da, zajednica treba da se trudi, da se taktički bolje pripremi, ali na kraju uvek zavisi od neke druge okolnosti iz političkog života. Apsolutno je država ta koja može da kaže: „Možete bezbedno da se prošetate ili ne.“ Ne mogu da se baš složim i verujem da li su zaista postojali autobusi koji bi se zaleteli u masu (ispitanica, Novi Sad)

- Svi pomalo. Ne pratim i ne znam tačno ko je deo organizacionog odbora Prajda (osim nešto malo na fejsu što sam videla), ali, ako je tako mali odjek među ljudima, jasno je da se nešto ne radi kako treba. Ja nisam pozvana da govorim šta je to, ali sam sigurna da je ta organizacija veoma naporna. Policija je odgovorna, jer je njena uloga da štiti narod. Država je, takođe, odgovorna. Svi pomalo kao što rekoh. (ispitanica, Niš)

- Država, vlast. Da oni žele da zaštite paradu, oni bi je i zaštitili. Niko ko je nasilan ili ima oružje, ne bi mogao da dođe. U Riju ne sme niko upaljač da unese i to je jedna srećna povorka, a kamoli ovde gde se ljudi bore za svoja prava. Da država hoće, ona bi nasilništvo sankcionisala. (ispitanik, Niš)

- Država je odgovorna što se prajd ne izvodi. Aktivisti bi ga svake godine izveli. Država i vlast su odgovorni što se to uvek otkaže. (ispitanica, Beograd)

- Država i trenutna vlast. Vlast i sadašnji predsednik to ne žele da urade, jer će izgubiti mnogo glasača. To je njihov najveći strah. Policiju ne možemo da krimo, jer je policija zapravo država. Ako država naredi, policija će to da izvede – da stoji, da bije, štagod. Samo je država odgovorna. (neaktivistkinja, Niš)

- Od ponuđenih odgovora, mislim, 'država', koja sve koristi kao marketinški potez u svim svojim nastupima, odgovara im da se digne buka pa da se prajd ne održi i to je to. Mislim da sve lično zavisi i od čoveka. Kad se kaže da se čeka „pravi“ trenutak, to u stvari ne postoji. (neaktivista, Niš)

- Mislim da su same organizacije odgovorne što Parade nisu uspele. Vraćamo se na priču kada se ta propaganda radi pred sam Prajd i tada se to forsira i forsira, nameće se ljudima, kada se automatski nailazi na gnev ljudi, a mi smo poznati kao inadžije pa kažemo: „E sad nećemo!“ Umesto da se cele godine radi na edukaciji stanovništa i kampanjama, da se rade spotovi, fleš mobovi, bilo šta, ali ništa se ne dešava, svi smo u mišnjim rupama, pa kad treba da se desi Prajd, onda se ne desi, ili dođe do problema, razbijanja grada. Mislim da su organizacije krive. (neaktivista, Beograd)

- Meni deluje kao da je ovde uopšte lagano da se organizuje bilo šta. Postoje dve krajnosti. I ja isto o tome razmišjam... da li organizatori nisu dovoljno radili tokom cele godine da se Prajd desi. A sa druge strane, taj sistem je užasno jak. Kako prodrti kroz sistem koji kontroliše sve. A sa druge strane, nije da neke organizacije ne rade ništa. Postoje edukacije koje se rade u zdravstvenim ustanovama, u školama. Labris ih radi. Ali oni nailaze na velike prepreke od strane sistema. Ne mogu da prodrui... (ispitanica, Beograd)

- Organizacije se mrze između sebe. (neaktivistkinja, Niš)

- (...) Ako su i pare, neka su pare, ali neka se organizuje to za šta se zalažemo. Baš me briga da li će neko da uzme pare. (neaktivista, Niš)

- Treća stvar – bitna je populacija. Kriva je država, krive su organizacije, čuli smo obe stvari. Populacija. Hrabrnost populacije da se pojavi na odrđenom mestu, da se autuje. Ja kao organizator sam organizovao, saopštio populaciji, potradio se da dovedem policiju da obezbeđuje, potradio sam se... Ja sam nešto uradio. Dajte mi vi kao anonimusi nešto. Daj ja da se potrudim da stanem na to mesto za koje je neko radio mesec dana. To od populacije treba tražiti u kampanji. (neaktivista, Beograd)

Ispitanica: Htela sam da pitam zašto populacija nema hrabrosti.

Ispitanik 1: Nedostatak podrške od organizacija...

Ispitanik 2: Nedostatak podrške organizacija, vlasti, sigurnosti ljudi... Ja znam masu ljudi koji su dobijali otkaze na poslovima, kojima je socijalna i životna egzistencija bila ugrožena zbog toga što su se autovali, postoji realni strah. Znam nekolicinu ljudi koji zbog toga što su homoseksualci dobili otkaze. Čak ni na „Google“ ne možeš naći kome možeš da se obratiš. Po našem zakonu trenutno ne možeš nekog da otpustiš zbog seksualne orientacije, ali ne možeš ni doći do organizacije koje se bave time. Ja sam njega uputio na jednu stranu, pa su ga slali na 15 strana dok nije došao na mesto gde je trebalo da bude incijalno. To je loša stvar, jer je on tu izgubio dva ili tri meseca. To je nedostatak povezanosti između samih organizacija i zajedničkog delovanja.

- Odgovornost nikada ne može biti na jedinki. Nikada ne može biti na najslabijem. Odgovornost uvek mora biti na nekome ko ima neku vrstu legitimite. Vođe. U ovom slučaju smo podelili na državu i na organizaciju (neaktivista, Beograd).

- Formirali su NGO koji se zove „Belgrade Pride“. To su uradili kako bi manipulisali, kako bi stvorili jednu vrstu monopola. To je jedan bezobrazluk...(neaktivista, Beograd)

Osim spomenutih strategija koje se odnose na aktivizam, učesnici i učesnice su formulisali i određene strategije za koncipiranje Prajda (koga vide kao saveznike, šta bi promenili, da li bi oni učestvovali u organizaciji Prajda itd.). Evo nekih odgovora:

- *I: Da li biste se vi lično uključili u organizovanje Prajda?*

Ja bih, ali pod određenim uslovima. Ako mogu da dam doprinos idejno ili u struci u kojoj se bavim, (...) budući da je ekonomска situacija loša, često se ta agenda povezuje sa nekim neoliberlanim stvarima. I često je upotrebljavana od strane Amerike. Zato treba biti oprezan. Da ne bude potencijalno manipulativno. I Boris Milićević je to pričao kako su određeni aktivisti to koristili svoju poziciju da prave pare na tome. U jednoj emisiji je ispričao detaljno kako postoji neka vrsta manipulacije ... Može da se stvori širi front kada pogodite određene teme. I nas boli to što se gube fabrike. Zato je meni pun pogodak povezivanja sa radničkim pravima i ženama. (neaktivista, Beograd)

- *Ja bih samo htela da kažem da mislim da Prajd ne može da bude jedna organizacija. To je nedopustivo. Jer to nikad ne može da bude predstavnik svih ljudi. To ne može da bude Prajd. O tome niko ne priča. A pošto je ovo istraživanje za Prajd... To mora da bude alijansa. Neka vrsta platforme. Da svi dođu. Neka dođu anarchisti, neka dođu svi. Dok je god jedan NGO, neće da donese rezultate, što se pokazalo. I ovo da se kuva pasulj, što da ne. To je sve pomoći, pravljenje zajednice. To je super, dođu beskućnici, dođu Romi. (neaktivistkinja, Beograd)*

Kada su u pitanju strategije borbe, neki aktivisti imaju na osnovu dugogodišnjeg iskustva vrlo jasnu predstavu u kakvom se stanju nalazi društvo i kakve strategije su uopšte na raspolaganju:

- *E, sad, da li bi strategija naše borbe bila da se mi, kao LGBT aktivisti, udružujemo sa drugim ili da se sami borimo. Slažem se da je država ta koja treba da se postara da mi ne doživljavamo nasilje, ali svi znamo da su populacije te koje imaju prava da govore u svoje ime i da moraju da poguraju neke stvari. Ne možemo samo biti pasivni subjekti. (aktivista, Beograd)*

- *Ono što meni smeta je to što mislim da se sve ulaže ili na Prajd ili na pitanje određenih zakona, koje bi nama, je l', nešto obezbedilo. Van toga se ne ide i onda se prave neki propusti, koji prosto, na kraju, štete samoj zajednici. Na primer, insistiranje na Prajdu, pa onda imamo poslednje četiri godine otkazivanje, što svaka profašistička grupa doživljava kao plus, što mislim da za LGBT*

zajednicu ima kontraefekat. Mislim da je to nešto što takođe strani donator video kao nešto što treba ulagati da Prajd po svaku cenu bude i da nije pitanje kako se to organizuje, ko vodi i da li pripadnici LGBT zajednice misle da li im je to najvažnije. Ulaže dosta novca i vrti se određena suma novca, koja funkcioniše, iako se Prajd otkaže, a ljudi budu uplašeni, dok faističke organizacije budu osnažene (...) Ali ono što je meni važno i što, razgovarajući sa ljudima iz zajednice, mahom lezbejkama, jeste da su im trenuto važnije stvari kao što su okupljanja, rad na tome da se osećaju sigurno. Osnaživanje same zajednice je nešto što je prioritet. Mislim da generalno postoji ogroman broj ljudi koji nisu autovani, ali žele da se osete sigurno i da imaju kome da se obrate kada im je to potrebno. U situaciji i društvenom okruženju u kome se nalazimo potrebno je senzibilizacija hetero osoba koje su nezainteresovane, ili nemaju stav. Važno je da se prva razne koalicije sa društvenim pokretima, koliko god da su mali i koji nemaju negativan stav prema LGBT pravima. (aktivistkinja, Beograd)

- Moj utisak i mnogih drugih je da smo 2010. mnogo izmanipulisani Prajdom. Da taj Prajd nije bio nikome važan, osim da se isputi ta neka forma. U tom jednom trenutku. Pa se onda menja priča. Političar jedan priča jedno, drugi drugo, i da to nije neka priča koja je stalno ista. U velikoj meri je vezna za to u kom smo mi trenutku pridruživanja (EU). Tu se vidi kako je priča o LGBTQ pravima došla u Srbiju. Mislim da mora da se distancira od toga i da bude otvorena za sve i prilagođenija našoj sredini. Zato se odbacuje Prajd, a političari im pomažu u tome – to je nešto što je došlo iz Evropske unije, sa Zapada, pa se proširilo na razna polja, da je pošast i tako dalje. Mislim da mora da se promeni. Ne mogu da kažem kako i da imam ideju, ali mislim da je Prajd i za one koji nisu za pridruživanje EU. Jeste da znam da jedino oni daju finansije, ali da mora nekako da se otkolini Prajd od te priče. Pravi štetu i političkim krugovima, jer isto aktivisti iz političkih ili ideoloških razloga neće da učestvuju u Prajdu, pa se rasipa zajednička snaga. (aktivistkinja, Beograd)

Samokritičnost u radu kod aktivista, svest o sistemu u kome se radi „po projektima“ od kapaciteta koje bi organizacija potencijalno mogla da ima:

- Mi jesmo kao organizacija imali veliki protok ljudi. Mi smo i odlazili među ljude, i oni su dolazili kod nas. Imali smo kontakt s velikim borojem ljudi. Po

tome smo se razlikovali od drugih organizacija koje ljudi nemaju prilike da vide, članove tih organizacija... Ali mi nismo iskoristili tu činjenicu u potpunoći, u punom kapacitetu za jačanje kohezije. Držali smo se projekata kojima to nije bio cilj. (aktivista, Beograd)

Zaključak

Na osnovu rezultata fokus grupe o temi Parade ponosa može se zaključiti da ispitanici i ispitanice neheteroseksualne orijentacije, od 19 do 38 godina starosti, imaju različite stavove o temi održavanja Parade ponosa u Srbiji i uopšte razumevanja promocije LGBT prava.

Najzastupljeniji stav jeste nezadovoljstvo koje postoji postignutim stepenom poštovanja LGBT prava u Srbiji. Ispitanici/e su istakli da oni kao najvažnije probleme sa kojima se suočavaju neheteroseksualne osobe u Srbiji vide problem fizičke bezbednosti i kršenje prava na slobodu okupljanja. To je ujedno istaknuto kao jedan od glavnih aspekata na kome bi se oni fokusirali u aktivističkom radu. Istančanje pitanja zaštite je povezano sa uočavanjem problema nasilja i diskriminacije koje oni trpe, o čemu su posebno govorili ispitanici/e pretežno mlađeg uzrasta (do 25 godina) na fokus grupi u Nišu. Kod njih očigledno postoji nezadovoljstvo jer u unutrašnjosti Srbije ima mnogo manje sadržaja koji se odnose na LGBT populaciju, mnogo je teže izraziti svoju seksualnost i ostati anoniman i mnogo je teže doći do podrške organizacija koje se bave temom LGBT prava.

Takođe, dosta ispitanika/ca smatra da LGBT osobe nisu jedina kategorija ugroženih u Srbiji i da oni ne traže neka specifična prava, već ostvarivanje jednakosti i ista prava koja ima heteroseksualna većina. U ostvarivanju tih prava ispitanici/ce se ne oslanjaju niti očekuju isključivo pomoć države – jedni državu vide kao partnera, dok drugi imaju mnogo kritičniji stav i smatraju da je važnije da se sama „zajednica“ osnaži iznutra. Generalno, i kod onih koji podržavaju institucije sistema i kod onih koji ih kritikuju, stav prema njima je pesimističan.

Pitanje vidljivosti LGBT identiteta se shvata različito u smislu da ispitanici ističu da je važno da postoji veći broj autovanih ličnosti u javnosti, ali, isto tako, ne smatraju da je autovanje nužno ili potrebno s obzirom na kontekst Srbije. Takođe, postoji i strah da povećana vidljivost ne izazove efekat provokacije kod većine. Kako je Prajd događaj koji sa sobom nosi veliku vidljivost, možda je problem bezbednosti povezan sa javnim izražavanjem seksualnosti i problem autovanja nešto čime bi LGBT organizacije trebalo više da se pozabave.

Što se tiče aktivizma, može se reći da ispitanici/e imaju vrlo realističnu sliku i očekivanja od njega, predlozima kako poboljšati rad LGBT organizacija. Oni su ujedno vrlo kritični i razočarani aktivizmom i glavno očekivanje koje imaju od aktivista jeste postizanje konsenzusa u borbi za LGBT prava. Smatraju da je potrebno saradivati sa drugim organizacijama, raditi na edukaciji i propagandi (materijali koji bi se delili po školama, razgovori sa većim brojem ljudi, pojavljivanje u medijima, više akcija u mestima van Beograda, flash mob akcije, filmovi i informativne emisije na temu LGBT prava). Može se reći da ispitanici, razmišljajući iz ugla svojih potreba, imaju takođe vrlo izražen smisao za politički aktivizam.

Što se tiče Parade ponosa, kvantitativni deo ovog istraživanja na uzorku od 402 ispitanika/ca je pokazao [14](#) da je 29% ispitanih za Paradu ponosa, protiv njenog održavanja je 26%, 7% ne zna odgovor, dok se za Paradu „ali ne u ovom obliku“ do sada izjašnjava 38%. Znači, 67% ispitanika se odlučuje za neki oblik Parade ponosa. Može se reći da ispitanici, posmatrajući kvantitativne rezultate istraživanja većinski prihvataju koncept Parade ponosa kao strategiju borbe. O tome zašto se tako veliki procenat njih izjašnjava za drugačiji vid organizovanja, ili zašto se protivi Paradi, moglo se nešto detaljnije iščitati iz izjava ispitanika/ca u kvalitativnom delu istraživanja. Naime, fokus grupe su pokazale da ispitanici imaju različite poglede i da su vrlo kritični prema dosadašnjem načinu organizacije Prajda. Njihovo nezadovoljstvo, pak, nije obojeno ličnom kritikom prema organizatorima/kama, već generalno

[14](#) Odgovori na pitanje „Da li ste za održavanje Parade ponosa u Srbiji?“

prema neslozi koja postoji među LGBT organizacijama. Oni najveću odgovornost za neodržavanje vide u državi i tu pravilno uočavaju različite strategije opstrukcije (država koja se ponaša u skladu sa pritiscima EU, država koja koristi i manipuliše LGBT populacijom, ona koja samo deklarativno pruža podršku itd.). Međutim, i kod ispitanika postoji neslaganje oko uloge države i neuviđanje povezanosti države, institucija kao što su sudstvo, tužilaštvo i delatnosti političkih partija. Tako, i pored kritičkog pogleda na odgovornost države, dosta ispitanika smatra da je lobiranje preko različitih predstavnika/ca političkih stranaka dobra strategija. Odgovornost organizatora za neodržavanje Parade u poslednjih nekoliko godina je druga glavna kritika ispitanih. Organizatori/ke na osnovu ovih fokus grupa skoro da nemaju legitimitet u predstavljanju LGBT zajednice.

Neki ispitanici su istakli problem samog naziva Parade (“Parada ponosa”), neki smatraju da nije vreme za Paradu, dok neki vide njen značaj u povećanju vidljivosti. Ipak, stav koji preovladava jeste da bi trebalo raditi na organizovanju Parade tokom čitave godine (a ne samo tokom nekoliko nedelja ili meseci), da Parada ne bi smela da izazove kontraefekte i da bi u koncipiranju njenog održavanja trebalo uključiti mnogo veći broj ljudi, javnih ličnosti i istaći najveće probleme sa kojim se LGBT populacija suočava u Srbiji danas.

L
i
t
e
r
a
t
ura

1. Fajgelj, Stanislav (2012), „Metode istraživanja ponašanja“, Beograd: Centar za primenjenu psihologiju, str. 391-398
2. Radoman, Marija (2013), „Analiza homofobije i diskursi o homoseksualnosti u Srbiji“, u: Promene osnovnih struktura društva Srbije u periodu ubrzane transformacije, ur. Lazić, Mladen, Cvejić, Slobodan. Beograd: Institut za sociološka istraživanja, Filozofski fakultet u Beogradu.
3. „Dačić: Homoseksualizam nije normalan“. <http://www.telegraf.rs/vesti/politika/836794-dacic-homoseksualizam-nije-normalan> (preuzeto 9. 6. 2014).
4. „Đilas: Da je do mene, zabranio bih Prajd“. http://www.b92.net/video/videos.php?nav_category=905&yyyy=2011&mm=10&dd=03&nav_id=546498 (preuzeto 10. 1. 2014).
5. „Irinej: Poplave su božja opomena zbog skupa poroka“. <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/465371/Irinej-Poplave-su-bozja-opomena-zbog-skupa-poroka> (preuzeto 17. 6. 2014).
6. „Mitropolit Amfilohije: Crkva ne poziva na nasilje“. http://www.danas.rs/vesti/drustvo/mitropolit_amfilohije_crkva_ne_poziva_na_nasilje.55.html?news_id=172092 (preuzeto 17. 6. 2014).

SUMMARY

Marija Radoman

The conclusion draws upon the results of the focus group study that has revealed non-heterosexual respondents, aged between 19 and 38 years, have different stances towards holding the Gay Pride in Serbia and general understanding of the LGBT rights.

The most common stance is dissatisfaction with the level of acceptance of LGBT rights in Serbia. Respondents have emphasized that the most important issues faced by non-heterosexual population in Serbia is the issue of personal safety and the violation of the right to the freedom of assembly. These rights have been singled out as one of the main aspects where the respondents believe that the activism should focus on. The emphasis on the personal safety is related to the violence and discrimination that the LGBT population is exposed to. This has been highlighted by the focus group in Nis consisting of respondents aged 25 and under. This group expressed the dissatisfaction with regional Serbia, as there are no avenues where the LGBT population can gather; therefore the LGBT population is forced to repress their sexuality and remain anonymous, and it is more difficult to reach out for organisations involved in LGBT rights.

The majority of respondents believe the LGBT population is not the only discriminated group looking at specific rights, but the realisation of equality enjoyed by the heterosexual majority. When exercising these rights, respondents do not rely neither expect the help exclusively from the government; one group of the respondents sees the government as a partner, while the other believes it is far more important to reinforce the “community” within. In conclusion, the both groups of respondents have the same pessimistic stance toward the government institutions.

The issue of visibility of the LGBT identity is perceived differently. The respondents highlighted the need for more *outed* figures in public, however, they do not consider *coming out* as necessary, given the context of Serbia. Moreover, there is a fear among respondents, as they perceive increased visibility as a trigger of the effect of provocation by the majority. As the Gay Pride is an event that has a great visibility, the issue of security is related to the public

expression of sexuality and the issue of *coming out*, thus, the LGBT organizations should devote more time and resources in dealing with these issues.

This study reveals that the respondents have realistic expectations from the activism along with the suggestions how to improve the activities of the LBGT organisations. These respondents are disappointed with the activism as its primary expectation is achieving a consensus for the fight for the LGBT rights. The respondents singled out collaboration between the LGBT organisations as necessary, along with the education and promotion of the LGBT rights (school-distributed materials; forums; media appearances; more activities in areas outside of Belgrade; flash mob activities; movies and information sessions on LGBT rights). It can be concluded, that respondents, from the perspective of their own needs, have a very strong sense for political activism.

The quantitative part of this study has revealed that 29% of respondents are in favor of organising the Gay Pride, while 26% are against organising the Gay Pride; 7% is undecided, while 38% of respondents are in favor of organising the Gay Pride, but “not in its current form”. Therefore, it can be concluded that 67% of respondents support some form of the Gay Pride. Moreover, these results imply that the majority of respondents accept the concept of the Gay Pride as a strategy to battle for the LGBT rights. To support this claim, the detailed responses from qualitative study reveal why a certain percentage of respondents support different form of organising the Gay Pride. The results from focus groups showed that respondents have different stances on how the previous Gay Prides have been organized. Their dissatisfaction is caused not by their personal stances towards organizers, but rather by the present disagreement between the LGBT organizations. They add that the government is solely responsible for the failure to organize the Gay Pride as the respondents regularly observe present different obstruction strategies (the government is behaving in line with pressures coming from the EU; the government uses and manipulates the LGBT population; the government only supports the LGBT population in declarative manner, etc.). However, the results also show disagreement among respondents on the role of the government and unawareness of connection between the government, institutions such as depa-

tment of justice and prosecution, and the activities of the political parties. Despite of the critical stances on the government's responsibility, a significant number of respondents believes that lobbying via various political parties' representatives is a good strategy to overcome these issues. The responsibility of the organizers for failure to successfully hold the Gay Pride in the last few years is the second major criticism seen in the results of this study. Finally, this study reveals that the Gay Pride organizers have no legitimacy when it comes to representing the LGBT community.

Some of the respondents have pointed out that the issue arises from the event's name itself – "Gay Pride"; some think that the present time is not suitable for organizing the Gay Pride, while some of the respondents see the need for increased visibility of the LGBT population. However, the prevailing stance is that the Gay Pride should be an all year event (not only during the course of a few weeks or months); the Gay Pride should not cause counter-effects and its organisation should include more people, public figures and point out the biggest issues the Serbian LGBT population is facing t

o

d

a

y

.

RECENZIJA

Dušan Maljković

Centar za kvir studije, Beograd

OD SODOME DO TULONA PREKO SRBIJE I PRAJDA

– neobavezni esej
o nekim aspektima istraživanja,
meni važnim –

Pošto je admirал bio bolestan, a moja rođaka na bračnom putovanju, morao sam da se vratim u Tulon. Bilo bi dosadno da opisujem tu dražesnu Sodomu gde se oganj sa neba ne spušta kao božja kazna već kao umiljato sunce. Uveče, još veća božja milost preplavi grad i, kao u Napulju, kao u Veneciji, masa sa uličnih festivala kruži trgovima koje krase fontane, blještave prodavnice, prodavci kolača, ulični prodavci. Iz svih krajeva sveta, ljudi zaljubljeni u mušku lepotu dolaze da se dive mornarima koji tumaraju sami ili u grupama, koji na pogled odgovaraju osmehom i nikada ne odbijaju ljubavnu ponudu. Noćni duh pretvara najgrubljeg robijaša, najbudalastijeg Bretonca, najnedruželjubivijeg Korzikanca u visoke devojke sa dekolteom koje njišu kukovima, okićene cvetovima, vole ples i vode svog partnera sa plesa bez imalo nelagodnosti u mračne hotele u luci. Žan Kokto, Bela knjiga

Za mene, ono što se danas u Srbiji dominantno označava kao „Parada ponosa“, predstavlja narativ o mogućnosti promene. Pišući ovaj tekst, koji pokušava da uhvati i sažme u rečenice vezu između potrebe za ovom političkom i drugom, ličnom promenom (ali da se ta veza ne pojednostavljuje izjednačavanjem ova dva pola, u skladu sa feminističkom parolom „lično je političko“, već da se ona promisli u složenom odnosu privatne i javne sfere i njihovih međusobnih veza), zatičem sebe kako sedim u bašti kafea *Mia* u Zemunu, čija je crno-bela, minimalistička unutrašnjost dekorisana fotografijama Njujorka, grada u kome je, što se Prajda tiče, sve počelo čuvenom Stounvolskom pobunom u liberalnom, umetničkom delu grada (mogli bismo reći i dekadentnom, ali bismo tada teško izbegli asocijaciju sa duhovito-ciničnom opaskom Oskara Vajda koja važi za celu Ameriku kao mesta koje je prešlo sa varvarizma

na dekadenciju, a da nije kao međufazu iskusilo civilizaciju). Međutim, ma koliko maštao o tom urbanom konglomeratu koji „nikada ne spava“, ako je verovati Lajzi Mineli, i s ciljem sedeо baš tu kada čitam rezultate istraživanja koja se kvantitativno i kvalitativno bave stavovima prema Paradi, ne mogu da zaboravim (a na to me ne podseća samo produženi espresso s mlekom za svega sto dinara, što je povoljno u odnosu na Njujork, a privilegovan sam da mogu da dođem i sednem kada god želim, što nije bio slučaj s većinom kafea na Menhetnu) da je s druge strane Srbija, jer moј pogled pada na zemunski stadion, na grafite kao što su SRPSKI FRONT, a kroz glavu mi uporno prolazi aktuelni politički trenutak, posle poplava i pre Zakona o radu, gde je Amfilohije Radović, čuven ili ozloglašen, kako već hoćete, po svojim homofobičnim izjavama, dovedu u vezu ovogodišnju pobednicu izbora za „Pesmu Evrovizije“ Končitu Vurst i prirodnu nepogodu u vidu rečne stihije: potonja je, naime, božja kazna za prvu.

Ostajući u velikoj meri fasciniran ovim reinstaliranjem starozavetnog diskursa u javnom prostoru, gde se Bog sveti Srbiji, koja nije učestvovala u ovogodišnjem „Evrosongu“ i nije glasala za austrijsku predstavnici (te i absurd ovakve logike bez logike, sem ukoliko Amfilohije ne vidi Srbiju kao deo dekadentne Evrope, koja onda konsekventno ispašta zbog njenih zala, s čim se on ne bi složio, barem ne svesno), ostao sam zapravo zatečen ponajviše negativnim reakcijama na pojavu Končite. Ako njen javni performans možemo da redukujemo na *drag queen show*, gde je jedino što se „ne uklapa“ brada, pozicionirajući tako njeno telo negde između dva standardna pola, možemo razumeti da je upravo u tome problem, što je, dakle, ona između dva sveta, ne pripadajući ni jednom ni drugom (setimo se da je slovenački trio Sestre bio relativno dobro prihvaćen u Srbiji, ali sve tri članice bile su *in full drag*) međupolna avet koja pohodi većinsko rodno samorazumevanje i izaziva zazorno osećanje (Unheimlich), u čemu i jeste njena potencijalna subverzivnost, kao i reakcija odbijanja da se taj osećaj lično preispita, tako da sve što ostaje jeste mržnja i odbacivanje.

Ipak, možda bismo mogli više očekivati od mitropolita crnogorsko-pri-morskog, ne samo zato što je doktor teologije, koji u ovom slučaju ide korak una-

zad i samilosnu poruku Hrista zamenjuje gnevom Jehove, možda ne ni zbog toga da mu je poznat i fenomen virdžina, „zakletih devica“, koje takođe možemo videti kao transrodne osobe, koje se jedinstveno pojavljuju baš na teritoriji njegove crkvene jurisdikcije, već zbog toga što njegova izjava zvuči politički nepromišljeno i na mnogim internet portalima izaziva podsmeh i stav da je reč o sumanutoj tezi (ima, naravno, i osoba koje ga podržavaju). Daleko inteligentnije i sračunatije, verovatno i efektivnije, deluje izjava aktuelnog patrijarha SPC, koji kaže da su poplave reakcija na najavu Parade ponosa u Beogradu i upozorenje da se ona ne održi. Čini se da ovako formulisana pozicija deluje logičnije, prihvatljivije širem stanovništvu i da u cilju daljeg ideološkog perpetuiranja homofobije – setimo se da je i Crkva jedan od i državnih ideoloških aparata kojim se održavaju odnosi moći i da je upravo ona jedna od društvenih instanci koja se bavi „teološkom biopolitikom“ kroz probleme abortusa i duše, bele kuge i nestanka Srba (ali ne i čovečanstva kao takvog, što bi trebalo da bude glavna „grupa“ kojoj se hrišćanska crkva obraća, ne partikularnoj naciji) – ona svakako ima značajan domet, jer između ostalog koristi nagomilani sentiment tragedije izazvan poplavama za koje se krivi i aktivističko-politički organizovan deo tzv. LGBT populacije, ne samo po sebi postojanje tog „sodomskog smrada“, kako bi Amfilohije rekao.

Dakle, krećemo se u rasponu od ontološkog do političkog napada, a ako konačno ostavimo ovaj prvi po strani, čini se, na osnovu ovog istraživanja, da mali deo gej osoba prepoznaće upravo SPC kao faktor koji remeti održavanje Parade ponosa, dok se dominantno krivi država, njen represivni aparat (policija), kao i same LGBT organizacije (i još neki manji društveni agensi). Za mene je ovo iznenadujući rezultat, rezultat koji govori, između ostalog, da se uticaj institucije od najvišeg javnog poverenja u Srbiji ili potcenjuje (a pokušao sam u prethodnim redovima da pokažem da je on postojeći i da nikako nije slučajan ni naivan) ili jednostavno prenebregava, stavljanjući ga u „sveti koš“, nasuprot prepostavljenom svetovnom, gde bi trebalo, nakon prosvjetiteljstva i modernog razdvajanja crkve od države, da se odigrava politička utakmica.

S druge strane, raduje me, opet lično, neočekivani rezultat potrebe povezivanja LGBT pokreta sa drugim inicijativama, posebno onih radničkog

karaktera, odnosno sindikalnom borbom. Za ovo zasigurno postoji nekoliko razloga, a jedan od njih je svakako sazrevanje svesti o potrebi za stvaranjem šireg fronta koji bi izazvao brže i značajnije društvene promene, ali i važnosti klasnog pitanja, kao onog što spaja ogromnu većinu populacije koja se, bez obzira na seksualnu orientaciju, nalazi u klasno depriviranoj poziciji, odnosno pripada radničkoj populaciji ili prekarijatu ili pak nezaposlenima, koje opet ujedinjuje siromaštvo i beznađe u zemlji „poniženih i ucenjenih ljudi“, kako često ističe Rastislav Dinić, filozof i jedan od najboljih domaćih društvenih komentatora na sajtu emisije Peščanik. Ovaj pravac aktivističkog kretanja treba razlikovati od druge tendencije koja se često javlja kao problematični ideal, a to je „ujedinjenje“ samih aktivističkih organizacija u jedinstveni front. Rezultati istraživanja sugerisu da bi sama LGBT populacija dominantno podržala ovakvo grupisanje, te da smatra da je jedan od razloga neodržavanja Parade ponosa upravo rascepkanost i međusobna nesloga, pa i prepostavljeni sukob sujeta pojedinaca i pojedinki koji bi bio uzork ovakvog stanja.

Međutim, u vezi s ovom pozicijom, možemo postaviti nekoliko pitanja. Prvo, da li postoji zajednička politička platforma LGBT organizacija koje bi se „ujedinjavale“, na šta odmah možemo odrečno odgovoriti: rasprava na tu temu prošle godine u Cinema REX-u pokazala je razlike, ponekada i sasvim suprotstavljene političke pozicije, pre svega između dve struje, prve koju bismo mogli nazvati „liberalnom“, koja smatra da treba preuzeti dominantni zapadni model aktivizma i naprsto ga primeniti u Srbiji, menjati pre svega pravnu regulativu, koja bi u konačnici dovela do ostvarenja mogućnosti gej brakova i usvajanja dece, odnosno ostvarila ideal ravnopravnosti shvaćen kao jednakost pred zakonom. Druga tendencija unutar pokreta kreće se kao ostvarenju cilja jednakosti, shvaćenog pre svega kao socijalna jednakost, gde se insistira na „povratku“ izvornom gej-lezbejskom pokretu iz sedamdesetih godina prošlog veka, koji je nastojao da spoji klasnu, rasnu, rodnu i ostale borbe, posebno insistirajući na demontaži svetskog kapitalističkog projekta, kao onog koji podstiče politiku identiteta tj. lažne podele ljudi na homoseksualce i heteroseksualce itd.

Drugo, čini se da potreba da se rad organizacija objedinjuje kroz neku formalnu nadstrukturu uopšte nije opravdana, ako se tome pristupi

na jedan manje formalan, strukturiran način, nazovimo ga „od projekta do projekta“, gde bi se one nalazile u situaciji saradnje kada se radi o nekoj konkretnoj inicijativi, u kojoj ne moraju svi da učestvuju, već one organizacije koje se u tome „pronađu“ nastupaju zajedno do sledećeg projekta kada dolaze neke druge itd. Čini se da ovakav fluidni model više poštuje specifične razlike – koje u kontekstu diverziteta same scene i mogućnosti stalnog kritičkog dijaloga između samih aktera LGBT scene treba podržati, jer pokazuju, s jedne strane, sazrevanje i ozbiljnost same scene i specijalizaciju delovanja pojedinih organizacija (npr. SPY se fokusirao na zdravstvenu i psihološku, Gayten-LGBT na prava transrodnih osoba, što omogućava bolji i temeljniji rad u ovim oblastima i sprečava rasplinjavanje), a sa druge, njenu inherentnu demokratičnost i mogućnost da se posredstvom demokratskih metoda (kakve su polemike, rasprave, forumi itd.) više utiče na javnost koja razumeva da „nisu svi oni isti“, ali obezbeđuje i alatke za samokorekciju, kakvo bi bilo i ovo istraživanje, koje bi, u idealnom slučaju, moglo doprineti promeni ideološke paradigme Parade ponosa i njenoj konkretnoj političkoj praksi. Ukoliko, naravno, postoje uši otvorene da čuju više od zaglušujućeg glasa sopstvene sujete.

U tom smislu, možda je moguće početi od početka, od preispitivanja samog imena Parade ponosa, kako je sugerisao i jedan od učesnika fokus grupe. Sigurno smo još daleko od šarenih scena parada iz Rio de Žaneira, dovedenog do cirkusko-turističke atrakcije, ili njujorškog prajda, verovatno najvećeg i najkomercijalizovanijeg, koji podržavaju kapitalistički brendovi, posmatrajući ga kao dobru marketinšku investiciju. Međutim, to nužno i nije toliko loše: političnost ovih manifestacija kao da je odavno iscrpljena, a u Srbiji danas, leta Gospodnjeg 2014, još uvek ima mesta i za političku diskusiju i za političku povorku, marš ili neko drugo, prikladnije ime, koje bi i ponos – ne zbog onoga što jesmo u smislu seksualne razlike, nego u kontekstu hrabrosti za borbu u vezi s tom razlikom – možda smenilo nekim drugim označiteljem, čak i onim najradikalnijim, po uzoru na američki *gay shame*, dakle sramotom, sramotom koju osećamo jer smo potlačeni i dalje po mnoštvu osnova unutar zatvora kompleksne društvene stvarnosti, gde radimo, imamo seksualne odnose, osećamo, zaljubljujemo se, kriziramo, krvarimo, razbolje-

vamo se i umiremo, imajući za života razna tela, od onog dečjeg do staračkog – ili pak bolesnog, invalidnog – razne društvene uloge radnika ili neradnika, dakle svu onu fluidnost života unutar političke zajednice, koja zahteva i složen odgovor koji se ne iscrpljuje parolom „Ljubav je ljudsko pravo“, već traži od nas i promišljanje, čitanje, „učenje, učenje i samo učenje“ (Lenjin) kako bi se naše prakse i teorije dovele u relativno jedinstvo i kako bi sve rezultovalo stvarnom promenom, i ličnom i socijalnom.

Završavam ovaj kratak tekst vraćajući se tamo gde sam i počeо. Ja sam se promenio kroz svoje aktivističko i teorijsko iskustvo (i shvatam koliko sam kao pojedinac privilegovan jer sam to mogao da ostvarim, a što je daleko veća povlašćenost od posedovanja mesta u *fancy* kafeu na Menhetnu), a kroz ovo istraživanje vidi se i metamorfoza nekih stavova pripadnika LGBT zajednice, kao što se skicira mogućnost promene aktivizma grupisanog oko Parade ponosa. Ni Srbija s druge strane ekrana, na kome se nižu ove reči, više nije ista. Jer, iako je zemunski stadion, „dom“ jedne od navijačkih grupa Taurunum Boys-a, podsetnik na nasilje tokom Prajdova, za koje se dominantly okrivljuju navijačke grupe, ipak je moj lični dijalog sa ovim ljudima – niz okolnosti koji je do njega doveo neću objašnjavati, važno je da je do toga došlo, makar i spontano – pokazao da im mogu biti prihvatljiv kao „gej komšija“, da svoj džoint mogu podeliti sa mnom, ne plašeći se moje „zarazne pederske pljuvačke“ i da je ideja da pripadamo radničkoj klasi ono što nas vezuje, a ideja seksualne razlike ono što nas navodno suprotstavlja. Da li ćemo jednog dana stići do tačke kada će nekom novom Amfilohiju Radoviću, zvaničniku SPC, biti prihvatljiva neka druga Končita Vurst, „trandža sa bradom“, ostaje da se vidi.

Do tada, zajedno sa pokojnim Koktoom, nastavljam da sanjam o izlasku sunca nad Srbijom, koje neće kao Sodoma „paliti i žariti“ po bludnim telima onih koji vole ljubavlju „koja se ne usuđuje da kaže svoje ime“ (kako je homoseksualnost zvao ljubavnik Oskara Vajlda lord Alfred Daglas), već će ih nežno tamniti popodnevnim zracima, čineći im tela lepšim za dodir, a misli svežijim i poletnijim.

U

V

O

D

- Hvala Vam što ste pristali da učestvujete u istraživanju „LGBT zajednica i Parada ponosa“.
- Ova anketa je deo istraživačkog projekta „Centra za kvir studije“ (CKS).
- Istraživanje je namenjeno SAMO LGBT OSOBAMA.
- Svrha istraživanja je ispitati stavove LGBT osoba u vezi sa Paradom ponosa kao oblikom političke borbe za prava LGBT populacije.
- Za popunjavanje ovog upitnika biće Vam potrebno oko 15 minuta.
- Ovde nema ni tačnih ni pogrešnih mišljenja. Nas samo interesuje da čujemo Vaše stavove.
- Vaši odgovori će biti korišćeni isključivo u svrhu istraživanja.
- Istraživanje je anonimno i nijedan Vaš stav neće biti pripisan Vama lično, niti će biti Vašeg imena u bilo kom izveštaju ili publikaciji.

U P I T N I K

1. Da li ste lezbejka/ gej/ biseksualna/ transrodna/ transseksualna/ interseksualna/ queer (LGBTTIQ) osoba?

1. Da
2. Ne

2. Mesto življenja: _____

3. Tip naselja u kome živate:

1. Selo
2. Grad

4. Pol:

1. Ženski
2. Muški
3. Drugo. Šta? _____

5. Koliko ste godina napunili? _____

6. Koji je Vaš najviši stepen obrazovanja (poslednja završena škola)?
(ODABRATI SAMO JEDAN ODGOVOR)

1. Nezavršena/ završena osnovna škola
2. Srednja škola
3. Fakultet ili Viša škola
4. Specijalističke, postdiplomske, doktorske, postdoktorske studije

7. Da li trenutno studirate?
(ODABRATI SAMO JEDAN ODGOVOR)

1. Da
2. Ne

8. Radni status:
(ODABRATI SAMO JEDAN ODGOVOR)
1. Stalno zaposlen/a
  2. Povremeno zaposlen/a na sezonskim poslovima
  3. Povremeno zaposlen/a na honorarnim poslovima
  4. Zaposlen/a u sivoj ekonomiji (rad na crno)
  5. Nezaposlen/a
9. Ukupan prihod domaćinstva računajući i formalne i neformalne prihode u poslednjem mesecu:
(ODABRATI SAMO JEDAN ODGOVOR)
1. Bez prihoda
  2. do 15.000 din
  3. do 20.000
  4. 20.001 - 30.000
  5. 30.001 - 50.000
  6. 50.001 - 80.000
  7. 80.001 - 100.000
  8. 100.001 – 130.000
  9. 130.001 – 150.000
  10. Preko 150.001
10. Vaši lični prihodi računajući i formalne i neformalne prihode u poslednjem mesecu:
(ODABRATI SAMO JEDAN ODGOVOR)
1. Bez prihoda
  2. do 15.000 din
  3. do 20.000
  4. 20.001 - 30.000
  5. 30.001 - 50.000
  6. 50.001 - 80.000
  7. 80.001 - 100.000
  8. preko 100.001

11. Uzimajući u obzir broj članova Vašeg domaćinstva, koliko su dovoljni vaši porodični prihodi. Da li mislite da su...

(ODABRATI SAMO JEDAN ODGOVOR)

1. Nedovoljni za preživljavanje
2. Tek toliko da se preživi
3. Dovoljni za korektan životni standard
4. Dovoljni za dobar životni standard
5. Dovoljni za više nego dobar životni standard

12. S kim živite?

(ODABRATI SAMO JEDAN ODGOVOR)

1. U porodičnom stanu sa roditeljima
2. Sami u vlastitom stanu
3. U vlastitom stanu sa cimerom/kom/ima
4. U vlastitom stanu sa partnerom/kom
5. Iznajmljujete stan sami
6. Iznajmljujete stan sa partnerom/kom
7. Iznajmljujete stan sa cimerom/kom/ima
8. Nešto drugo (UPISATI) _____

13. Da li Vaša porodica zna da ste LGBT osoba?

(ODABRATI SAMO JEDAN ODGOVOR)

1. Da
2. Znaju neki članovi/ce moje porodice
3. Ne

13a. Koji članovi/ce Vaše porodice znaju da ste LGBT osoba?

(ODABRATI JEDAN ILI VIŠE ODGOVORA)

1. Majka
2. Otac
3. Brat
4. Sestra
5. Ostala rodbina

14. Ako znaju, na koji način su saznali?
(MOŽETE ODABRATI VIŠE ODGOVORA)
1. Ja sam im rekao/la
  2. Od okoline
  3. Od nekog člana/ce porodice
  4. Saznali su nekako drugačije. (KAKO?)_____
15. Ako znaju, kakva je bila njihova reakcija?
(ODABRATI SAMO JEDAN ODGOVOR)
1. Većina je reagovala pozitivno
  2. Većina je na početku reagovala negativno, a vremenom se reakcija popravljala
  3. Većina je na početku reagovala negativno i reakcija je ostala negativna
  4. Neki/e su reagovali/e na početku negativno i vremenom se reakcija popravljala. A kod nekih je reakcija bila negativna i ostala negativna.
  5. Neki/e su reagovali/e pozitivno, a kod nekih je reakcija bila negativna i ostala negativna
  6. Neki/e su reagovali/e pozitivno, a kod nekih je reakcija bila negativna, ali se vremenom reakcija popravljala
16. Ako ne znaju, šta mislite kako bi reagovali kada bi saznali?
(ODABRATI SAMO JEDAN ODGOVOR)
1. Većina bi reagovala pozitivno
  2. Većina bi na početku reagovala negativno, a vremenom bi se reakcija popravljala
  3. Većina bi na početku reagovala negativno i reakcija bi ostala negativna
  4. Neki /e bi reagovali/e na početku negativno i vremenom bi se reakcija popravljala. A kod nekih bi reakcija bila negativna i ostala bi negativna
  5. Neki/e bi reagovali/e pozitivno, a kod nekih bi reakcija bila negativna i ostala bi negativna
  6. Neki /e bi reagovali/e pozitivno, a kod nekih bi reakcija bila negativna, ali bi se vremenom reakcija popravljala

17. Koliko ljudi iz šire okoline (priatelji/ce, poznanici/ce, susedstvo, radno okruženje...) zna za Vašu seksualnu orijentaciju?
(ODABRATI SAMO JEDAN ODGOVOR)

1. Niko
2. Samo moja najbolji/a prijatelj/ka
3. Najблиži/e prijatelji/ce
4. Svi/e koji/e to interesuje

18. Kako su za nju saznali?
(MOŽETE ODABRATI VIŠE ODGOVORA)

1. Ja sam im rekao/la
2. Od okoline
3. Od nekog člana/ce porodice
4. Nekako drugačije (KAKO?)_____

19. Kakve su reakcije bile kada su saznali za Vašu seksualnu orijentaciju?
(ODABRATI SAMO JEDAN ODGOVOR)

1. Većina je reagovala pozitivno
2. Većina je na početku reagovala negativno, a vremenom se reakcija popravljala
3. Većina je na početku reagovala negativno i reakcija je ostala negativna
4. Neki/e su reagovali/e na početku negativno i vremenom se reakcija popravljala. A kod nekih je reakcija bila negativna i ostala negativna
5. Neki/e su reagovali/e pozitivno, a kod nekih je reakcija bila negativna i ostala negativna
6. Neki/e su reagovali/e pozitivno, a kod nekih je reakcija bila negativna, ali se vremenom reakcija popravljala

20. Da li ste aktivni u nekoj nevladinoj organizaciji/neformalnoj grupi?
(ODABRATI SAMO JEDAN ODGOVOR)

1. Da
2. Povremeno se uključujem u akcije koje me interesuju.
3. Uključen/a sam u više organizacija
4. Ne

21. Ako da, da li je to organizacija koja se bavi LGBT pravima?
(ODABRATI SAMO JEDAN ODGOVOR)
1. Da
  2. Ne, bavi se prvenstveno (UPISATI) _____
- 21a. Molim Vas navedite nam čime se prvenstveno bavi nevladina organizacija/neformalna grupa u kojoj ste aktivni.
_____
22. Da li biste se uključili u rad neke organizacije civilnog društva koja se bavi pravima LGBT osoba?
(ODABRATI SAMO JEDAN ODGOVOR)
1. Da
  2. Ne
23. Ako je odgovor "Ne", zašto se ne biste uključili?
(MOŽETE ODABRATI VIŠE ODGOVORA)
1. Nemam vremena
  2. Nisam zainteresovan/a za aktivizam
  3. Ne dopadaju mi se ljudi u LGBT aktivizmu
  4. Aktivizmom se ništa ne postiže
  5. Organizacije su zatvorene i teško je u njih ući
  6. Unutar organizacija odlučuje manjina i moj glas ne bi imao uticaja
  7. Ne slažem se sa onim što LGBT organizacije rade
  8. Nešto drugo. Šta? _____
24. U kojoj meri smatrate da postojeće LGBT organizacije doprinose poboljšanju položaja LGBT osoba i unapređenju njihovih prava?
(ODABRATI SAMO JEDAN ODGOVOR)
1. Uopšte ne doprinose, naprotiv, smatram da pogoršavaju položaj LGBT osoba
  2. Uglavnom ne doprinose, a često i pogoršavaju položaj LGBT osoba
  3. Niti doprinose niti pogoršavaju, mislim da nemaju nikakavog uticaja na položaj LGBT osoba i unapređenje njihovih prava

4. Donekle doprinose poboljšanju položaja LGBT osoba i unapređenju njihovih prava
5. U velikoj meri doprinose poboljšanju položaja LGBT osoba i unapređenju njihovih prava
25. Šta mislite o sledećim stavovima? (Molimo Vas da svaku stavku oceniti ocenama od 1 do 5, gde 1 znači u potpunosti se ne slažem, 2 - ne slažem se, 3 - niti se slažem niti se ne slažem, 4 - slažem se, i 5 - u potpunosti se slažem)

Stavovi	Stepen slaganja od 1 do 5				
1. Podržavam rad LGBT organizacija	1	2	3	4	5
2. Podržavam ciljeve za koje se bore LGBT organizacije	1	2	3	4	5
3. Podržavam pristup (načine) na koje se LGBT organizacije bore za LGBT prava	1	2	3	4	5
4. LGBT organizacije samo doprinose povećanju straha i mržnje prema LGBT osobama	1	2	3	4	5
5. Osnovni cilj LGBT organizacija je zarađivanje novca, a ne unapređivanje položaja LGBT osoba	1	2	3	4	5
6. Trebalo bi da se u aktivnosti LGBT organizacija uključi više LGBT osoba	1	2	3	4	5
7. Ne želim da budem u kontaktu sa osobama koje su u LGBT aktivizmu	1	2	3	4	5
8. Aktivnosti LGBT organizacija treba proširiti van Beograda u druge gradove	1	2	3	4	5
9. Postojeće LGBT organizacije su zatvorene za uključivanje novih ljudi	1	2	3	4	5
10. Dopadaju mi se osobe iz LGBT organizacija koje zastupaju LGBT prava u javnosti	1	2	3	4	5
11. LGBT organizacije bi trebalo da se dogovore oko osnovnih ciljeva za koje se zalažu	1	2	3	4	5

26. Postoje različita mišljenja šta bi trebalo da budu ciljevi LGBT organizacija. Neki od njih su navedeni ovde. Molimo Vas da nam kažete da li se s tim ciljevima slažete ili ne slažete:
1. Veći broj žurki
    1. Slažem se
    2. Ne slažem se
    3. Nemam mišljenje
  2. Povećanje vidljivosti/medijske kampanje
    1. Slažem se
    2. Ne slažem se
    3. Nemam mišljenje
  3. Borba za legalizaciju istopolnih partnerskih zajednica
    1. Slažem se
    2. Ne slažem se
    3. Nemam mišljenje
  4. Održavanje Parade ponosa
    1. Slažem se
    2. Ne slažem se
    3. Nemam mišljenje
  5. Borba za socijalna i ekonomска prava LGBT populacije/zaštita od diskriminacije na radnom mestu
    1. Slažem se
    2. Ne slažem se
    3. Nemam mišljenje
  6. Zaštita od nasilja
    1. Slažem se
    2. Ne slažem se
    3. Nemam mišljenje
  7. SOS telefoni i psihološka pomoć LGBT osobama
    1. Slažem se
    2. Ne slažem se
    3. Nemam mišljenje
  8. Saradnja sa političkim strankama
    1. Slažem se
    2. Ne slažem se
    3. Nemam mišljenje
  9. Saradnja sa državnim institucijama
    1. Slažem se
    2. Ne slažem se
    3. Nemam mišljenje
27. Ako postoji još neki cilj koji smatrate važnim, a nije naveden, molimo Vas da navedete.
-

28. Molimo Vas da izdvojite (rangirate) koja bi trebalo da budu
3 najvažnija cilja LGBT organizacija (gde 1 znači najvažniji cilj,
2 - drugi po važnosti i 3 - treći po važnosti)

Ciljevi LGBT organizacija	Rangiranje (I po važnosti, II po važnosti, III po važnosti)
---------------------------	--

1. Veći broj žurki _____
2. Povećanje vidljivosti/medijske kampanje _____
3. Borba za legalizaciju istopolnih partnerskih zajednica _____
4. Održavanje Parade ponosa _____
5. Borba za socijalna i ekonomска prava LGBT populacije/zaštita od diskriminacije na radnom mestu _____
6. Zaštita od nasilja _____
7. SOS telefoni i psihološka pomoć LGBT osobama _____
8. Saradnja sa političkim strankama _____
9. Saradnja sa državnim institucijama _____
10. Nešto drugo. Šta? _____
11. Nešto drugo. Šta? _____
12. Nešto drugo. Šta? _____

29. Molimo Vas da izdvojite TRI prava, koja su po Vasem mišljenju najznačajnija među LGBT pravima, u ovom trenutku.

1. Pravo na socijalno osiguranje preko partnera/ke
2. Pravo na penziju preko partnera/ke
3. Pravo na nasleđivanje imovine
4. Pravo na sudski postupak o podeli imovine u slučaju prestanka za jedničkog života
5. Pravo da budu tretirani kao članovi/ce porodice (donose odluke o partneru) u slučaju bolesti ili smrti
6. Pravo na registrovanu partnersku vezu, ali ne brak
7. Pravo na brak
8. Pravo na usvajanje dece
9. Nešto drugo. Šta? _____

30. Šta je za Vas LGBT zajednica?

---

31. Da li, po Vašem mišljenju, postoji LGBT zajednica u Srbiji?
(ODABRATI SAMO JEDAN ODGOVOR)

1. Da
2. Ne
3. Ne znam

32. Ko, po Vašem mišljenju, čini LGBT zajednicu u Srbiji?
(ODABRATI SAMO JEDAN ODGOVOR)

1. Sve LGBT osobe
2. Samo LGBT osobe koje su aktivne u promociji i unapređivanju prava LGBT osoba
3. Ne samo LGBT osobe, već i osobe koje podržavaju LGBT prava i LGBT osobe
4. Neko drugi. Ko? _____

33. Ko bi, po Vašem mišljenju, trebalo da čini LGBT zajednicu u Srbiji?
(ODABRATI SAMO JEDAN ODGOVOR)

1. Sve LGBT osobe
2. Samo LGBT osobe koje su aktivne u promociji i unapređivanju prava LGBT osoba
3. Ne samo LGBT osobe, već i osobe koje podržavaju LGBT prava i LGBT osobe
4. Neko drugi. Ko? _____

34. Da li ste za održavanje Parade ponosa u Srbiji?
(ODABRATI SAMO JEDAN ODGOVOR)

1. Da
2. Da, ali ne u ovom obliku, kao do sada
3. Ne
4. Ne znam

35. Zašto tako mislite?

---

36. Ako ste za Paradu ponosa, ali ne u obliku kao do sada, kako bi, po Vama, Parada trebalo da izgleda?

---

37. Koji bi, po Vašem mišljenju, trebalo da budu najvažniji zahtevi na Paradi ponosa?

---

38. Šta mislite o sledećim stavovima koji se tiču Parade ponosa? Molimo Vas da svaku stavku ocenite ocenama od 1 do 5, gde 1 - znači u potpunosti se ne slažem, 2 - ne slažem se, 3 - niti se slažem niti se ne slažem, 4 - slažem se, i 5 - u potpunosti se slažem.

	Stavovi	Ocene od 1 do 5				
1.	Parada ponosa više šteti nego što koristi LGBT osobama	1	2	3	4	5
2.	Parada ponosa doprinosi povećanju straha i mržnje prema LGBT osobama	1	2	3	4	5
3.	Parada ponosa je dobar način da se skrene pažnja na probleme LGBT osoba	1	2	3	4	5
4.	Mislim da LGBT osobe treba da zadrže svoju seksualnu orijentaciju kao svoju privatnu stvar i da ne treba da je ispoljavaju javno	1	2	3	4	5
5.	Otišao/la bih na Paradu ponosa ukoliko bih se osećao/la bezbedno	1	2	3	4	5
6.	Otišao/la bih na Paradu ponosa ukoliko bi za njeno održavanje postojala veća podrška javnih ličnosti i državnih institucija	1	2	3	4	5

39. Po Vašem mišljenju, ko je odgovoran za dosadašnje neodržane Parade ponosa u Srbiji poslednjih godina?
(MOŽETE ODABRATI VIŠE ODGOVORA)

1. LGBT osobe
2. LGBT organizacije
3. Nesloga LGBT organizacija
4. Organizatori Prajda
5. Država
6. Policija
7. Huligani i navijačke grupe
8. Neko drugi. Ko? _____

40. Po Vašem mišljenju, ko je NAJODGOVORNIJI za dosadašnje neodržane Parade ponosa u Srbiji poslednjih godina?
(MOŽETE ODABRATI VIŠE ODGOVORA)

1. LGBT osobe
2. LGBT organizacije
3. Nesloga LGBT organizacija
4. Organizatori Prajda
5. Država
6. Policija
7. Huligani i navijačke grupe
8. Neko drugi. Ko? _____

41. Molimo Vas da objasnite zašto tako mislite.

---

42. Da li biste došli na sledeću Paradu ponosa koja bude organizovana u Beogradu?
(ODABRATI SAMO JEDAN ODGOVOR)

1. Da
2. Ne
3. Zavisi ...(upišite razlog)_____
4. Ne znam

43. Da li biste se uključili u organizovanje Parade ponosa?
(ODABRATI SAMO JEDAN ODGOVOR)
1. Da
  2. Ne
  3. Zavisi...(upišite razlog)_____
  4. Ne znam
44. Da li mislite da bi samo LGBT OSOBE trebalo da učestvuju u organizovanju Parade ponosa?
(ODABRATI SAMO JEDAN ODGOVOR)
1. Da, samo LGBT osobe
  2. Ne, svako ko to želi, a podržava unapređivanje prava i položaja LGBT osoba
  3. Ne znam
45. Koje od ORGANIZACIJA I NEFORMALNIH GRUPA bi, po Vama, trebalo da učestvuju u organizovanju Parade ponosa?
(ODABRATI SAMO JEDAN ODGOVOR)
1. Samo LGBT organizacije i neformalne grupe
  2. Ne samo LGBT organizacije i grupe, već i druge koje podržavaju unapređivanje položaja i prava LGBT osoba
  3. Ne znam
46. Ako smatrate da bi i druge organizacije i grupe trebalo da se uključe u organizovanje Parade ponosa, koje bi to organizacije bile?
(Zaokruzite SVE one grupe za koje mislite da bi trebalo da se uključe u organizovanje Parade ponosa)
1. Organizacije i grupe koje se generalno bave ljudskim pravima
  2. Radničke organizacije i grupe
  3. Romske organizacije i grupe
  4. Studentske i omladinske organizacije i grupe
  5. Feminističke organizacije i grupe
  6. Neko drugi. Ko?_____
  7. Ne znam

47. Zašto tako mislite?

---

48. Kada bi izbori bili sledeće nedelje, da li biste izašli na glasanje?

1. Da
2. Ne, zato što _____
3. Ne znam
4. Odbijam da odgovorim

49. Kada bi izbori bili sledeće nedelje za koju političku stranku biste glasali?

1. Demokratska stranka
2. Demokratska stranka Srbije
3. Ujedinjeni regioni Srbije
4. Nova Srbija
5. Srpska radikalna stranka
6. Srpska napredna stranka
7. Socijalistička partija Srbije
8. Partija ujedinjenih penzionera Srbije
9. Jedinstvena Srbija
10. Srpski pokret obnove
11. Liberalno demokratska partija
12. Socijaldemokratska unija
13. Sandžačka demokratska partija
14. Savez vojvođanskih Mađara
15. Liga socijaldemokrata Vojvodine
16. Demokratski savez Hrvata u Vojvodini
17. Bošnjačka demokratska stranka Sandžaka
18. Socijalno liberalna partija Sandžaka
19. Unija Roma Srbije
20. Romska partija
21. Neka druga stranka, koja? _____
22. Ne zna
23. Nijedna stranka
24. Ne želi da odgovori

50. Koja politička stranka najviše odgovara Vašim interesima bez obzira da li glasate na izborima?
1. Demokratska stranka
  2. Demokratska stranka Srbije
  3. Ujedinjeni regioni Srbije (G 17 plus)
  4. Nova Srbija
  5. Srpska radikalna stranka
  6. Srpska napredna stranka
  7. Socijalistička partija Srbije
  8. Partija ujedinjenih penzionera Srbije
  9. Jedinstvena Srbija
  10. Srpski pokret obnove
  11. Liberalno demokratska partija
  12. Socijaldemokratska unija
  13. Sandžačka demokratska partija
  14. Savez vojvođanskih Mađara
  15. Liga socijaldemokrata Vojvodine
  16. Demokratski savez Hrvata u Vojvodini
  17. Bošnjačka demokratska stranka Sandžaka
  18. Socijalno liberalna partija Sandžaka
  19. Unija Roma Srbije
  20. Romska partija
  21. Neka druga stranka, koja? _____
  22. Ne zna
  23. Nijedna stranka
  24. Ne želi da odgovori
51. Koje ste veroispovesti, ako ste vernik/ca?
(ODABRATI SAMO JEDAN ODGOVOR)
1. Katoličke
  2. Muslimanske
  3. Pravoslavne
  4. Protestantske
  5. Ništa od toga/ Nisam religiozan/a
  6. Drugo (UPISATI) _____

52. Koliko je Vama lično važna vera?
(ODABRATI SAMO JEDAN ODGOVOR)
1. Veoma je važna
  2. Donekle mi je važna
  3. Nije mi toliko važna
  4. Uopšte mi nije važna

HVALA

ŠTO

STE

UČESTVOVALI

U

NAŠEM

ISTRAŽIVANJU

Naslov

PARADA PONOSA I LGBT POPULACIJA

Izdavač

Centar za kvir studije

www.cks.org.rs

Priredivač

Aleksandar Stojaković

Lektura i korektura

Aleksandar Nikolić

Prevod

Milica Jeremić

Dizajn korica

Željko Stanojević

Prelom i prirpema

Шкарт + смена

Štampa

Standard 2

Tiraž

300

Finansijska podrška:

Fondacija za otvoreno društvo, Srbija

FOND ZA OTVORENO DRUŠTVO, SRBIJA
FUND FOR AN OPEN SOCIETY, SERBIA

“ Mislim da nedostaje dosta rada sa zajednicom. Zato sada po prvi put pričamo o ovome. Zato je i ovo istraživanje važno, jer retko ko i pita zajednicu, a predstavlja se kao da radi nešto u ime zajednice, i isto tako ta zajednica nije u koheziji. To je pokazatelj da mi koji smo radili poslednjih 10-15 godina imali smo propuste.”

“ Ja mislim da Prajd može da bude neka vrsta platforme za sve organizacije. Da se pravi malo smislenije, možda isto ovako neke fokus grupe, da se vide očekivanja, da se povežu sve organizacije i da možda pre bude demonstracija, nego da to bude mesto nekoj žurci. Treba da se vratimo na Stonvol, jer mi i dalje nismo tu.”

“ Boriti se za pravo opšte slobode, prosto obuhvaćeno svime, svaka sloboda... I tu spada tih tri miliona prava.”

“ Država je ta koja putem svojim mehanizama obezbeđuje da li se nad nama vrši nasilje ili ne. Država može to da kontroliše, jer ima monopol nad aparatom sile. To nema veze sa LGBT zajednicom. Ne zavisi od nas da li nas tuku ili ne, već od volje države: da li će da stanu na put tome ili neće.”

